

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ »

На правах рукопису

САГАЙДАК Юлія Вікторівна

УДК 342.9

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник –
ОМЕЛЬЧЕНКО Андрій Володимирович,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2014

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. Адміністративно-правове регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності	
1.1 Легалізація суб'єктів підприємницької діяльності як предмет адміністративно-правового регулювання	14
1.2 Історія адміністративно-правового регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності	42
1.3 Характеристика законодавства України у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності	56
Висновки до Розділу 1	75
 РОЗДІЛ 2. Адміністративно-правові засади легалізації суб'єктів підприємницької діяльності	
2.1 Легалізація суб'єктів підприємницької діяльності як об'єкт державного управління економікою	78
2.2 Державна реєстрація як одна із процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності	108
2.3 Ліцензування та інші суміжні процедури легалізації суб'єктів підприємницької діяльності	128
Висновки до Розділу 2	148
 РОЗДІЛ 3. Адміністративно-правові засади гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності	
3.1 Досвід легалізації суб'єктів підприємницької діяльності у країнах Європейського Союзу	152
3.2 Державне управління гармонізацією національного законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності із законодавством Європейського Союзу	170
Висновки до Розділу 3	186
 ВИСНОВКИ	 189
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	 195

ВСТУП

Актуальність теми. У процесі формування державно-правової стратегії національного розвитку України, важливим напрямом є побудова розвинених стабільних ринково-економічних відносин.

Подальша демократизація суспільних процесів сприяла новому підходу до розуміння сутності держави та громадянського суспільства, адміністративного впливу на соціально-економічні явища, особливо, господарську діяльність і, зокрема, підприємництво.

У Конституції України визначається існування та захист приватної власності, зафіксований принцип економічної свободи людини і громадянина, гарантується верховенство права, що стало поштовхом до розвитку господарських відносин у вигляді вільного підприємництва.

Відносини підприємництва зазнали чимало змін, орієнтуючись на динаміку розвитку українського суспільства та його вимоги у зв'язку із переходом від адміністративно-командної системи господарювання до ринкової економіки.

Проте і на сьогодні, залишається багато проблем адміністративно - правового характеру, що негативно впливають на розвиток підприємництва в Україні.

Зокрема, в юридичній науці актуальними є питання створення нових суб'єктів підприємницької діяльності, впливу і меж втручання в даний процес державних органів та державних службовців, як в контексті теоретичного розуміння так і з точки зору практики застосування нормативно-правових актів.

Особливого змісту набуває дослідження та вдосконалення адміністративно-правових засад створення нових суб'єктів підприємницької діяльності в умовах євроінтеграції України.

Зазначене вимагає впорядкування та уніфікації національного законодавства у відносинах, де майбутній чи існуючий суб'єкт господарювання (підприємництва) має співпрацювати із органами державної влади. Особливої

актуальності питання впорядкування правового регулювання легалізації суб'єктів підприємницької діяльності набуває в умовах великої кількості нормативно-правових актів, які дублюють один одного або суперечать один одному, що викликає існування правових колізій, юридичної та організаційної невідповідності у системі державного управління в сфері організації діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, особливо на стадії легалізації їх діяльності.

В роботі досліджується процес створення суб'єкта підприємницької діяльності та внутрішня і зовнішня організація діяльності його засновників чи власників капіталу, що включає в себе низку дозвільних процедур та отримання дозвільних документів від початку організації діяльності суб'єкта до його припинення, що і є легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності.

Визначення термінології, уніфікація, систематизація та вдосконалення законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, його аналіз та перегляд у зв'язку із новітніми тенденціями розвитку економіки та суспільства в Україні та світі, необхідні для повноцінного розвитку України як цивілізованої європейської держави.

Оскільки розвиток підприємництва та економіки напряму залежать від ефективності функціонування державних механізмів регулювання та якості діяльності органів державної влади, важливим завданням є також налагодження стабільної та організованої діяльності державного апарату управління, проведення адміністративної реформи, чітке розмежування функцій органів державної влади у сфері державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності, напрацювання принципів та традицій управління підприємницькою діяльністю, запозичених у розвинених країн Європи, де існують давні традиції торгівельної діяльності та організація законодавчо врегульованих відносин між суб'єктом підприємництва та державними органами.

Виходячи із того, що законодавець вимагає від потенційного суб'єкта підприємництва виконати необхідні процедури для законного заняття

підприємницькою діяльністю, особливого значення набувають нові підходи до розуміння суті та розробки концепції процесу легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, а також вироблення нових принципів у відносинах легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, які б враховували нові доктринальні засади сучасного розвитку адміністративного права та адаптації його норм до європейського законодавства у вказаній сфері.

На жаль, відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є неналежним чином та недостатньо врегульованими в Україні. І це є результатом відсутності комплексного адміністративно-правового дослідження відносин легалізації суб'єктів підприємництва, що в національному законодавстві зводиться до процедури державної реєстрації, яка є лише етапом легалізації суб'єктів підприємницької діяльності.

Виходячи з цього, необхідним є комплексне теоретико-правове дослідження адміністративно-правових засад легалізації суб'єктів підприємницької діяльності у зв'язку із процесами інтеграції України до Європейського Союзу, що дасть змогу усунути правові колізії в законодавстві та створити належні організаційно-правові умови для створення та діяльності ефективних суб'єктів підприємництва, адаптованих до роботи не лише на внутрішньому ринку а й за його межами.

Теоретичним підґрунтям для дослідження адміністративно-правових аспектів легалізації суб'єктів підприємницької діяльності стали праці відомих вітчизняних науковців у сфері адміністративного та конституційного права, а саме: В. Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Ю. П. Битяка, А. С. Васильєва, В. П. Єрмоліна, Л. В. Ковалю, М. І. Козюбри, І. Б. Коліушка, В. К. Колпакова, В. В. Копейчикова, О. Д. Крупчана, Є. Б. Кубка, Н. Р. Нижник, А. В. Омельченко, В. Ф. Опришка, А. Ю. Олійника, В. Ф. Погорілка, В. М. Селіванова, В. Ф. Сіренка, В. П. Тимощука, О. І. Харитонові, В. М. Шаповала, Ю. С. Шемшученка, В. В. Цветкова, О. І. Ющика та інших.

Основою теоретичного базису дисертаційного дослідження стали праці відомих теоретиків та філософів права, таких як С. С. Алексєєва, В. П.

Андрущенко, І. В. Бойченка, В. О. Котюка, А. М. Колодія, І. Ф. Надольного, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скаун, В. Я. Тація, В. М. Хропанюка, Ф. П. Шульженка та інших .

Певні положення дослідження ґрунтуються на аналізі праць представників наук цивільного, господарського та підприємницького права - О. М. Вінник, О. В. Дзери, В. К. Мамутова, В. С. Мартем'янова, О. А. Підпригори, О. О. Підпригори, О. П. Подцерковного, Н. О. Саніахметової, А. Я. Пилипенка, К. С. Хахуліна, В. С. Щербини, Р. Б. Шишки та інших.

Окремі положення цього дослідження базуються на роботах представників кримінального, міжнародного, корпоративного права – А. Ю. Бушуева, В. Н. Денисова, М. Й. Коржанського, В. І. Муравйова, О. А. Макарової та інших.

Також в роботі були використані наукові праці російських та зарубіжних вчених, таких як І. Л.Бачило, Ю. О. Тихомирова, А. І. Добролюбова, В. В. Лаптева, Г. Ф. Шершневича, Є. М. Трубецького, Л. Й. Петражицького, Л. А. Гумпиловича, В. С. Нерсисянца, Д. В.Дождьова, С. С. Алексєєва, Р. Вандерборга , Ж.І. Ле Галлу та інших.

Зважаючи на тісний зв'язок відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності із економічними аспектами розвитку суспільства, також були досліджені роботи відомих економістів: І. Р. Михасюка, Артура Коля (Cole Arthur), Й. Шумпетера (Shapero Albert) , А.Сміта, Д. Рікардо, Р. Кантільйона, П. Верхана, М.Блауга та інших.

Нормативно-правову основу дисертаційного дослідження склали: законодавство України, міжнародно-правові документи, законодавство іноземних держав (Німеччини та Франції) та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі цивільного та трудового права Державного навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» відповідно до науково-дослідних робіт «Проблеми правового

забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку України» (номер державної реєстрації 0102U 006315), «Законодавче забезпечення вирішення проблем, пов'язаних з подоланням наслідків Чорнобильської катастрофи» (номер державної реєстрації 0108U006686).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у розкритті поняття «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності», поняття «відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності», дослідженні внутрішньої структури процесу легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, визначенні місця у системі національного права норм права, які регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, а також розробці науково - обґрунтованих теоретико-правових та практичних висновків і рекомендацій щодо вдосконалення державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності та запозичення позитивного зарубіжного досвіду у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Відповідно до поставленої мети, визначені такі основні завдання:

- розкрити суть легалізації суб'єктів підприємницької діяльності як предмета правового регулювання;
- визначити поняття «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності» та «відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності»;
- проаналізувати історичний досвід адміністративно-правового регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні та інших країнах;
- здійснити аналіз стану та проблем адміністративно-правового регулювання легалізації суб'єктів підприємництва в Україні;
- дослідити основи державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва;
- розкрити зміст та особливості державного управління державною реєстрацією, ліцензуванням та іншими суміжними дозвільними процедурами;
- узагальнити досвід європейських країн у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та сформулювати конкретні висновки щодо

необхідності запозичення норм права європейських країн щодо державно-правового регулювання відносин легалізації;

- довести необхідність гармонізації законодавства щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності із законодавством Європейського Союзу щодо відповідних суспільних відносин та визначити напрямки такої гармонізації.

Об'єктом дослідження є адміністративно-правові відносини у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, що складаються у процесі створення, державної реєстрації, отримання дозвільних документів суб'єктами підприємницької діяльності та зарубіжний досвід правового регулювання вказаних відносин.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Методи дослідження. При проведенні даного наукового дослідження використовувалися такі загально філософські, загально наукові і спеціально наукові методи, як: діалектичний, метод дедукції та індукції, історико-правовий, порівняльний, системно-структурний, функціональний, логічний, статистичний, юридичний метод, метод юридичної логіки.

За допомогою використання загально філософського *діалектичного* методу досліджено природу, сутність та внутрішні зв'язки легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та розкрито тенденції розвитку теоретико-правових вчень щодо об'єкту дослідження.

Застосування методу *дедукції та індукції* дозволило дослідити правові категорії та явища від загального до конкретного і навпаки.

Історико-правовий метод було застосовано при вивченні історичного досвіду правового регулювання відносин підприємництва та дослідженні історико-правових умов формування такого об'єкта державного управління, як легалізація суб'єктів підприємницької діяльності.

Використання *порівняльного методу* надало об'єктивну можливість охарактеризувати особливості легалізації суб'єктів підприємницької діяльності

як в історичному контексті, так і в результаті дослідження досвіду і практики зарубіжних країн, що мають подібну до української правову систему.

Використання методу *системно-структурного аналізу* дало змогу визначити місце та роль норм права, що регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності серед інших інститутів національного права та розкрити внутрішню структуру легалізації суб'єктів підприємницької діяльності і систему державного управління цим процесом.

Використання *логічного* методу із абстрактно-теоретичними формами пізнання, дозволило протягом всього дослідження аналізувати існуючий стан державно-правового регулювання легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та робити відповідні висновки, моделюючи та прогножуючи перспективи теоретико-правового розуміння цього правового явища в українській юридичній науці.

Використання *функціонального методу* дозволило охарактеризувати легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності як об'єкт державного управління.

Використання *статистичного методу*, що заснований на отриманні кількісних даних, дозволило проаналізувати кількісно-якісні показники, що характеризують правове регулювання та державне управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Крім загально філософських та загальнонаукових методів, в роботі були використані й спеціальні методи наукового пізнання. *Юридичний метод*, що дозволяє аналізувати структуру права, тлумачити юридичні норми за допомогою спеціальних юридичних засобів. Його було використано при аналізі норм національного та зарубіжного права з питань легалізації підприємницьких суб'єктів.

Методи юридичної логіки використовувалися протягом всього наукового дослідження юридико-правових явищ для розуміння їх природи, узагальнення та розробки відповідних рекомендацій щодо вдосконалення правового

регулювання предмета дослідження та визначення прогалин у державному управлінні в сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності.

Наукова новизна полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням адміністративно-правових засад легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, в якому розглядаються загальнотеоретичні основи розуміння легалізації суб'єктів підприємницької діяльності як особливого правового явища в національній правовій системі та об'єкта державного управління, та важливі аспекти практики застосування нормативно-правових положень, в контексті гармонізації національного законодавства із європейським, на основі яких зроблено відповідні висновки та рекомендації. Зокрема:

вперше:

- здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні;
- визначено поняття «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності», поняття «відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності»;
- розроблено авторську структуру системи легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та охарактеризовано всі її структурні елементи;
- проаналізовано особливості державного управління у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності;
- сформульовано визначення поняття «державне управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності»;
- комплексно досліджено повноваження державних органів, які беруть участь в розробці і реалізації державної політики у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, сформульовано рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правових важелів впливу держави на цю діяльність;
- здійснено аналіз стану та перспектив гармонізації національного законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності з європейським правом та досліджено особливості державного управління у цій сфері.

удосконалено:

- поняттєво-термінологічний апарат щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності;
- наукові висновки щодо внутрішньої системи легалізації суб'єктів підприємницької діяльності;
- характеристику змісту, принципів, функцій, форм, методів державного управління у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності;
- теоретико-правові положення щодо гармонізації національного законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності з європейським правом.

дістали подальшого розвитку положення щодо:

- визначення сукупності норм права щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності як комплексного міжгалузевого інституту у системі національного права;
- обґрунтування необхідності єдиного теоретико-правового підходу до легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні як виду господарюючих суб'єктів;
- наявних теоретичних та практичних положень щодо економічних прав і свобод людини і громадянина в контексті «належного урядування» та вчення про «адміністративні послуги» у сфері господарювання;
- напрямів та принципів зближення законодавства України із законодавством європейських країн у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та запозичення позитивного зарубіжного досвіду щодо регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Дослідження характеризується новизною та актуальністю висновків і полягає у можливості їх використання: в науково-дослідних цілях – для подальшої теоретичної розробки та удосконалення положень науки адміністративного права щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та господарювання; у

законотворчій діяльності – для вдосконалення національного законодавства щодо регулювання підприємницьких та господарських відносин у сфері створення, державної реєстрації, дозвільних процедур для суб'єктів підприємництва та господарювання в цілому; у навчальному процесі – при підготовці фахівців, видавництві підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів з господарського, адміністративного, конституційного та підприємницького права.

Результати наукового дослідження адміністративно-правових засад легалізації суб'єктів підприємницької діяльності були впроваджені шляхом розробки рекомендацій щодо прийняття відповідних змін та доповнень до нормативно-правових актів і були прийняті до розгляду Комітетом Верховної Ради України з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики (Лист Верховної Ради України № 04-29/16-50 від 08.02.2013 р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана особисто автором. Пропозиції та положення дисертації базуються на власних дослідженнях здобувача, аналізі наукових, періодичних та нормативних джерел. Окремі питання в дисертації порушуються вперше, інші – розглядаються в нових аспектах, деякі можуть бути вдосконалені з урахуванням подальшого розвитку юридичної науки.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на національних і міжнародних науково-практичних конференціях: Збірник доповідей та тез повідомлень 2-ї міжвузівської науково-практичної конференції «Забезпечення розвитку дрібного, малого та середнього бізнесу» (м. Ірпінь, 2012 р. ; тези опубліковано); Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародне економічне співробітництво України (правові проблеми)» (м. Київ, 2004 р.; тези опубліковано); Збірник тез наукових доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 2006 р. ; тези опубліковано); Збірник матеріалів науково-методичної конференції «Проблеми вдосконалення

підготовки юристів (професійні та морально-етичні аспекти)» (м. Київ, 2008 р.; тези опубліковано).

Публікації. Ключові положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у одинадцяти наукових працях автора, з яких п'ять опубліковано у фахових наукових виданнях, що входять до переліку наукових видань, затверджених Департаментом атестації кадрів Міністерства освіти і науки України, одна наукова праця надрукована у іноземному джерелі та чотири - у збірниках матеріалів наукових конференцій, дві з яких мають міжнародний характер. Всі публікації здобувача, підготовлені ним особисто, без участі співавторів.

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які охоплюють 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, з яких 194 сторінки - основний текст, список використаних джерел містить 359 найменувань та розташований на 34 сторінках.

РОЗДІЛ 1

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЛЕГАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Легалізація суб'єктів підприємницької діяльності як предмет адміністративно-правового регулювання

У Конституції України [106] закріплені принципи та основні засади державної політики щодо захисту прав та свобод людини у всіх сферах суспільного життя, у тому числі в економічній.

Регулювання економічних прав і свобод людини в Україні частково деталізується в спеціальному нормативно-правовому акті – Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV [199].

Стратегічні та тактичні кроки щодо захисту та гарантій прав і свобод людини в Україні, європейські засади розбудови української державності закріплені у Законі України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р. № 2411-VI [216].

Відповідно до зазначених нормативно-правових документів, Україна перебуває на шляху побудови принципів нового державотворення та розвитку українського суспільства, а отже й правового статусу людини в Україні, реалізації її прав та свобод, особливо в економічній сфері. Питання реалізації комплексу економічних прав людини та громадянина й досі є дискусійним, а тому, безумовно – актуальним. Особливого значення, в процесі вивчення цього питання, набуває інститут реалізації права на господарську та підприємницьку діяльність фізичними та юридичними особами, а також державою, що спрямована на отримання прибутку. Оскільки економіка України має ринкове спрямування, значення організації діяльності підприємницьких суб'єктів важко переоцінити. Саме тому, у ст. 7 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р. № 2411-VI [216], названі такі

основні напрямки державної політики в сфері економіки, як розвиток внутрішнього ринку; гарантування державою непорушності всіх форм власності; створення сприятливих умов розвитку підприємництва; детінізація економіки; розвиток механізмів державно-приватного партнерства тощо.

В період масштабних посттоталітарних ринково-економічних та політичних перетворень в Україні особливо гостро постали питання про відповідні характеристики права та держави для оновлення та розвитку законодавства у сфері підприємницької діяльності.

Відносини господарювання, частиною яких є відносини підприємництва, безсумнівно, складаються в економічній сфері буття суспільства. Отже їх сутність доцільно розглянути, перш за все, з точки зору економічної теорії.

Вчення про підприємництво було започатковано відносно недавно, незважаючи на те, що людство давно використовує цей вид діяльності у повсякденному житті [30].

Охарактеризувати явище підприємництва, дослідити його всесторонньо, виявити фактори, на які воно має вплив та які впливають на нього, непросто. І це пов'язано із такими характеристиками підприємництва як неоднорідність та динамізм.

Вірно з цього приводу висловився німецький вчений П. Верхан: «Важко знайти таку ж складну та неоднорідну сферу діяльності як підприємництво. В ринковому господарстві воно реалізується на перехресті економіки, політики, техніки, юриспруденції, психології та етики» [41, с. 56].

Р. Кантильйон пояснював зміст підприємництва з економічної точки зору. Досліджуючи такі категорії як попит та пропозиція, він дійшов висновку, що невідповідність на ринку товарів цих категорій призводить до того, що деякі індивіди купують товари за відомою ціною, а власні продають за високою, їм поки що невідомою. Таких індивідів, які здійснюють вказані дії він називав підприємцями, що є особливими господарюючими суб'єктами [30].

В законодавстві України у ст. 3 Господарського кодексу України підприємницький суб'єкт є різновидом суб'єктів господарювання [51].

Такі вчені як А. Сміт і Д. Рікардо розглядали підприємця вже як власника капіталу, акцентуючи увагу на такій ознаці підприємництва, як отримання прибутку (доходу) [185, с. 21–22].

Із подальшим розвитком концепції підприємництва з'явилися якісно нові підходи до розуміння ознак підприємництва, що розкривають суть цього явища [351, с.27–28; 358, с. 187]. Й. Шумпетер разом із прибутковістю виділяє потребу в пануванні, владі, впливі на ситуацію завдяки самостійним діям. Головною особою в такому розумінні стає підприємець – інноватор, власник капіталу [333, с. 174, 283].

В сучасному розмінні підприємництво розглядається як рушійна сила економічного розвитку. Тобто підприємництво – це дії, спрямовані на отримання результату негайно, а економічний розвиток – це результат дій [323, с. 102–105].

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що поняття «підприємництво» є ключовим у економічній теорії. Тим більш багатостороннім та диференційованим має бути підхід до розуміння цього суспільного явища, враховуючи вплив, який підприємництво здійснює на всі відносини в державі.

Ми розглянули економічний зміст терміну «підприємництво» та його природу, оскільки правове регулювання питань, пов'язаних із підприємницькою (господарською) діяльністю витікає із його економічної природи.

Зважаючи на специфіку предмету нашого дослідження, доцільно попередньо розглянути зміст таких взаємопов'язаних понять, як «господарська діяльність» та «підприємницька діяльність», а також похідні від них поняття – «правовий статус суб'єктів господарювання» та «правовий статус суб'єкта підприємницької діяльності».

Із права на підприємницьку діяльність (ст. 42 Конституції України) випливає те, що суб'єкт (людина, громадянин, особа без громадянства,

іноземець) мають право на здійснення такої діяльності та можуть застосовувати різні форми її реалізації.

В Цивільному кодексі України ми знаходимо роз'яснення цього положення, а саме у ст.ст. 50–54 зазначається загальний порядок зайняття підприємницькою діяльністю фізичною особою, а у ст.ст. 84–86 – здійснення підприємницької діяльності юридичними особами.

Відповідно до ст. 3 Господарського кодексу України, під господарською діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

У нормах Податкового кодексу України також визначається поняття «господарської діяльності». Відповідно до п. 14.1.36 Податкового кодексу України, господарська діяльність – це діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і здійснюється такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, дорученнями та агентськими договорами.

Норми Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01 червня 2000 р. № 1775–III [245] також містять поняття господарської діяльності. А саме, господарська діяльність – будь-яка діяльність, у тому числі підприємницька, юридичних осіб, а також фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язана із виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт.

Нормативно-правовий аналіз визначень господарської діяльності дає змогу зробити висновок, що, хоча ці визначення й не є ідентичними, але змістовно вони є схожими.

Продовжуючи характеристику правової сутності змісту легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, треба зазначити, що господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних

результатів та з метою отримання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва називаються – підприємцями (ст. 3 Господарського кодексу України). Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність) [52]. Тобто із цього слідує висновок, що господарська діяльність може бути як підприємництвом, так і не підприємництвом. Отже ключовим розмежуванням підприємництва і не підприємництва є отримання прибутку, як головної мети діяльності. Непідприємницька господарська діяльність нормативно визначається як некомерційна. Основні засади правового регулювання некомерційної діяльності містяться у главі 5 Господарського кодексу України, а комерційної (підприємницької) – у главі 4 Господарського кодексу України.

Отже, слід зробити висновок, що підприємницька діяльність є видом діяльності господарської.

Що стосується наукових положень, то більшість науковців використовує у своїх роботах нормативне визначення «господарської діяльності» та «підприємницької діяльності». Серед них А. С. Васильєв, О. П. Подцерковний [313, с. 10–17], В. С. Щербина [335, с. 71, 415, 416; 334, с. 24, 25], Н. А. Саніахметова [50, с. 6], О. М. Вінник [44].

Радянське визначення господарської діяльності дуже схоже на сучасне, та, очевидно, є першоджерелом доктринального розуміння господарської діяльності в українській юридичній науці [294, с. 24; 285, с. 37].

В. К. Мамутов зазначає, що господарська діяльність може мати різний характер – може бути основною, чи додатковою, може бути побутовою чи виробничою, тому розрізнять ознаки господарської діяльності, які відрізняють її від інших видів суспільної діяльності [141, с. 12].

Отже, господарська діяльність є поняттям більш ширшим і саме характеризуючи господарську діяльність, ми можемо характеризувати і підприємницьку діяльність. Ці два поняття співвідносяться між собою як ціле і частина.

Підприємницька діяльність, як і господарська, теж має свої ознаки, які й визначають її характер.

Треба зазначити, що в юридичній літературі підприємницька діяльність розглядається більше з позиції її відмінностей від інших видів діяльності, а увага приділяється не мотивам та засобам, а формам та ознакам такої діяльності.

Так, В. М. Селіванов визначає найбільшу кількість ознак підприємництва: економічна самостійність; автономна воля суб'єкта; ініціативність; творчий новаторський характер; систематичність; ризикованість; повна майнова відповідальність; мета такої діяльності – отримання прибутку; правомірність [278, с. 8].

Існують й інші думки, в яких кількість та найменування ознак не такі розгалужені, але дуже схожі, і передбачають такий комплекс характеристик, яким на сучасному етапі розвитку ринкових відносин має відповідати суб'єкт, що займається чи має бажання займатися підприємництвом.

Так, Н. О. Саніахметова робить акцент на ознаках підприємництва, таких як правомірність, систематичність, спрямованість на одержання прибутку, ризиковий характер [275, с. 11–12].

В. Ф. Попондуполо вважає, що підприємницька діяльність – це сукупність правомірних дій, які здійснюються професійно, систематично і на власний ризик особою, зареєстрованою як підприємець, з метою одержання прибутку [173, с. 20].

В. Л. Мусіяка визначає підприємництво як незаборонену законом ініціативну, систематичну діяльність приватних осіб (підприємців) і юридичних осіб, що базується на приватній або будь-якій іншій формі власності, спрямовану на отримання прибутку від виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг, здійснювану на власний ризик і під свою відповідальність [136, с. 5].

При всьому розмаїтті наукових думок щодо правової природи підприємництва, можна виділити сукупність основних ознак, на яких базується

підприємницька діяльність. До сукупності основних ознак підприємництва, що відрізняють його від іншої діяльності, відносять вольовий характер, ініціативність, систематичність, правомірність, ризик та спрямованість на отримання прибутку.

В результаті аналізу ознак підприємницької діяльності, зазначимо, що необхідність легалізації суб'єкта підприємницької діяльності спрямована на досягнення правомірності його подальшої діяльності.

Окрім наукових визначень «підприємництва» треба брати до уваги й нормативне визначення, що розкриває юридичний зміст цього поняття. У ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво визначається як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

У ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво визначається як вид господарської діяльності.

Проте, Н. А. Саніахметова зазначає, що у розробці наукового визначення поняття підприємницької діяльності не можна орієнтуватися тільки на існуючу законодавчу дефініцію, а необхідно формувати перспективну модель [275, с. 12].

Це дає підстави стверджувати, що для комплексного дослідження питань легалізації суб'єктів підприємницької діяльності необхідно досліджувати як законодавчу базу так і наукові підходи.

У науці ж існує серйозна розбіжність у підходах щодо правового регулювання підприємницької діяльності та, відповідно, легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Й досі вчені не можуть дійти згоди щодо того, чи варто виділяти підприємницьку діяльність в окремий інститут правового регулювання, що створює перепони у розумінні природи процесу легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та способу його правового регулювання. Отже, необхідним вбачається розмежування господарського та підприємницького права.

Серед основних історичних теорій розвитку господарського права вчений О. А. Красавчиков виділяв п'ять [312, с. 16–23]: 1) Концепція «двосекторного права» – визначила провідну роль адміністративно-господарського права у регулюванні соціалістичної економіки (Г. І. Стучка) [290, с. 54]; 2) Довоєнна концепція, з'явилась на противагу двосекторній, та об'єднала у предметі правового регулювання господарського права відносини як між соціалістичними організаціями, так і між громадянами (Л. Я. Гінзбург., Є. Б. Пашуканіс) [312, с. 17]; 3) Концепція «господарсько-адміністративного права» – виділяла господарсько-адміністративне право у особливу підгалузь права і заклала підґрунтя для дослідження адміністративно-правового регулювання господарських відносин (С. М. Братусь, С. С. Алексєєв) [36, с. 45]; 4) Концепція комплексної галузі. Виходила вона із розмежування галузей на основні та комплексні (Ю. К. Толстой [302, с. 45; 301, с. 12], М. Д. Шаргородський, О. С. Иоффе) [12, с. 185, 193; 87, с. 55]; 5) «Післявоєнна концепція господарського права» (В. В. Лаптев, В. К. Мамутов, Г. М. Свердлов, В. С. Тадевосян) [73, с. 10; 120, с. 5–6], що стверджувала необхідність виокремлення господарського права в окрему галузь права, предметом регулювання якої є специфічні горизонтальні та вертикальні суспільні відносини, що виникають у сфері господарювання.

Відносини підприємництва регулюються великою кількістю норм права, які відносяться до різних галузей національного права, таких як, конституційне, адміністративне, господарське, цивільне, фінансове, кримінальне тощо, що ускладнює процес виокремлення підприємницького права в окремий інститут.

Так, вчений В. К. Мамутов, визнаючи існування такої галузі права як господарське [125, с. 9] не ігнорує підприємництва як юридичну категорію. Він зазначає, що підприємництво – це діяльність людини щодо організації виробництва [125, с. 13].

Такий погляд на підприємництво – як на складову господарської діяльності є найпоширенішим (В. К. Мамутов, В. С. Мартем'янов, Н. І. Клейн, В. В. Лаптев) [125; 119, с. 48; 183, с. 11; 127].

Деякі вчені чітко не розрізняють поняття «підприємницької діяльності» та «господарської діяльності». А саме А. Я. Пилипенко, В. С. Щербина, І. В. Дойніков просто ототожнюють ці два поняття [161, с. 14–15; 73], аргументуючи тим, що вони дуже схожі за своїми ознаками. Такий підхід був актуальним в часи радянської влади, оскільки заборона приватної власності виключала необхідність щодо їх розмежування.

Деякі вчені вказують на такі особливості підприємницької діяльності як обов'язкове отримання прибутку, комерційний характер [164, с. 83], що потребує окремого правового регулювання даних відносин. Варто погодитись із цим.

Можна сказати, що на сучасному етапі сформувалося принаймні три основні теорії щодо розмежування підприємницького та господарського права в системі права пострадянських держав.

Перша теорія заперечує існування таких галузей як підприємницьке та господарське право, розглядаючи їх лише з цивілістичної точки зору (В. М. Селіванов, В. Ф. Попондопуло, Є. Г. Плєв) [278; 173; 167, с. 18, 25].

Інша теорія стверджує, що підприємницьке право має бути визнано самотійною галуззю і відокремлене від господарського (Н. О. Саніахметова [275; 184], В. В. Лаптев [120; 118]).

Існує й позиція, що визнає господарське право як комплексну самотійну галузь, а підприємництво – як інститут господарського права (В. К. Мамутов, В. С. Щербина) [125].

На нашу думку, найбільш вдалою та актуальною на сьогодні є концепція де господарське право є комплексною самотійною галуззю, а норми права, що регулюють підприємницькі відносини можна визначити як інститут господарського права. Хоча, в майбутньому не можна заперечувати можливості виокремлення підприємницького права в окрему галузь права.

Підставами для такого узагальнення є те, що: а) з точки зору загальної теорії права, для виділення окремих галузей права в межах правової системи існує два критерії. По-перше, це предмет регулювання. Другим критерієм є

метод регулювання [284, с. 40–42]; б) виходячи із теорії права, що визначає галузь права як самостійну відокремлену сукупність норм права, що визначається, головним чином специфікою суспільних відносин, які підлягають регулюванню, а також особливим методом та юридичним режимом їх регулювання [128, с. 165], можна визначити господарське право як сукупність специфічних правових норм, що регулюють господарські відносини, в тому числі й підприємницькі, і характеризуються особливим методом правового регулювання.

Проте, деякі вчені стверджують, що спроби моделювання правових систем, в тому числі основних, традиційних та комплексних галузей права ведуть до ототожнення правових систем із системами законодавства [348, с. 130]. Зазначимо, що такий підхід є дещо консервативним і не виправдовує себе у нових ринково-економічних умовах.

Із змісту господарських відносин, які законодавець визначає як ті, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, логічно витікає поняття «правового статусу суб'єкта господарювання» [51].

Суб'єкти господарювання, за законодавчим визначенням, можуть ділитися на суб'єктів підприємництва, та таких, що не мають на меті отримання прибутку – неприбуткові організації.

Діяльність суб'єктів підприємництва характеризується свободою: свободою самої діяльності, її формами, видами, свободою розпорядження прибутком тощо [45].

Наше дослідження стосується легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, а отже, потребує вивчення правового статусу саме суб'єктів підприємницької діяльності.

В такому аспекті доцільно проаналізувати основні наукові підходи до таких правових категорій, як «право» і «правовий статус», адже саме на них базується легалізація суб'єктів підприємницької діяльності.

«Право» – система соціальних загальнообов’язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечується державою» [346, с. 5].

Погляди науковців сходяться до того, що право або виникає разом із людиною і є невід’ємною частиною її внутрішньої та зовнішньої свободи (Л. Й. Петражицький, Є. М. Трубецькой), або є результатом примусу та владних відносин (М. А. Бакунін, П. А. Кропоткін, Б. М. Чичерин), або ж право може забезпечувати як свободи людини так і примус [300, с. 7–8]. Право неодмінно пов’язане із правами людини і її можливостями, правовими статусами, оскільки в широкому розумінні, право – система формально визначених в офіційних джерелах загальнообов’язкових, гарантованих державою норм (правил) поведінки, що регулюють суспільні відносини [146, с. 54; 145, с. 75; 13; 182, с. 14, 15; 296, с. 129–158; 307].

Таким чином, людина є вільною від природи і наділена «природними правами». Коли ж людина отримує певний правовий статус в суспільстві, починає відігравати в ньому нову роль, наприклад, набуває статусу підприємця, то, відповідно до статусу, вона вже має спеціальні права та обов’язки та має діяти за нормами, що встановлені в суспільстві для такої категорії осіб.

Визначення правового статусу є нічим іншим, як визначення місця суб’єкта серед інших суб’єктів у певному правовому середовищі.

Чітке визначення правового статусу – це запорука усунення правопорушень як по відношенню до такого суб’єкта, так і з його боку.

Відповідно до юридичної енциклопедії, «правовий статус» можна визначити, як сукупність прав та обов’язків фізичних та юридичних осіб [346, с. 44]. Поняття «правовий статус» (можливість особи брати участь в різних сферах суспільного життя) з’явилося ще у римському праві [72, с. 251].

С. С. Алексєєв вказував на те, що правовий статус особи має два елементи: 1) правоздатність – здатність мати суб’єктивні права та нести юридичні обов’язки; 2) дієздатність – здатність своїми діями набувати та реалізувати права, та створювати для себе юридичні обов’язки [14, с. 70].

Ю. М. Тодика зазначає, що правовим статусом можна вважати юридично закріплене становище особи в державі й суспільстві [103].

Ю. О. Тихомиров розрізняє ще й категорії правових статусів: 1) по відношенню до людей: а) конституційний; б) загальний; в) спеціальний; 2) по відношенню до соціальних спільнот; 3) у сфері економічних відносин [300, с. 19].

В теорії конституційного права України сформувався свій підхід до категорій правового статусу: 1) загальний; 2) спеціальний, або родовий, статус окремих категорій громадян; 3) індивідуальний статус; 4) статус іноземців, осіб без громадянства, осіб з подвійним громадянством; 5) галузеві правові статуси [103, с. 117].

За поданою класифікацією економічні права, до яких відноситься й право на підприємницьку діяльність, відносяться до спеціального статусу.

Із дослідження науково-практичних підходів до визначення поняття «правовий статус», можна зробити висновок, що запорукою реалізації правового статусу людини у сфері підприємницької діяльності є самостійність та вільне волевиявлення, спрямоване на досягнення майнових та немайнових інтересів. Але такий правовий статус має свої межі – не має зашкоджувати або нівелювати права інших суб'єктів. Вдало з цього приводу зазначив І. Кант, що право визначається публічними примусовими законами, за допомогою яких можна визначити кожному своє та вберегти їх від посягань інших [90, с. 281, 297].

Виходячи із загального розуміння поняття «правовий статус», можна сформулювати й поняття «правовий статус суб'єкта підприємництва». «Правовий статус суб'єкта підприємництва» – комплекс прав, свобод та обов'язків, якими наділяється суб'єкт підприємницької діяльності після офіційної процедури легалізації його діяльності.

Поняття «правовий статус суб'єкта підприємництва» неодмінно пов'язаний із «правосуб'єктністю». Із теорії права відомо, що

«правосуб'єктність» може стосуватись фізичних та юридичних осіб. Правосуб'єктність включає в себе правоздатність та дієздатність [181, с. 409].

Правосуб'єктність фізичних осіб – це передбачена нормами права здатність фізичних осіб бути учасниками правовідносин [282, с. 386].

Що ж до юридичної особи, вона також має правосуб'єктність, яка характеризується правоздатністю та дієздатністю державних та недержавних організацій: державних органів, державних підприємств та установ, суспільних об'єднань, комерційних (господарських) корпорацій, релігійних організацій тощо [282, с. 388–393].

В результаті комплексного дослідження наукових підходів до розуміння понять «права», «правовий статус» та «правовий статус суб'єкта підприємництва», можна зробити висновок – суб'єкт, який має бажання займатися підприємницькою діяльністю та здобути бажаний правовий статус, що надасть йому можливості реалізувати свої комерційні можливості та інтереси, має здійснити низку організаційно-правових процедур, направлених на здобуття такого статусу.

Процедурою, що дає можливість отримати статус суб'єкта підприємництва є легалізація суб'єктів підприємницької діяльності. Деякі автори вживають термін не «легалізація», а «легітимація» [275, с. 109].

Відповідно до національного законодавства процедура легалізації для суб'єктів підприємницької діяльності й господарювання є обов'язковою. Хоч термін «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності» в національному законодавстві відсутній. Це результат того, що термін, який ми досліджуємо, відносно недавно з'явився у вітчизняній юридичній науці і має іноземне походження.

Перш за все треба зазначити, що «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності» є поняттям комплексним, оскільки поєднує в собі комплекс дій та процедур, які мають публічний і приватний характер.

На практиці легалізація суб'єктів підприємницької діяльності представляє собою певну сукупність організаційно-правових дій з боку засновників суб'єкта

підприємництва, та уповноважених державних органів, державних службовців, які направлені на надання законного статусу суб'єкту господарських й підприємницьких відносин.

Завдяки легалізації правового статусу та, відповідно, діяльності, юридична чи фізична особа стає учасником господарських правовідносин. Якщо факту легалізації не відбулося, а громадяни займаються підприємницькою діяльністю – така діяльність має незаконний характер і тягне за собою юридичну відповідальність. Ухилення від легалізації суб'єкта підприємницької діяльності має негативний вплив на економіку держави, оскільки веде до порушення принципів оподаткування та економічної конкуренції, а також має інші соціально-економічні негативні прояви.

Окрім цього, національне законодавство має багато недоліків та прогалин порівняно із зарубіжною практикою законодавчого регулювання легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Тому необхідним стає наближення національного законодавства до законодавства інших європейських країн у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, адже господарські відносин є пріоритетним напрямком в процесі євро інтеграції України [234].

Через відсутність законодавчого закріплення поняття легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, в науці погляди на його природу та суть є дискусійними.

Так, В. К. Мамутов у своїх працях використовує термін «створення суб'єкта господарювання». Вчений розглядає цей процес з точки зору його основного компоненту – державної реєстрації. Вчений висловлює думку про те, що під вищенаведеним поняттям має бути розуміння певного порядку, послідовності здійснення юридичних дій, необхідних для створення нового суб'єкта господарювання, тобто процес створення [125, с. 385].

Частково можна погодитись із такою думкою. Але сумнівним видається, що поняттям «створення суб'єкта господарювання» можна визначити й комплекс дій органів державної влади, тобто методи і форми управлінської діяльності, які спрямовуються на зовнішнє оформлення і підтвердження

правового статусу суб'єкта господарювання. В даному випадку, напрямок управлінської діяльності щодо здійснення комплексу дозвільно-реєстраційних процедур, адміністративних послуг [99, с. 173] якби нівелюється діями самих учасників чи засновників підприємства, що видаються першочерговими і неконтрольованими з боку держави. Хоча за змістом, що визначає В. К. Мамутов «створення суб'єкта господарювання» дуже схоже із нашим розумінням легалізації суб'єктів підприємницької діяльності.

Деякі вчені пов'язують відносини легалізації лише із державною реєстрацією [127, с. 55]. Із такою думкою, сьогодні вже не можна погодитись, адже ототожнення легалізації суб'єктів господарювання із простою процедурою державної реєстрації суттєво звужує її зміст та не відображає внутрішньої структури цього процесу.

Н. А. Саніахметова оперує поняттям «легітимація», що, на її думку, є підтвердженням державою законності входження суб'єкта підприємництва у підприємницькі відносини [184, с. 33].

Важко повністю погодитись із такою думкою, адже таку процедуру, як, наприклад, державна реєстрація, мають пройти всі суб'єкти господарювання, незалежно від того чи здійснюють вони підприємницьку діяльність чи ні. Крім того, генезис слова «легітимація» у інтерпретації вченого не зовсім вдало передає всю сукупність сторін відносин легалізації суб'єктів господарювання, адже це не просто факт визнання суб'єкта господарювання новим учасником економічних відносин, оскільки зовнішня форма прояву легалізації включає в себе й комплекс внутрішньо-організаційних процедур, наприклад, підготовку та засвідчення установчих документів, формування статутного фонду тощо.

Окрема думка економіста І. Р. Михасюка, визначає легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності як інструмент, різні складові якого відносяться до різних методів державного регулювання економіки [58].

Із таким визначенням складно погодитись, адже легалізація суб'єктів підприємницької діяльності має ще й правовий характер.

Часто легалізацію суб'єктів господарювання називають «умовами створення суб'єктів підприємництва» [80, с. 57; 131, с. 89], що суттєво спотворює зміст цього поняття, адже під «умовами» можна розуміти не лише легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності, а й інші умови діяльності підприємства, наприклад, заборону здійснювати певні види діяльності, або ж необхідність обліку та звітності на підприємстві, обов'язкову сплату податків та зборів, зовнішньоекономічну діяльність, конкуренцію, фінансові питання тощо.

В. С. Щербина використовує два терміни у визначенні легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Науковець вважає, що «легітимація підприємництва» не розкриває повністю процесу створення нового суб'єкта підприємницької діяльності, і тому, на додаток до «легітимації» вживає ще й «умови фактичного виникнення підприємства», що сукупно називає терміном «створення» [334, с. 66].

Такий підхід до розуміння механізму легалізації суб'єктів підприємництва, є найбільш прийнятним, оскільки він більш повно відображає легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності, як комплекс умов та процедур, що здійснюють не лише органи державної влади, а й низку процедур, які мають виконати самі засновники майбутнього суб'єкта. А нечіткість розмежування понять легітимація та умови фактичного виникнення як раз можуть бути усунені вживанням єдиного терміну «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності».

У підсумку щодо розмаїття підходів до змісту легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, необхідно зазначити, що остання є юридичним фактом [117, с. 40].

Для більшого обґрунтування застосування саме терміну «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності» щодо вищезазначених процедур та умов набуття правового статусу суб'єкта підприємницьких відносин, нижче досліджується морфологічна генеза, походження терміну «легалізація».

Відповідно до юридичної енциклопедії існує два схожі за звучанням терміни, які використовуються в юридичній науці й означають різні явища: «легітимація» та «легалізація» [344, с. 465].

Якби ці два терміни мали однакове значення, вони були б об'єднані в один. Такий стан відсутній, а отже терміни потребують сутнісного розмежування.

«Легалізація» походить від французького «*légalisation*», засвідчення, узаконення, та від латинського «*legalis*» – правовий, юридичний, законний [344, с. 465].

«Легалізація» – це визнання самостійності суб'єктами цивільних правовідносин державних та інших підприємств і організацій, а також об'єднань громадян [344, с. 465].

«Легітимація» (франц. *Legitimation*; лат. *Legitimus* – законний, правомірний) – процедура визнання певного суб'єкта чи факту.

В державах, в яких не існує паспортної системи, «легітимація» є формою ідентифікації особи [344, с. 467].

Якщо звернути увагу на визначення терміну «легалізація» у радянських енциклопедичних джерелах, то стає очевидним, що раніше «легалізація» використовувалась лише задля визначення вірогідності підписів, які засвідчувалися консулами на документах, які видавали іноземні установи, а також відповідність таких документів законам країни консула [340, с. 537].

Що стосується «легітимації» в сучасному розумінні, то аналогом може стати енциклопедичне словосполучення, яке застосовувалося у радянській юридичній практиці – «легітимаційна система».

«Легітимаційна система» – порядок, при якому виникнення будь-яких прав стає в залежність від наявності певних умов, точно визначених законом та перевіряємих тільки відповідним органом. Паралельно із визначенням «легітимаційної системи» зазначається існування «дозвільної системи» та «явочної системи» [340, с. 536]. Під «явочною системою» за радянських часів розуміли утворення юридичних осіб, при якому юридична особа виникає на

підставі згоди її засновників та реєстрації у відповідному державному органі [341, с. 637]. Причому у «Юридичному словнику» під редакцією П. І. Кудрявцева вказується, що «явочна система» відрізняється від «легітимаційної системи», завданням якої є перевірка та розгляд питання про доцільність юридичної особи. Таке положення про визначення доцільності існування юридичної особи, звичайно, обмежувало права і свободи суб'єктів, що підлягали реєстраційній процедурі. Оскільки зрозумілим є те, що визначення доцільності юридичної особи – суто суб'єктивний бюрократичний підхід. Разом із тим, зазначається, що «явочна система» не виключає можливості перевірки суб'єкта на доцільність існування, що у корені спотворює зміст явочної системи, і призводить до нечіткості розмежування понять дозвільної та явочної систем [341, с. 637].

Щодо більш пізнього трактування «легалізації» суб'єктів господарювання у радянській літературі, слід зазначити, що загальний підхід, в цілому, не змінився. Так, наприклад, Юридичний енциклопедичний словник 1987 року видання визначає «легалізацію» лише як консульську дію щодо установаження та засвідчення достовірності підписів на документах та актах на відповідність їх законам держави перебування консула [342, с. 200].

На відміну від попереднього радянського видання (1956 р.), Юридичний енциклопедичний словник під редакцією А. Я. Сухарева (1987 р.) взагалі не визначає поняття «легітимації».

Досліджуючи радянські енциклопедичні погляди на легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності, можна сказати, що по-перше: до легалізаційної системи, частково в сучасному її розумінні, застосовувалося визначення «легітимаційна система», що є невірним підходом, і, фактично, підміною понять; по-друге: принципи і підходи до створення нового суб'єкта господарювання відповідали загальним тенденціям того часу, на які впливала відсутність приватної власності, нехтування законами економіки, сильний вплив держави та хаотичне втручання державних органів у приватну сферу.

Отже, можна сказати, що радянська правова термінологія чітко не розмежовувала терміни «легалізація суб'єктів господарювання» та «легітимація суб'єктів господарювання», оскільки сама концепція господарських та підприємницьких відносин була недостатньо розроблена, що було обумовлено плановою економікою та пануванням публічних інтересів над приватними.

Крім того, можна зробити висновок, що існувала множинність термінів, які не були чітко визначені, і лише частково характеризували процедури, що в сучасному розумінні належать до легалізації суб'єктів підприємництва. Такий підхід абсолютно неприпустимий в сучасних умовах розвитку ринкових відносин в контексті розбудови демократії та поступового зменшення адміністративного тиску на економіку, особливо на приватний її сектор. Такий підхід в історичній ретроспективі сьогодні можна назвати, навіть, відверто помилковим.

Очевидним стає, що поняття «легітимація», «легітимаційна система» разом із «дозвільною системою» та «явочною системою» були настільки спотворені і нечітко визначені радянським правом, що запозичення і використання цих термінів в сучасних умовах може спричинити неадекватне розуміння та некоректне правове регулювання легалізації суб'єктів підприємництва.

На підставі вищезазначеного автор дослідження вважає недоцільним використовувати термін «легітимація» для визначення такого інституту господарських відносин, як «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності». І пропонує, у зв'язку із даним аналізом повернутися до морфологічної автохтонності терміну «легалізація», вживає в роботі термін «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності» і рекомендує вживати надалі в юридичній літературі саме цей термін для визначення комплексу організаційно-правових дій з боку майбутнього суб'єкта підприємництва та державних органів, що направлені на публічне засвідчення права суб'єкта на підприємницьку діяльність.

В результаті проведеного аналізу, можна стверджувати, що в науці не існує єдиного підходу до розуміння цього поняття, а також комплексу процедур, що складають її зміст, та відсутня єдина думка щодо місця легалізації у системі державного регулювання економіки.

Разом із тим, підсумуємо, що легалізація суб'єктів підприємницької діяльності представляє собою юридичний факт, результатом якого є набуття правового статусу суб'єкта підприємництва юридичною чи фізичною особою.

А, зважаючи на її внутрішні процедури організаційно-правового змісту, легалізація суб'єктів підприємницької діяльності представляє собою окремий вид суспільних відносин, що регулюються нормами права та поділяються на низку елементів, які й утворюють її внутрішню систему, структуру, що розкривають її зміст.

Система легалізації суб'єктів підприємницької діяльності має внутрішню будову із своїми закономірностями та зв'язками.

Система (від дав.-грец. *συστήμα* – «сполучення») – множина взаємопов'язаних елементів, що пов'язані між собою, відокремлена від середовища і яка взаємодіє з ним, як ціле [159; 29].

Система легалізації суб'єктів підприємницької діяльності будується за певною структурою. Структура – внутрішня організація цілісної системи як специфічного способу взаємозв'язку і взаємодії компонентів, що її утворюють; стійка впорядкованість елементів; закономірні зв'язки між елементами. Структура дає змогу зрозуміти, яким чином організоване системне ціле [308, с. 507].

До системи легалізації суб'єктів підприємницької діяльності можна віднести, по-перше, суб'єктів: а) фізичні та юридичні особи, які здійснюють комплекс організаційно-правових процедур, що направлені на отримання дозвільних документів чи утворення нового суб'єкта підприємництва; б) державні органи та державних службовців, що мають повноваження у сфері легалізації, у тому числі й на етапі посвідчення документів, державної

реєстрації, перевірки суб'єктів на наявність необхідних документів на етапі створення, ліцензування, патентування, сертифікації, видачі дозволів тощо.

По-друге, об'єкт – те, на що направлена легалізація суб'єктів підприємницької діяльності. Тобто, це юридичний факт визнання певного суб'єкта учасником підприємницьких відносин і надання йому законного статусу такого учасника.

По-третє, до системи легалізації суб'єктів підприємницької діяльності входить комплекс внутрішніх закономірностей, що встановлюють характер зв'язків її елементів.

По-четверте, до системи легалізації суб'єктів підприємницької діяльності входять відносини легалізації, які складаються між її суб'єктами, і будуються на основі стійких зв'язків, що виражаються у принципах легалізації, нормативно-правовій базі, що їх регламентує та у правах, обов'язках та інтересах суб'єктів підприємницької діяльності.

А також до системи легалізації суб'єктів підприємницької діяльності належить комплекс процедур, що характеризують її зміст та мету.

Розглянемо більш детально такий елемент, як відносини легалізації суб'єктів підприємництва.

Як відомо, всі відносини в суспільстві є соціальними відносинами, які, в свою чергу, поділяються на моральні, економічні, політичні, релігійні, правові тощо [109, с. 27].

Відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі й господарювання, без сумніву відносяться до відносин правових, оскільки це суспільні відносини в галузі економіки, врегульовані відповідними нормами права.

А, як відомо, під правовідносинами розуміють врегульовані нормами права суспільні відносини, які реалізуються в конкретному зв'язку між уповноваженими та зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень та відповідальності – та забезпечуються державою [282, с. 374, 375].

Якщо ж відносини легалізації є відносинами, які врегульовані правом, то, відповідно до теорії права, у таких відносинах має бути стандартна структура, яка включає в себе: 1) суб'єкт; 2) об'єкт; 3) суб'єктивне право; 4) суб'єктивний обов'язок [296, с. 478]. Суб'єктивний обов'язок і суб'єктивне право поєднуються у змісті правовідносин [296, с. 478].

Суб'єктами відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є всі суб'єкти підприємництва – юридичні особи, незалежно від форми власності, що мають на меті отримання прибутку, фізичні особи – підприємці та органи державної влади, що наділені компетенцією у сфері дозвольно-реєстраційних та інших організаційно-правових процедур, спрямованих на виникнення нового суб'єкта підприємництва.

Об'єктом відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є сама легалізація, метою якої є факт визнання законності суб'єкта та реалізація його права на підприємницьку діяльність.

Зміст правовідносин з приводу легалізації суб'єктів підприємницької діяльності міститься у нормативно-правових актах, що містять положення про легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності.

Відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є складовою відносин господарювання, які визначаються в науці як вид суспільних відносин, в якому зв'язок між суб'єктами (учасниками) господарювання проявляється в їх юридичних правах та обов'язках [125, с. 64].

А отже, сукупність норм права, що регулюють легалізацію суб'єктів господарювання є частиною системи національного права.

Відповідно, до розмежування системи права на галузі, підгалузі та інститути і норми права, можна сказати, що норми щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є комплексним міжгалузевим інститутом, що має свій предмет правового регулювання та характеризується специфікою взаємозв'язаних між собою норм права, частиною якого є легалізація суб'єктів підприємництва [345, с. 537].

Суттєвим елементом системи легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є процедури (етапи).

В науці відсутня єдина думка щодо поділу легалізації суб'єктів підприємницької діяльності на процедури (етапи), питання це й досі є дискусійним. Так, В. К. Мамутов зазначає, що створення комерційної організації, складається з : 1) прийняття рішення про створення та розробку установчих документів; 2) організації та формування майнової бази утворюваного суб'єкта; 3) організації та проведення зборів учасників; 4) державної реєстрації створеного суб'єкта [125, с. 387].

Не можна повністю погодитись із такою позицією, адже науковець звужує поняття створення суб'єкта господарювання процедурою державної реєстрації.

Інший підхід до внутрішньої будови легалізації суб'єктів підприємницької діяльності вказує на існування двох видів правочинів, які вчиняються суб'єктами легалізації для досягнення юридичного результату. Відповідно до цього легалізацію поділяють на внутрішню та зовнішню [165, с. 88].

Варто частково із цим погодитись, оскільки, дійсно, легалізація суб'єктів підприємництва представляє собою комплекс дій не лише державних службовців та державних органів, а й власників капіталу, учасників, що мають намір здійснювати підприємницьку (господарську) діяльність у певній організаційно-правовій формі, а тому вирішують ряд організаційно-матеріальних питань, що спрямовані на утворення нового суб'єкта підприємництва. Проте й така думка не повністю відображає характер процедур щодо набуття статусу суб'єкта підприємництва, тому що розмежування процедур на внутрішні та зовнішні, є лише одним із критеріїв, а до інших можна віднести пріоритетність, юридичну значимість, характер процедури.

На підставі вищезазначеного, вважаємо за доцільне запропонувати власний поділ процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності за певними критеріями. Так, в залежності від форми прояву, вони поділяються на

зовнішні та внутрішні. В залежності від першочерговості проходження: *первинні та вторинні*. За юридичною значимістю: юридичні та фактичні. За характером: *основні та спеціальні*.

Розглядаючи процедури легалізації суб'єкта підприємницької діяльності з точки зору їх форми, необхідно згадати, що такі філософські категорії, як «зміст» і «форма» нерозривно пов'язані між собою, але нетотожні. Виходячи із філософського розуміння поняття «форми» [347, с. 294], де «форма» – вираження змісту, спосіб його буття у об'єктивному світі, можемо стверджувати, що форма легалізації суб'єктів підприємництва це зовнішній вираз її змісту та природи.

Залежно від форми, процедури легалізації суб'єкта підприємницької діяльності можуть бути поділені на внутрішні та зовнішні. Внутрішні форми легалізації: а) виникнення у власника майна ідеї про створення суб'єкта підприємництва, що базується на його закріплених економічних правах; б) вирішення організаційних питань щодо структури підприємства, організаційно-правової форми, порядку його діяльності, визначення керівництва в особі уповноваженого органу або одного керівника та підготовка необхідних документів, що може бути здійснено на загальних зборах учасників; в) формування статутного капіталу; г) виконання ліцензійно-дозвільних умов; д) подання пакету установчих документів та інших необхідних для державної реєстрації документів до органів державної влади, що уповноважені здійснювати державну реєстрацію.

До зовнішніх процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності відносяться: а) у визначені законом строки отримання документу про державну реєстрацію (витяг із ЄДРПОУ) та можливість здійснювати види діяльності, що були визначені основними, не потребують ліцензування чи інших дозвільних процедур; б) здійснення інших процедур легалізації, що непов'язані із державною реєстрацією, але теж мають зовнішній характер (отримання ліцензії, отримання інших дозвільних документів), якщо того потребують види діяльності, якими збирається займатися особа.

В залежності від *першочерговості (пріоритетності)* проходження розрізняємо: первинні та вторинні. Такий поділ стосується лише зовнішньої легалізації, адже у внутрішній легалізації всі процедури є однаково важливими і мають проводитись паралельно. Тож, до первинних відносимо державну реєстрацію, без якої неможливим є отримання інших дозвільних документів, а до вторинних: ліцензування, сертифікацію відповідно до існуючих стандартів, та інші дозвільні процедури.

Що стосується первинних та вторинних процедур в Україні вони мають серйозний інтервал у часі, хоча було би зручно і доцільно запровадити в системі «єдиного вікна» подачу документів на державну реєстрацію разом із документами, що необхідні для вторинної легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Завдання акумулювати та обробляти відповідні дані документи можна було би покласти на державного реєстратора, посада якого передбачена Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV [199].

Відповідно до критерію *юридичної значимості*, можна поділити процедури легалізації суб'єктів підприємницької діяльності на: юридичні та фактичні. Вони збігаються із внутрішніми та зовнішніми процедурами. На внутрішньому етапі суб'єкт підприємництва створюється *de facto*.

Внутрішні (фактичні) процедури є підготовчими і обов'язковими до здійснення зовнішніх правочинів. Фактично вони визначають характер зовнішньої легалізації та її особливості для майбутнього суб'єкта підприємництва.

Зовнішня легалізація має юридичний характер за наслідками і може називатися юридичною, коли суб'єкт створюється *de jure*, оскільки носить публічний характер і тягне за собою конкретний правовий результат – офіційне надання фактично існуючому суб'єкту підприємництва належного правового статусу у господарських відносинах.

За *характером* процедури легалізації можна поділити на *основні* та *спеціальні*. В даному випадку поділ відбувається в залежності від специфіки

статусу та діяльності суб'єкта підприємництва. Так, абсолютно для всіх суб'єктів підприємництва процедури державної реєстрації та підготовки документів на державну реєстрацію є основними, а відповідно до специфіки можуть виникати спеціальні процедури. Так, наприклад, для господарських товариств необхідним є формування статутного фонду, що не є обов'язковим для фізичних осіб – підприємців.

Окрім етапів легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, необхідно зазначити й способи, якими може здійснюватися легалізація суб'єктів підприємництва. Останні варто розглядати у зв'язку із способами утворення суб'єктів господарювання, що є поняттям ширшим та включає в себе способи утворення суб'єктів підприємництва.

Питання визначення способів утворення суб'єктів господарювання залишається в науці дискусійним, оскільки легалізація суб'єктів підприємницької діяльності (господарювання) не вживається як самодостатнє поняття та не сприймаються як окремий інститут системи права, а також в законодавстві України немає єдиного нормативно-правового акту, який би визначив суть, поняття, роль і місце легалізації суб'єктів господарювання, а отже й підприємництва, визначив би процедури та способи створення нових суб'єктів господарського обороту, що є результатом неналежної уваги до інституту легалізації суб'єктів підприємництва і господарювання з боку законодавців і науковців, як комплексного, неоднорідного, але надзвичайно важливого для юридичної науки поняття.

Відповідно до Господарського кодексу України (ст. 56) можна визначити наступні три способи утворення суб'єктів господарювання: а) за рішенням власника (власників) майна; б) за рішенням інших органів (якщо це передбачено законодавством); в) примусово (шляхом примусового поділу, виділення) або за рішенням суду.

Треба сказати, що такий перелік способів утворення суб'єктів господарювання не є вичерпним і не дає можливості точно сказати, які способи утворення нових суб'єктів господарювання існують в Україні.

На практиці ж виявляється більша кількість способів утворення суб'єктів господарювання, оскільки останні можуть створюватися також на підставі розпоряджень відповідних органів – розпорядчий спосіб, внаслідок поділу чи реорганізації тощо.

На думку більшості вчених-цивілістів, – О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Ю. О. Заїки, – в українському праві існують наступні 4 способи утворення юридичних осіб, залежно від характеру участі державних органів та їх засновників: розпорядчий; нормативно-явочний; дозвільний; договірний [162, с. 41–42; 148, с. 114–120].

Науковець О. М. Вінник у своїх працях не притримується чіткої класифікації способів утворення *суб'єктів* господарювання та відзначає їх розмаїття. Вона вважає, що правовою підставою створення суб'єкта господарювання є рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також рішення інших органів, організацій і громадян. При цьому можуть застосовуватися різні *форми* – *заснування* нового чи *реорганізації* діючого (діючих) суб'єкта (суб'єктів) господарювання. Суб'єкт господарювання може бути утворений шляхом примусового поділу (виділення) діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства України (ст. 40 Господарського кодексу України; ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210-III) [103, с. 57–60]. Щодо правової підстави створення суб'єкта господарювання із науковцем можна погодитись, адже стає зрозумілим, що спосіб утворення нового суб'єкта залежить від наявності чи відсутності у нього волі.

Із розвитком організаційно-правових форм суб'єктів господарювання урізноманітнюються й види способів їх утворення. Тож, беручи до уваги положення національного законодавства та теорії з цього приводу, можна зробити висновок, що на даному етапі суб'єкти господарювання можуть бути створені наступними найбільш розповсюдженими способами: явочним, дозвільним, обов'язковим, розпорядчим.

Але пріоритетним і основним, особливо, для суб'єктів підприємництва приватної форми власності, має стати заявочний спосіб, оскільки саме він характеризується приватним характером рішення власників і уособлює в собі безпосередню ініціативу (волю) власника.

Отже, легалізація суб'єктів підприємницької діяльності, як правова категорія і предмет правового регулювання, є складним та неоднорідним елементом господарських правовідносин та має важливе організаційно-правове значення у здійсненні господарської діяльності та державного управління у сфері економіки.

На підставі здійснених наукових досліджень, з'ясування природи, змісту та внутрішньої структури досліджуваного нами правового явища, можна дати авторське визначення *«легалізації суб'єктів підприємницької діяльності»* а також, похідного від нього поняття *«відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності»*.

Отже, *легалізація суб'єктів підприємницької діяльності це* – здійснення комплексу організаційно-правових процедур та дій як з боку уповноважених державних органів та державних службовців, так і з боку засновників (власників капіталу), в межах державного регулювання економіки, що реалізовані у формі правових, юридично значимих, а також організаційних (не правових) дій, з метою створення нового суб'єкта підприємництва та наділення його відповідним правовим статусом, що на законних підставах дозволяє брати участь новому суб'єкту у господарських правовідносинах.

Із цього випливає поняття *«відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності»*. Це відносини, в які вступають уповноважені державні органи, державні службовці, засновники (власники капіталу), щодо здійснення правових, юридично значимих, а також організаційних (не правових) дій, з метою створення нового суб'єкта підприємництва та наділення його відповідним правовим статусом, що на законних підставах дозволяє брати участь новому суб'єкту у господарському обороті.

В результаті дослідження відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, можна зробити висновок про те, що вони є частиною відносин легалізації суб'єктів господарської діяльності, оскільки підприємницька діяльність є частиною господарської. Та, відповідно, такі відносини є предметом правового регулювання комплексного міжгалузевого інституту права України, що перебуває на межі приватних та публічних інтересів та регулюється, в основній мірі, нормами адміністративного, господарського та цивільного права.

1.2 Історія адміністративно-правового регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності

Доцільність вивчення історичного досвіду будь-якого явища в умовах сучасних реформ, які націлені на відтворення ефективної ринкової економіки, звернення до історичного досвіду задля її правового регулювання стає об'єктивною потребою [329, с. 7].

Використовуючи історичний метод у дослідженні легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, ми маємо змогу розглянути умови виникнення, формування та розвитку цього правового явища а також особливості його адміністративно-правового регулювання.

Використання в роботі історико-правового методу обумовлене необхідністю правильного застосування сучасних норм права, що регулюють відносини, пов'язані із виникненням та діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності.

Насамперед, слід зазначити, що явище легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в історичному контексті, необхідно розглядати як метод регулювання торгівельної діяльності, яка була первинною формою існування підприємництва.

Необхідно шукати походження історичного розвитку легалізації суб'єктів підприємницької діяльності (торгівлі) ще у римському праві.

Давньоримська держава з часів свого виникнення (754–753 рр. до н. е.) до занепаду (476 р. н. е.) була рабовласницькою, що впливало на характер всіх інших соціально-економічних відносин [162, с. 62].

В Стародавньому Римі, звичайно, не було процедури державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, отримання ліцензії, видачі дозвільних документів суб'єктами торгівлі у тому розумінні, що сьогодні представляє собою легалізація суб'єкта підприємницької діяльності. Але подібні соціально-економічні відносини були пов'язані із створенням та існуванням юридичних осіб та індивідуальним статусом певних громадян, що мали право займатися торгівельною діяльністю. Поділ людей на рабів та рабовласників вирішував питання правосуб'єктності (*caput*) останніх таким чином, що суб'єктами права могли називатись лише вільні люди, раби ж, в свою чергу, були знаряддям праці, що вміє говорити (*instrumentum vocale*).

Тобто раби були засобами виробництва, якими мали право розпоряджатись суб'єкти права (вільні люди).

Проте не всі вільні люди мали однаковий обсяг правоздатності та дієздатності, що складають, як відомо, правовий статус. Правоздатність та дієздатність вільних людей залежала від трьох станів (статусів): свободи, громадянства і сімейного стану.

Вільні люди за статусом своєї свободи утворювали п'ять груп: римські громадяни, латини, перегріни, вільновідпущеники і колони [163, с. 274–286]. Найбільший обсяг правоздатності та дієздатності мали римські громадяни. Правоздатність у Стародавньому Римі передбачала: право брати шлюб з римською громадянкою і створювати римську сім'ю; право бути власником будь-якого майна; право здійснювати будь-які цивільно-правові право чини, бути спадкоємцем і спадкодавцем.

Окрім норм права, які встановлювали правовий статус окремих категорій осіб, в Римському праві були й правові документи, що визначали сутність юридичних осіб та право на їх створення. Так, Закон XII таблиць (D. 47, 22, 4) встановлював свободу приватних асоціацій, визначаючи, що їх статути не

мають заперечувати закону. Скоріше за все, ця норма витікає із закону Солона, текст якого перераховує як давні так і відомі в сучасну епоху види колегій: сільські общини (*pagi*), об'єднання воїнів та співтрапезників (*curiales, soldates*), релігійні та похоронні союзи, а також виробничі та торгові корпорації [72, с. 297–298].

Отже в Стародавньому Римі були відносини у суспільстві, що за характером нагадували сучасну легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності. В основному, право на зайняття підприємницькою діяльністю та її характер залежали від визначення статусу підприємця (торговця) чи статуту юридичної особи, оскільки тодішнє суспільство не жило за принципами демократії, а тому надавало досить багатий комплекс прав певним верствам населення, позбавляючи будь-яких прав інших. Звичайно, такий стан справ не сприяв розвитку рівних прав на здійснення підприємницької діяльності в сучасному її розумінні. Проте, закон вже розрізняв правовий статус фізичних осіб та юридичних осіб та вказував на обов'язковість існування внутрішнього статуту колегії. Із цього можна зробити висновок про те, що інститут легалізації суб'єктів підприємницької діяльності має давні витоки і поступово почав розвиватись, починаючи із правового регулювання правового статусу особи ще в римському праві.

Унаслідок такого правового підходу, що в основі своїй мав принцип несправедливості та нерівності, встановленої панівним класом у рабовласницькій державі, деякі верстви населення в силу свого народження та причетності до певного суспільного класу, мали право займатись виробництвом, торгівлею, посередництвом, що мало на меті отримання прибутку, в сучасному розумінні – підприємництвом, експлуатуючи при цьому працю інших людей – рабів.

Тож започатковувати загальний порядок виникнення суб'єкта підприємництва, що передбачав би державну реєстрацію, отримання ліцензії, сертифікату не було потреби, оскільки право на зайняття підприємництвом не було загальнодоступним та залежало від статусу громадянина.

Із цього можна зробити висновок, що легалізація суб'єктів підприємницької діяльності як обов'язкова процедура, направлена на отримання необхідного статусу для участі в господарських правовідносинах, стала можливою лише із демократизацією суспільства та подальшим розвитком торгівлі.

Оскільки, як вірно зазначають Д. К. Лаврент'єв та А. А. Попов, торгівля є найбільш давнім та поширеним заняттям людини з давніх часів [172, с. 4; 85, с. 6, 7]. Під «торгівлею» людина розуміє настільки багато проявів господарської діяльності, що дуже тяжко знайти якесь інше визначення, що вдало би пояснило всі ці явища [38, с. 1].

Історично у розвинутих країнах сформувалось два основних підходи щодо правового регулювання діяльності суб'єктів торгівлі, які трансформувалися в подальшому у різні правові системи.

У Франції, Італії, Іспанії, Німеччині, Японії та в деяких інших країнах існує так звана дуалістична система приватного права, в якій торгове право склалось як відокремлена галузь права та мала власні джерела правового регулювання.

В Англії, США та в інших країнах англосаксонського типу правової сім'ї майнові та немайнові відносини регулюються окремими правовими нормами.

Стає очевидним, що поняття «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності», слід вивчати в історичному становленні такої галузі права, як торгове право, адже легалізація суб'єктів підприємництва визначає статус суб'єктів, що займаються господарською діяльністю, яка в історичному контексті ототожнюється із торговою діяльністю, тобто такою, що передбачає певні відносини купівлі-продажу чи надання послуг, спрямовані на отримання прибутку.

В Україні правове регулювання торгової (комерційної) діяльності має давнє історичне походження.

Першими офіційними джерелами, що дають нам право вести мову про давній досвід України щодо регулювання торгових відносин є закони та договори доби Київської Русі.

Відомо, що вже в «Руській правді» були задіяні специфічні механізми правового регулювання торгових відносин. Основою регулювання торгових відносин та відправним пунктом був розвиток феодальних землеволодінь. Основними джерелами феодального права у сфері торгових відносин були норми звичаєвого права, які частково описані у літописах, внутрішніх нормативно-правових актах, таких як «Устав і закон Руський», «Руська правда», устави та уроки князів. На думку вченого Л. В. Черепнина, вже в «Уставі і законі Руському», що вважається раннім прототипом «Руської правди», всі соціально-економічні відносини, в тому числі й торгівельні, розглядалися з позиції суспільно-політичного ладу і залежали від суспільного стану їх учасників [322, с. 143–144].

Окреме значення для дослідження розвитку відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності має вивчення міжнародних договорів давньої Русі із Візантією. Це Русько-візантійські договори 911, 944, 971 років, які регулювали торгівельні відносини, визначаючи коло прав, якими користуються руські купці у Візантії [88, с. 72].

Отже відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності Давньої Русі мали в своїй основі феодальні принципи, ґрунтувались на соціальному становищі учасників (правами економічної діяльності наділялись лише привілейовані верстви населення – купці, церковники та феодали) та регулювались окремими нормативно-правовими актами внутрішнього та міжнародного характеру.

Щодо юридичних осіб – суб'єктів господарювання, то перші згадки про торгівельні підприємства містяться в нормах Руської Правди.

Так, у ст. 12 «Руської правди» при торговому займі допускалося визначення вільного проценту («так как здесь занимают люди состоятельные, для предприятий, ради выгоды») [305, с. 56].

На основі тексту даної статті, можна зробити висновок, що тоді вже існували підприємства, і вони мали статус відмінний від індивідуальних торговців, оскільки про них окремо йдеться в правилах займу. Очевидно, що існувала певна процедура, що наділяла об'єднання торговців статусом підприємства. Також можна говорити про існування особливих юридичних осіб в Давній Русі, що були наділені певними господарськими та торгівельними функціями та мали відокремлений статус і привілеї. Такими прототипами юридичних осіб були двори князя на чолі із самим князем. До того ж діяла система посадництва (літописець повідомляє, що князь Олег посадив мужів своїх) [123, с. 20], заснована на відносинах сюзеренітету – васалітету, що передбачала наділення тисяцьких, соцьких, десяцьких князя на відповідних територіях торгівельно-поліцейськими функціями [88, с. 58–59]. Фактично, це формувалась державна політика управління у сфері підприємницьких відносин, оскільки князь та його двір із посадниками на місцях уособлювали собою державу.

Ще одним особливим суб'єктом підприємницьких відносин на Русі була церква – яка була представляла організацію, в сучасному розумінні юридичну особу, що володіла землями та залежним людом [272, с. 76–87].

Наступним етапом правового регулювання та становлення відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в Україні є період Литовсько-Руської доби та Речі Посполитої. Специфіка правового регулювання торгових відносин вказаної доби засвідчена документами збірника нормативно-правових актів «Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина» [303].

З другої половини XIV ст. українські землі перебували під владою Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої та Молдови. Нажаль, про розвиток торгових відносин та їх регламентацію на Україні після татарської навали 1241 року до кінця XIV ст. лишилось дуже мало свідчень, а ті що є – лише фрагментарні. Така ситуація є результатом післявоєнного занепаду і відродження торгових відносин розпочинається лише від середини XIV ст.,

хоча набіги татар й мали негативний соціально-економічний характер [303, с. 5].

В основному, торгівля регламентувалась з метою запровадити певний протекціонізм на користь місцевого купецтва. Значний вплив на торгівлю відносили справляли митна система, складське право (полягало в тому, що купці мали зупинятися у складських містах (за часів Великого Князівства Литовського, такими містами були Київ та Луцьк [91, с. 125]) та дорожній примус. З одного боку це було стримуючим фактором для вільної торгівлі, оскільки змушувало купців їхати до митниць незручними для них шляхами, а з іншого – сприяло економічному піднесенню міст і створювало структуру економічних зв'язків.

Досліджуючи сутність складського права, можна стверджувати, що право на торгівлю мали певні верстви населення. Це були купці та шляхта. Під право складу підпадали як вітчизняні так і іноземні купці [303, с. 342]. Тобто, із цього можна зробити висновок, що на той час основними суб'єктами торгівлі були іноземні та вітчизняні купці та шляхтичі, адже оптові скуповування товару свідчать про наступний їх перепродаж. В основному, уточнюючими документами, які роз'яснювали особливості статусу, прав чи зобов'язань господарюючих суб'єктів були грамоти та універсали королів та князів.

Цікавим історичним досвідом, з точки зору виникнення та організації підприємств є досвід дореволюційної Росії, оскільки більша частина сучасної України (80 % населення та території) тривалий час, з кінця XVIII ст. – до початку XX ст. [291], входила до складу Російської імперії.

У царській Росії прийнято було розглядати окремо торгове й цивільне право.

Про таку правову традицію писали Г. Ф. Шершеневич, П. П. Цитович, А. Ф. Федоров, Д. К. Лаврент'єв, А. І. Камінка [89, 114; 305; 326- 330, 319].

В торговому праві дореволюційної Російської імперії таке поняття як «комерція» прийнято було розглядати виключно як посередницьку діяльність між виробником та споживачем [328]. Виходячи із такого підходу,

формувалися й принципи правового статусу торговця, який тісно пов'язаний із поняттям легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, що ми довели на прикладі вивчення положень римського права.

В умовах всебічного розвитку форм та видів господарської діяльності, очевидним є те, що між виробником продукції та кінцевим споживачем відбувається цілий ланцюг дій та подій, які впливають на сам торговий оборот та на статус його учасників, і крім того розуміння самого «торгового обороту» об'єктивно трансформувалося: нині торговий оборот починається зовсім не з покупки посередником товару для наступного його перепродажу, а значно раніше – з моменту продажу своєї продукції виробником [269, с. 14], тому досліджуючи досвід Російської імперії щодо правового регулювання відносин легалізації суб'єктів торгівлі, доцільно було б розглянути правовий статус таких суб'єктів, з'ясувати, чи запроваджений був на той момент спеціальний порядок їх створення.

Г. Ф. Шершеневич у курсі торгового права приділяє цьому питанню серйозну увагу. Він розглядає статус суб'єктів торгових (комерційних) відносин в контексті цивільного права.

Отже, Г. Ф. Шершеневич представляє нам види суб'єктів торгівлі, які існували за часів імператорської Росії: 1) купці; 2) неповнолітні особи; 3) заміжня жінка; 4) торгове підприємство; 5) торгове товариство, що в свою чергу поділялось на: артільне товариство; повне товариство; товариство на довірі; акціонерне товариство.

Такого поняття, як легалізація суб'єкта торгівельної (комерційної) діяльності, що було би закріплено окремим законом, на той момент не існувало, але був певний порядок, закріплений відповідними нормативно-правовими актами, який мав пройти суб'єкт, що має бажання отримати правовий статус суб'єкта торгівлі.

Так, проводячи паралелі в статусі сучасної фізичної особи – підприємця та тодішнього купця, цікавим є досвід вирішення питання щодо систематичності здійснення торгових операцій, за кількістю чи обсягами яких

особу можна визначити підприємцем та встановити момент, з якого вона має сплачувати податки з торгівельної діяльності.

В сучасних умовах питання визначення статусу має важливе значення, адже у випадку, якщо громадянин без проходження особливої процедури – легалізації, буде займатися підприємництвом, то його дії можна кваліфікувати за Кримінальним кодексом України як порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю [112].

Отже, Г. Ф. Шершеневич розглядає купця як особу, яка по-перше: займається виробництвом торгових угод у вигляді промислу від свого імені, по-друге: заняття торгівлею має складати промисел для особи [329, с. 61].

Під промислом вчений розглядає діяльність, яка направлена на придбання матеріальних засобів за рахунок постійного заняття. Ця діяльність розрахована на невизначену, підкреслюємо, невизначену, кількість актів, які складають джерело доходу. Випадкового, та, навіть, повторного акту, який має відношення до торгівлі, замало для того, щоб вважати особу такою, що займається торгівлею.

Учений робить висновок, що головним критерієм у визначенні статусу торгового суб'єкта виступає намір особи займатись такою діяльністю.

Такий висновок можна використовувати і в сучасній судовій практиці [275, с. 5].

У часи царської Росії купцями мали право називатися лише ті, хто були внесені у спеціальний реєстр – *in matricula*, що пов'язано було із приналежністю до певного класу (стану) [329, с. 62].

Крім того, вже наприкінці XIX ст. існувала думка, що на відміну від суб'єкта цивільного права, торговець (так називалися особи, що здійснювали підприємницьку діяльність) мав особливі риси статусу – місцезнаходження (заклад), яке не завжди могло співпадати із його цивільним місцем проживання (маєтком); іншим комплексом обов'язків, які не знали звичайні громадяни: мав особливі обов'язки – обов'язок тримати торгову книгу: мав окремий обсяг відповідальності.

Тобто, можна передбачити те, що існувала певна процедура, за допомогою якої цивільна особа набувала іншого статусу – статусу торговця. За правовими характеристиками така процедура збігається із сучасною легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності. За допомогою такої процедури держава регулювала кількість торгових суб'єктів, одночасно встановлюючи їх статус. Тобто, легалізація суб'єктів підприємницької діяльності й тоді була напрямом державної політики регулювання економіки.

Так, в Універсалах українських гетьманів можна знайти статті про збір податків з іноземних товарів, про охорону торгуючих іноземців [85, с. 6–7] тощо.

Назва «купець» закріпилась за тими, хто торгує, ще за часів «Руської правди». Існувало декілька різновидів назви – «купець», «купчина», що походить із давньогрецької мови із відповідного по змісту слова «Korman», сьогодні «Kaufmann» [306, с. 5].

Окрім індивідуального підприємця – торговця, існували й юридичні особи. У зв'язку із чим необхідним вважається з'ясувати природу та сутність такого історико-правового явища як «фірма». Оскільки поняття «фірма» корелює із сучасним поняттям «найменування» суб'єкта господарювання. А в сучасному правовому регулюванні найменування підприємства має виключне значення для порядку легалізації суб'єкта підприємницької діяльності та виконує важливу інформаційну функцію.

В сучасному українському законодавстві поняття «фірма» не існує, воно замінене на поняття «найменування юридичної особи» [199]. Але суть цих двох понять дуже схожа.

Як і «найменування юридичної особи», «фірма» була назвою торгового підприємства, як відокремленого приватного господарства. «Фірма» мала своєю ціллю індивідуалізувати підприємство подібно до того, як ім'я та прізвище індивідуалізує людину [329, с. 75].

Відповідно до законодавства царської Росії «фірма» підприємства, яке належить одному купцю мала співпадати з його прізвищем [329, с. 77], що мало

суттєве значення для судової практики, оскільки на практиці плутали фірму із підприємством, та фірму і правління.

В сучасних умовах «найменування юридичної особи» також виконує важливу інформативну функцію, оскільки, норми Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» зазначають, що зміна найменування юридичної особи чи імені фізичної особи – підприємця тягне за особою необхідність державної реєстрації змін у базі єдиного державного реєстру [199].

Звернемо увагу, що в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» відсутнє чітке визначення поняття «найменування юридичної особи», тоді як історичний досвід доказує, що правильне термінологічне визначення є запорукою стабільних економічних відносин.

Щодо такого етапу легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, як державна реєстрація, Г. Ф. Шершеневич не вказує порядок її проходження, але, говорячи про торгові товариства, вказує на необхідність таких умов їх виникнення як письмова форма та реєстрація. Вчений не пояснює, що значить письмова форма, але, в контексті можна здогадатись, що він має на увазі документи, які відіграють роль установчих документів, які потім реєструються державними органами, без реєстрації вказаних документів юридична особа – торгове товариство існувати не буде [329, с. 106].

Процедуру легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в праві дореволюційної Росії розглянемо на прикладі повних товариств, оскільки процес їх створення показує необхідність процедури легалізації не лише для забезпечення інтересів держави, як то контроль, стягнення податків, облік суб'єктів підприємництва, а й демонструє, що легалізація необхідна і самим учасникам торгівлі.

Основні ознаки торгового повного товариства [26, с. 1–39; 27, с. 51–83; 320, с. 91–176; 92] дуже схожі на сучасне визначення повного товариства [195].

Отже, в історії виникнення такого товариства суттєвими є два моменти: а) момент згоди, який встановлює обов'язки між «товаришами»; б) момент оголошення, який встановлює юридичну особу – товариство, суб'єктом торгівлі.

«Договор о составлении полного товарищества заключается в письменной форме, нотариальным или домашним порядком. С этого времени каждый из товарищей имеет и несет обязанности в отношении других товарищей. Только с момента оглашения получает товарищество свое “гражданское и торговое знаменование” (Уст. Торг., ст. 59), а с уголовной стороны неисполнение предписания о представлении выписки сопровождается для товарищей денежным штрафом» [329, с. 335].

Із цього можна зробити висновок, що вже в праві царської Росії, легалізація суб'єкта торговельної діяльності поділялась на два етапи: внутрішній – оформлення угоди про створення підприємства та зовнішній, який відбувався з моменту представлення виписки із угоди про створення підприємства його учасниками у купецькі управи великих міст, таких як Санкт-Петербург, Москва та Одеса [329, с. 335].

Основним негативним аспектом легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, що відбувалась у зазначених купецьких управах, було те, що управи не мали спеціальних торгових книг, в яких би систематизовано було подано інформацію про суб'єктів торгового права, як, скажімо, Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України систематизує цю інформацію в сучасних умовах[263].

Що ж до такої процедури, як ліцензування, А. Ф. Федоров зазначав, що за часів Російської імперії у відповідності з Додатковою постановою про устрій гільдій та торгівлю інших станів 1824 року торгівля поділялась на ту, яка здійснювалась за свідоцтвами, за які необхідно було сплатити, та на вільну (без свідоцтв), яка мала характер, по суті, не торгівлі, а продажу виробниками своїх продуктів [305 с. 74].

Виходячи з того, що легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності не можна сприймати окремо від державної регуляторної політики у демократичному суспільстві, дане дослідження історичного аспекту явища легалізації зосереджено саме на взаємовідносинах держави із суб'єктами підприємництва (торгівлі) в контексті правового поля та демократизації суспільства, без чого неможливе регулювання економічних відносин та забезпечення економічної стабільності країни.

Крім того, багато авторів, серед яких Ж. А. Іонова, пов'язують виникнення та розвиток легалізації суб'єктів підприємницької діяльності не тільки із демократією, але й, перш за все, із розвитком ринкових відносин. І тут не можна не погодитись, адже автор на прикладі Російської Федерації, підкреслює, що, якщо поживавлення комерційного обороту у радянській Росії періоду НЕПу супроводжувалося введенням у 1925 році інституту торгової реєстрації, то посилення державної монополії на господарське життя – його скасуванням [86, с. 11].

В країнах колишнього Радянського Союзу торговому або комерційному праву приділялося мало уваги, враховуючи те, що на певних етапах розвитку радянської країни, діяльність, пов'язана із отриманням прибутку, всіляко переслідувалася, вважалась незаконною, аморальною.

Про торгівлю говорили лише в контексті розвитку народного господарства. Так, скажімо, у статистичних щорічниках доби Радянського Союзу вживається словосполучення «народне господарство» [138-140]. Окрім того, в статистичних щорічниках тих часів, на відміну від статистичного щорічника України [66], абсолютно не містилось інформації щодо процесу розвитку підприємництва, реструктуризації економіки, реєстрації суб'єктів підприємництва тощо. Очевидно від цього в Україні й досі зберігається лексична традиція, яка поступово переросла у правову тенденцію називати підприємництво або торгівлю господарською діяльністю, що підтверджують норми Господарського кодексу України.

Україна у пострадянській історії розвитку господарських відносин, повторює досвід Російської федерації, адже після офіційного закріплення приватної власності в державі, першим нормативно-правовим документом, що пояснював процес створення нового суб'єкта підприємництва та виокремлював у цьому процесі процедуру державної реєстрації був Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р., який на сьогодні вже втратив чинність, але основні положення цього Закону перейшли до Господарського та Цивільного кодексів України. А детальний опис процедура державної реєстрації суб'єктів підприємництва та отримання ними свідоцтва про державну реєстрацію дістала у Положенні про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності та про реєстраційний збір за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності затвердженею Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1994 р. №276, яке так само на сьогодні не є чинним документом.

Можна зробити висновок, що якщо б в історії України було відсутнє тоталітарне втручання держави у правове регулювання торгових (комерційних) відносин, можливо, на сьогодні в Україні було би створено нормальну, історично дозрілу дуалістичну систему правового регулювання підприємницьких (торгових відносин) та відносин цивільних та наблизило б українську систему права до права країн Європейської Союзу.

Отже, відродження відносин підприємництва та розвиток вільного ринку у країнах колишнього Радянського Союзу, у тому числі й в Україні, стало поштовхом до необхідності встановлення ефективного механізму правового регулювання створення та отримання необхідних дозвільних документів суб'єктами підприємництва та гнучкого контролю за їхньою діяльністю. Більше того, нові економічні умови підштовхують науковців до розроблення абсолютно нової доктрини адміністративного права [60, с. 178–183] та, відповідно до цього, реалізації адміністративної реформи, що змінила би концептуально природу відносин людини та держави в контексті

запровадження належного урядування («gouvernance»), як засобу посилення демократичної спрямованості державного управління.

І в цьому розумінні історичне становлення та сучасне правове осмислення адміністративно-правового аспекту процедури легалізації суб'єктів підприємницької діяльності з точки зору розробки єдиного наукового та практичного підходу, відіграє ключову роль.

1.3 Характеристика законодавства України у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності

Дослідження нормативно-правових актів, що регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є частиною комплексного дослідження адміністративно-правових засад легалізації суб'єктів підприємницької діяльності і потребує самостійного вивчення.

Оскільки управління легалізацією в процесі створення нових суб'єктів підприємницької діяльності є частиною державної регулятивної політики у сфері економіки, то можна говорити, що норми права, які регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є формою зовнішнього виразу вказаних відносин.

Право є універсальним регулятором відносин, у тому числі й підприємницьких.

З точки зору сучасної теорії нормативного розуміння права, воно є державною волею суспільства зовні, що виступає у реальному житті не інакше як система офіційно визнаних та діючих у даній державі юридичних норм у їх матеріалістичному розумінні [296, с. 138].

У підрозділі 1.1 цієї роботи зазначено, що відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності регулюються більшою мірою нормами адміністративного та господарського права.

У вітчизняній науці питання самостійності адміністративного права та виокремлення його за предметною ознакою та сукупністю спільних відносин,

що регулюються відповідними нормами, не викликає таких теоретичних суперечок, як-то існування господарського права.

Щодо адміністративного права, можна коротко зазначити, що воно, як галузь, історично сформувалось із права поліцейського, яке діяло у більшості розвинених країн світу [18, 28, 67, 76, 85, 292, 321, 324]. Суттєвий свій розвиток адміністративне право отримало із розвитком ідей щодо управління та управлінської діяльності в Німеччині [356] а також французьких вчених Дежерандо, Макрель, Вів'єн, Лафер'єр та інших [7, с. 21, 22].

На сьогодні більшість представників теорії адміністративного права сходяться у думці, що формування предмету правового регулювання даної галузі вже закінчилось і представляє собою, у першу чергу, управлінські відносини [15, с. 31; 102, с. 53–54; 149, с. 3; 298, с. 79;]. Але в нових ринково-економічних умовах роль адміністративного права, його вплив на суспільні відносини поступово змінюється і потребує змістовного переосмислення, особливо, враховуючи те, що суспільні відносини щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності частково є предметом правового регулювання адміністративного права в контексті державно-управлінської діяльності, та відповідно регулюються нормами адміністративного права.

Що ж до господарського права, норми якого також регулюють певні аспекти легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, питання його самостійності залишається в науці дискусійним. Із аналізу різних юридико-правових підходів щодо вивчення норм господарського права та предмету його правового регулювання, який було нами зроблено у підрозділі 1.1 цієї роботи, можна зробити висновок, найбільш сучасним поглядом на господарське право є його визначення як самостійної, але комплексної галузі права, що включає в себе норми, які регулюють господарські і, в тому числі, підприємницькі відносини.

Необхідно констатувати, що господарське право України походить від радянського адміністративно-господарського права та має як приватний, так і публічний характер і є дещо архаїчним по відношенню до сучасних ринкових

відносин. Можливо саме тому, в науці й досі немає єдиної думки щодо його місця та значення у системі права.

Відповідно до вищезазначеного можна зробити висновок, що господарське право є сукупністю норм права, що регулюють організацію та здійснення господарської діяльності. А так, як підприємницька діяльність є частиною господарської діяльності, то вона теж регулюється нормами господарського права.

Комплексний характер галузі господарського права полягає в поєднанні майнових та організаційних елементів, що обумовлює методи правового регулювання в цій галузі. А саме: метод владних приписів, метод автономних рішень та метод рекомендацій.

Із цього можемо зробити висновок, що інститут легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, обумовлений публічно-приватним характером відносин, регулюється, в основному, нормами адміністративного та господарського права та характеризується методами правового регулювання, які відповідають зазначеним галузям національного права, а саме, методом владних приписів, методом встановлення заборон, надання дозволів, що відносяться до методів адміністративного права, а також методом рекомендацій та методом автономних рішень або координації, що відносяться до методів господарського права.

Право виступає в суспільстві як регулятор суспільних відносин, що виражається у певних зовнішніх виразах, формах, а саме у нормативно-правових актах.

Із теорії права, нам відомо, що законодавство – це система законів та підзаконних нормативно-правових актів [34, с. 186; 339, с. 326;].

В Україні нормативно-правова база, що регулює відносини легалізації суб'єктів підприємництва почала формуватись відносно недавно. Пояснюється це відносною новизною інституту легалізації суб'єктів підприємницької діяльності і триваючим розвитком підприємницьких відносин.

З 1990 року починається активний, хоча й не зовсім систематизований процес розробки бази правового регулювання нових для країни – підприємницьких (господарських) відносин.

Сфера підприємницьких відносин як складової ринкової економіки є такою, що розвивається бурхливо і миттєво реагує на політичні та соціальні явища. Особливо актуальним це є для України, оскільки саме зараз в країні реалізується ряд економічних реформ.

Тому динамічні зміни відбуваються як в самій економічній сфері так і в принципах правового підходу, методах та формах щодо регулювання відносин у зазначеній галузі.

Отже законодавство, що регулює відносини підприємництва і, зокрема, легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, знаходиться лише на стадії формування.

Джерела правового регулювання підприємницьких відносин і, в тому числі, відносин легалізації, почали з'являтися з моменту прийняття Декларації «Про державний суверенітет України» від 16 липня 1990 р. № 55-ХІІ [197]. Ми не можемо не назвати основні нормативно-правові акти, що регулювали відносини легалізації суб'єктів підприємництва, адже вони відображають історичний процес становлення законодавства у цій сфері, хоча багато з них вже втратили чинність. До них можна віднести Закон України «Про підприємництво» від 07 лютого 1991 р. № 698-ХІІ (втратив чинність) [251], Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ (втратив чинність) [252], Закон України «Про власність» від 07 лютого 1991 р. № 697-ХІІ (втратив чинність) [189], Закон України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р. № 3723-ХІІ [203], Закон України «Про боротьбу із корупцією» від 05 жовтня 1995 р. № 356/95-ВР (втратив чинність) [188], Указ президента України «Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва» від 22 січня 2000 р. № 89/2000 (втратив чинність) [215], Декрет Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю

державних підприємств» від 31 грудня 1992 р. № 24-92 [194], Постанову Кабінету Міністрів України «Положення про порядок ліцензування підприємницької діяльності» від 03 липня 1998 р. № 1020 (втратила чинність) [171], Положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 1998 р. № 740 (втратило чинність) [198]. Як бачимо, більшість з цих нормативно-правових документів на сьогодні втратила чинність. Частково це свідчить про те, що законодавство в сфері регулювання легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в контексті державного регулювання економіки продовжує своє формування.

Що стосується сучасних джерел загального характеру правового регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, наведемо Конституцію України [104], Декларацію «Про державний суверенітет України» від 16 липня 1990 р. № 55-XII [197], Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки від 25 вересня 1990 р. № 277-XII [106], Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про економічну самостійність Української РСР» від 03 серпня 1990 р. № 142-XII [208], Постанову Верховної Ради Української РСР «Про реалізацію Закону «Про економічну самостійність Української РСР» від 03 серпня 1990 р. № 143-XII [257], Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV [217], Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р. № 2411-VI [216], а також основні кодифікаційні акти, що займають особливе місце в регулюванні відносин легалізації, оскільки вони визначають принципи і підходи до правового регулювання вказаних відносин – Цивільний кодекс України [317], Господарський кодекс України [51], Податковий кодекс України [168], Кодекс України про адміністративні правопорушення [96] тощо.

Вказані нормативно-правові акти регламентують державну політику та принципи у сфері організації та здійснення підприємницької (господарської) діяльності і тому є загальними для відносин легалізації.

Що стосується спеціальних нормативно-правових актів, які здійснюють регулюючий вплив на відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, основним спеціальним актом на сьогодні в Україні є Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV [199]. Серед інших спеціальних законів та підзаконних актів також можна назвати Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV [259], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за їх рішенням» від 19 травня 2011 р. № 3384-VI [191], Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII [195], Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. № 514-VI [187], Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01 червня 2000 р. № 1775-III [245], Закон України «Про підтвердження відповідності» від 17 травня 2001 р. № 2406-III [253], Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06 вересня 2005 р. № 2806-IV [207], Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 вересня 2003 р. № 851-IV [210], Закон України «Про державну податкову службу в Україні» від 04 грудня 1990 р. № 509-XII, Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV, Положення «Про Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 118, Указ Президента України «Про затвердження Положення про Державну реєстраційну службу України» від 06 квітня 2011 р. № 401/2011 [228], Порядок обліку платників податків і зборів, затверджений Наказом міністерства фінансів України від 09 грудня 2011 р. № 1588, Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності у будівництві, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури» від 27 січня 2009 р.

№ 47 [219], Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з торгівлі цінними паперами» від 26 травня 2006 р. № 346 [222], Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібною торгівлі лікарськими засобами» від 31 жовтня 2011 р. № 723 [220], Наказ Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерство освіти і науки «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дисків для лазерних систем зчитування, матриць» від 03 липня 2002 р. № 71/382 [221] тощо.

Розглядаючи зміст нормативно-правових актів, які регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, можна сказати, що вони є досить розпорошені та торкаються багатьох сторін підприємницької діяльності, оскільки сама легалізація суб'єктів підприємницької діяльності має предмет, що включає широке коло відносин – цивільні, господарські, відносини управління, конституційні, адміністративні, кримінальні тощо.

В залежності від сфери правового регулювання умовно всі нормативно-правові акти у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності можна поділити на три групи: а) ті, що визначають принципи та порядок; б) ті, що визначають правовий статус органів управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності та в) ті, що визначають правовий статус суб'єктів підприємництва.

Необхідно підкреслити, що законодавство, що регулює відносини легалізації суб'єктів підприємництва, є мало систематизованим, а більше є розпорошеним, казуїстичним, без належної уніфікації. До того ж суттєва частина цього законодавства у вигляді інструкцій, розпоряджень, порядків, постанов, наказів, що деталізують порядок легалізації суб'єктів підприємництва, складають його питому вагу і ускладнюють розуміння правового явища легалізації суб'єктів підприємництва.

Конституція України закріплює основні відправні положення щодо здійснення підприємництва (господарської діяльності) в контексті реалізації економічних прав людини і громадянина (Розділ II Конституції), тому вона є правовим актом так званого первинного характеру, тобто такого, що встановлює та закріплює основні принципи дії інших нормативно-правових актів.

Економічні права і свободи – це можливості людини і громадянина у сфері виробництва, розподілу, обміну і використання матеріальних благ [100, с. 194].

Відповідно до Конституції України право на підприємницьку діяльність відноситься до економічних благ (ст. 42).

Разом із тим в Конституції закріплені принципи обмеження здійснення підприємницької діяльності. Так, законом може бути обмежена підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У ст. 103, 120 та 128 Конституції України закріплені й інші обмеження щодо суб'єктів, які не мають права займатися підприємництвом.

Здійснення своїх економічних прав надає людині і громадянину економічну самостійність, можливість самореалізації та всебічного розвитку особистості, а тому є надзвичайно важливою складовою прав і свобод людини і громадянина. До системи гарантування та захисту економічних прав в Конституції України можна віднести й низку загальних норм і принципів, які містяться у ст. 21–26, що визначають загальні засади державної політики щодо економічних прав людини і громадянина.

У нормах Конституції також визначаються основні засади правового статусу органів державної влади, що здійснюють регулюючий вплив на легалізацію суб'єктів підприємництва.

Базовими кодифікаційними актами у галузі господарської та підприємницької діяльності і, відповідно, у сфері легалізації суб'єктів

господарювання, є Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України.

Саме у Господарському кодексі України міститься основний масив первинних норм, відповідно до класифікації норм на первинні та вторинні [274, с. 43–52], що закріплюють поняття підприємництва та господарської діяльності, принципи підприємницької та господарської діяльності, визначають її суб'єктів, їх правовий статус тощо.

Господарський кодекс України встановлює правові основи господарської діяльності, та, відповідно, й підприємницької діяльності [51].

Зважаючи на те, що легалізація суб'єктів підприємництва є об'єктом державного регулювання економіки, варто приділити увагу нормам, що визначають основи державного регулювання економіки.

Державне регулювання економіки – це заснована на законодавстві одна із форм державного впливу на економіку шляхом встановлення та застосування державними органами правил, спрямованих на коригування економічної діяльності фізичних та юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при їх порушенні [113, с. 24].

Господарський кодекс України містить принципи державного регулювання господарської діяльності, а отже й підприємницької, що визначають напрямки, форми і методи впливу органів державної влади на суб'єктів підприємництва.

Основи державного регулювання економіки закріплені не лише у Господарському кодексі (ст. 5, 10 та 12), а й у Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV [217], де зазначається, що державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності (державна регуляторна політика) – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та

неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

Тобто із законодавчого визначення слідує, що регуляторна політика в сфері підприємництва включає адміністративні та господарські відносини.

Щодо принципів взаємовідносин держави і суб'єкта господарювання, ст. 19 Господарського кодексу встановлює, що незаконне втручання та перешкоджання діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади, їх посадових осіб при здійсненні ними державного контролю та нагляду забороняється.

У адміністративно-правовому аспекті цей принцип є надзвичайно важливим, оскільки він встановлює баланс відносин між владою та суб'єктом господарювання. Особливого значення це набуває в процесі послідовної демократизації адміністративного права, яка пов'язана із переходом від традицій владного розпорядництва до традицій надання адміністративних послуг [2, с. 9–10].

Треба звернути увагу на те, що у господарському законодавстві ототожнюються такі поняття як підприємство і суб'єкт господарювання, який діє заради мети отримання прибутку, чого, до речі не відбувається у цивільному законодавстві, адже за Цивільним кодексом України, підприємство – єдиний майновий комплекс, а не суб'єкт господарювання (ст. 191) [317].

В науці, як ми вже зазначили, є багато думок щодо визначення суб'єкта підприємницької діяльності. Проте більшість з них зводиться до такого формулювання, що суб'єктом підприємницької діяльності вважається фізична або юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність легітимно [113, с. 42].

Уточнення статусу суб'єктів підприємництва здійснюється у Розділі 2 Господарського кодексу України. При його аналізі виникає чимало питань теоретико-правового характеру щодо порядку здійснення державної реєстрації

суб'єкта підприємництва та інших процедур легалізації суб'єктів підприємництва, обсягу повноважень державних органів, що здійснюють вказані процедури. У Господарському кодексі України є лише загальна інформація про те, що процедура державної реєстрації є необхідною при створенні нового суб'єкта підприємництва.

У Господарському кодексі України визначаються також принципи державної підтримки суб'єктів підприємництва, що впливає із правового статусу підприємства та формує особливості обсягу його правосуб'єктності.

Норми Цивільного кодексу України також регулюють відносин легалізації суб'єктів підприємництва. Але таке правове регулювання є більш загальним, порівняно, із Господарським кодексом України, адже відносини легалізації в широкому їх розумінні відносяться до майнових (формування статутного фонду) та частково до особистих немайнових (найменування підприємства) відносин. А з іншого боку у Цивільному кодексі містяться норми, що регулюють тільки приватні відносини у підприємницькій діяльності, що суттєво звужує коло суб'єктів, на яких розповсюджуються ці норми [317].

У Розділі II Цивільного кодексу України визначається статус фізичної особи – підприємця. Слід підкреслити, що у Господарському кодексі України фізична особа визначається як суб'єкт господарювання, у Цивільному ж кодексі вона виступає лише суб'єктом підприємницьких відносин. Такий дуалізм неприйнятний у правовому регулюванні, тож зазначені норми потребують узгодження між собою.

У ст. 50 Цивільного кодексу визначається право на здійснення підприємницької діяльності фізичною особою із повною дієздатністю.

Цивільна дієздатність набувається з моменту досягнення 18-річного віку, хоча у ст. 98 Господарського кодексу зазначається, що учасниками виробничого кооперативу можуть бути особи, які досягли 16-річного віку. Тобто, для здійснення підприємницької діяльності фізичною особою встановлюється більше вікове обмеження, ніж для здійснення господарської

діяльності, що вносить плутанину у правове регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємництва.

Хоча повна дієздатність може виникати й раніше 18 років. Так, закон передбачає – особа, що досягла 16 років, може бути зареєстрована як підприємець за письмовою згодою на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування і набуває повної дієздатності з моменту державної реєстрації як підприємця [143, с. 105].

Прослідковується зворотній зв'язок: особа спочатку отримує дозвіл, реєструється як фізична особа – підприємець і вже тоді набуває повної дієздатності, а не навпаки, як вказано у ст. 50 Цивільного кодексу. Тому формулювання ст. 50, на нашу думку, не враховує вказані відносини.

На основі аналізу ст. 80 Цивільного кодексу України, у якій визначаються основні ознаки юридичної особи, можна зробити висновок, що у законодавстві зберігся традиційний підхід до визначення ознак юридичної особи, що були передбачені Цивільним Кодексом УРСР від 18 липня 1963 р. [318]. До таких ознак віднесені: організаційна єдність, наявність відокремленого майна, участь у цивільному обороті від власного імені, здатність нести самостійну майнову відповідальність, а також здатність бути позивачем або відповідачем в суді [143, с. 135].

Щодо видів юридичних осіб Цивільний кодекс та Господарський кодекс мають в цьому аспекті певні розбіжності. Цивільний кодекс ділить юридичних осіб залежно від порядку їх створення на юридичних осіб публічного права та юридичних осіб приватного права. У Главі 8 Цивільного кодексу законодавець виділяє підприємницькі товариства, як вид юридичних осіб, не виділяючи ніяких інших видів. У ст. 63 Господарського кодексу визначається вид юридичних осіб – підприємства, а не підприємницькі товариства, а ст. 3 Господарського кодексу – види суб'єктів господарювання, що вносить плутанину у види юридичних осіб.

Крім того в Цивільному кодексі товариства поділяються на підприємницькі і непідприємницькі. В Господарському кодексі України такий

поділ відсутній. Господарські норми визначають лише поділ суб'єктів господарювання на підприємницькі та непідприємницькі.

Тобто, два кодекси мають певні розбіжності в регулюванні питань, що стосуються легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, що мають бути усунуті.

Крім положень Цивільного та Господарського кодексів, як вже було зазначено вище, суб'єкти легалізації мають зважати на інші закони та підзаконні акти у сфері цивільних та господарських відносин: Закон України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII, Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. № 514-VI, Закон України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р. № 1087-IV [243], Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР [260], Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 р. № 851-IV, Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 р. № 852-IV та інші.

В силу публічного характеру відносин легалізації суб'єктів підприємництва та адміністративно-правового їх аспекту, особливе значення для комплексного аналізу у нашій роботі мають норми адміністративного права. Джерелом цих норм, є, перш за все, Конституція України, Кодекс про адміністративні правопорушення та Кодекс адміністративного судочинства України, які доповнюються законами та підзаконними актами, що визначають правовий статус та комплекс прав і обов'язків суб'єктів управління та норми щодо деталізації процедур легалізації щодо видачі ліценцій, виконання ліцензійних умов, сертифікації та стандартизації, а також інших дозвільних процедур, що виникають в результаті взаємовідносин суб'єкта підприємництва та суб'єкта управління. Серед них можна назвати Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV [199], Закон України «Про ліцензування певних

видів господарської діяльності» від 01 червня 2000 р. № 1775-III [245], Закон України «Про стандартизацію» від 17 травня 2001 р. № 2408-III [262], Закон України «Про підтвердження відповідності» від 17 травня 2001 р. № 2406-III [253], Закон України «Про дозвільну систему у господарській діяльності» від 06 вересня 2005 р. № 2806-IV [207], Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 07 жовтня 2010 р. № 2591-VI [240], Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV [247] та інші.

Слід детальніше зупинитись на аналізі Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV, який прийшов на зміну Постанові Кабінету Міністрів «Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності» від 25 травня 1998 р. № 740 [198]. Він став прогресивним кроком у вирішенні проблем державної реєстрації, проте не усунув всіх суперечностей, які виникали під час легалізації суб'єктів підприємництва в Україні. До того ж він фактично описує лише одну процедуру легалізації – державну реєстрацію та її скасування (припинення).

Вказаний Закон сьогодні регулює процедуру державної реєстрації. На розвиток його положень прийнято ще декілька підзаконних нормативно-правових актів, які уточнюють процедуру державної реєстрації. Така практика іноді призводить до надмірної деталізації правового регулювання, що тягне за собою розпорошення норм і їх неоднозначного тлумачення. Серед деталізуючих нормативно-правових актів можна назвати Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження форм заяв та повідомлень, надання (надсилання) яких встановлено Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 30 листопада 2011 р. № 3433/5, Лист Міністерства юстиції від 07 жовтня 2004 р. № 31-32/1761 та інші.

Законодавство визначає поняття державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців як засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу

підприємця фізичної особи, а також вчинення інших реєстраційних дій шляхом внесення відповідних записів до єдиного державного реєстру [199].

Процедура державної реєстрації є обов'язковою для всіх майбутніх суб'єктів підприємництва і господарювання. Відсутність державної реєстрації викликає притягнення відповідних посадових осіб до адміністративної відповідальності (ст. 164 Кодексу про адміністративні правопорушення України), та у випадках з великим ступенем суспільної небезпеки може застосовуватися кримінальна відповідальність (ст. 202 Кримінального кодексу України).

Закон визначає основні аспекти процедури реєстрації, такі як: місце державної реєстрації, перелік документів, необхідних для проведення даної процедури, правовий статус державного реєстратора, правовий статус Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України, причини відмови у державній реєстрації та порядок державної реєстрації припинення суб'єкта господарювання.

За інформацією Державної податкової адміністрації через рік після введення в дію Закону, було виявлено близько 3000 «фіктивних» підприємств [289], тобто таких, що не пройшли процедуру легалізації суб'єктів підприємництва.

Законом запроваджується окрема посада – державний реєстратор, організаційно-правове та матеріальне забезпечення діяльності якого потребує додаткових фінансових затрат і відповідних організаційних перетворень, оскільки методологічне та інформаційне забезпечення діяльності державних реєстраторів здійснює спеціально уповноважений орган з питань державної реєстрації, що збільшує адміністративний апарат і витрати на його утримання.

Норми Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», на жаль, й досі системно не вирішують питання щодо дієвої роботи системи «єдиного вікна», що було однією з пріоритетних цілей у процесі реформування законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Отже, Закон має певні прогалини у правовому регулюванні процедури державної реєстрації та не охоплює всі процедури легалізації суб'єктів підприємництва, а є лише частиною необхідного правового регулювання легалізації суб'єктів підприємництва.

Відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності також регулюються нормами податкового, кримінального та, опосередковано, нормами інших галузей права.

Серед норм податкового права, необхідно зазначити Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI [168], що визначає загальні засади обліку та звітності суб'єктів господарювання, що проходять легалізацію.

Щодо кримінального права, то норми Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III [112] передбачають кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності.

Але вся сукупність норм права, що регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємництва, складає певну систему.

Із аналізу науково-теоретичних підходів до визначення «системи права» і «системи законодавства» [12; 23; 152; 283; 310; 315; 345], можна зробити висновок, що норми права, коли вони систематизовані, зібрані в певній логічній сукупності, утворюють собою систему права, а відповідні нормативно-правові акти – систему законодавства.

Система законодавства, що складається із законів та підзаконних актів представляє собою форму вираження норм права, де останні за предметом та методом правового регулювання поділяються на галузі, підгалузі, інститути та норми. З цього приводу в теорії права існує аксіома, що структура права є структурою змісту, а структура законодавства є структурою форми [280].

Зважаючи на те, що система права і система законодавства тісно пов'язані між собою за рахунок норм права, можна сказати, що у більшості випадків системи права збігаються із системами законодавства. Із аналізу юридичної літератури очевидними прикладами такого збігу є галузі цивільного, кримінального, адміністративного права. Але така залежність існує не завжди.

Юридичній науці відомі такі ситуації, коли окремі галузі законодавства можуть виражати лише частину галузі відповідного права чи інститут права тощо. До таких галузей законодавства варто віднести господарське законодавство. Саме комплексний характер цієї галузі законодавства викликає в наукових колах широкі дискусії [31; 152; 169].

З'ясовано, що легалізація суб'єктів підприємництва регулюється нормами права різних галузей права, а тому має комплексний міжгалузевий характер, що й визначає її правову специфіку.

На нашу думку, комплексному міжгалузевому інституту права легалізації суб'єктів підприємницької діяльності має відповідати комплексний міжгалузевий інститут законодавства, що складає систему законів та підзаконних актів, що регулюють даний вид суспільних відносин.

Зважаючи на комплексний та міжгалузевий характер легалізації суб'єктів підприємництва, на велику кількість нормативно-правових актів різних галузей законодавства, на змішаний характер правового впливу на поведінку суб'єктів легалізації та відсутність досі належного впорядкування та уніфікації відповідних норм права, є необхідність систематизувати відповідні норми та усунути прогалини у правовому регулюванні цього явища.

Із аналізу теоретичних джерел щодо вдосконалення законодавства та підвищення ефективності правового регулювання економіки [40; 83; 97; 108; 154; 268; 295], можна виділити основні напрями вдосконалення національного законодавства в сфері легалізації суб'єктів підприємництва: вдосконалення механізму реалізації норм права у відповідних суспільних відносинах, модернізація законодавства шляхом системного вдосконалення та впорядкування норм права, метою якої є створення науково-обґрунтованого правотворчого процесу, що забезпечить умови для розвитку підприємництва на національному рівні і на рівні міжнародному.

До речі у сфері правового регулювання господарської діяльності вже було розроблено стратегію такої модернізації, яка перетворилась у розробку проекту Концепції модернізації господарського законодавства [105].

Щодо вдосконалення та розробки механізмів реалізації норм права, що регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємництва, слід сказати, що це є комплексним завданням і потребує окремого науково-практичного вивчення. Але, коротко, можна відмітити, що поліпшити ситуацію із реалізацією законодавства сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності могла би адміністративна реформа, реформа судової системи, прийняття проекту Закону України «Про доброчесну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави» від 10 квітня 2008 р. № 2362, проект якого розроблявся ще у 2007 році, але так і не був прийнятий [206], посилення контролюючої функції державних органів у сфері реалізації Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07 квітня 2011 р. № 3206-VI [218], а також розробка єдиного законодавчого акту у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Що ж до систематизації, яка визначена необхідним кроком державної політики у сфері правового регулювання економічних відносин [258], слід зазначити, що варто виходити із теоретичного узагальнення поняття «систематизація законодавства» для визначення пріоритетів та напрямків останньої. Отже, «систематизація законодавства» в юридичній науці найчастіше – постійна форма розвитку та впорядкування діючої правової системи. Похідне ж від «систематизації законодавства» – «систематизація нормативно-правових актів» розглядається як діяльність щодо впорядкування та удосконалення нормативно-правових актів, зведення їх у певну внутрішню узгоджену систему [297, с. 401].

Формами систематизації, виступають кодифікація, консолідація та інкорпорація [49, с. 38; 158, с. 12–16; 293, с. 10]. Провідною формою, як відомо, є кодифікація.

Кодифікаційне регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємництва виходить із того, що інститут зазначених правовідносин має комплексний міжгалузевий характер, тож кодифікація норм, щодо легалізації суб'єктів підприємництва має йти по шляху усунення колізій між кодексами, щодо регулюють дані відносини, а також їх модернізації у зв'язку із

удосконаленням концепцій адміністративного та господарського права. Крім того, можна кодифікувати загальні питання щодо легалізації суб'єктів підприємництва у Господарському та Цивільному кодексах.

Зробити більш ефективним цей процес може консолідація вже існуючих норм у сфері відносин легалізації суб'єктів (підприємницької діяльності) господарювання в єдиний спеціальний закон, який буде містити єдину теоретико-правову концепцію щодо організації суб'єктів підприємництва, принципи, форми і методи державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності, особливості легалізації певних суб'єктів господарювання, як то, непідприємницьких суб'єктів, державних органів, суб'єктів підприємницької діяльності за участю іноземних суб'єктів, визначити особливості процедур легалізації, як то ліцензування та інших дозвільних процедур, а також врахувати європейський досвід у цій сфері в контексті євроінтеграції України. Робочу назву такого законодавчого можна викласти в наступній редакції: «Про легалізацію суб'єктів господарювання». Другим рівнем систематизації має стати кодифікація загальних норм щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності у Господарському та Цивільному кодексах України.

На підставі здійсненого загального аналізу законодавства у сфері відносин легалізації суб'єктів підприємництва, можна сформулювати ряд системних проблем, які потребують широкого аналізу та розв'язання. До них ми віднесли такі: 1) велика кількість неузгоджених актів різних суб'єктів управління; 2) множинність змін та доповнень у законодавстві, що регулює відносини підприємництва; 3) переважаюча кількість підзаконних регуляторних актів, що призводить до нівелювання ієрархічності юридичної сили законів; 4) відсутність теоретичного системного та багатостороннього підходу до правового регулювання відносин легалізації суб'єктів (підприємництва) господарювання, що можна було б усунути за рахунок прийняття єдиного законодавчого акту; 5) відсутність єдиного належного теоретичного базису у розумінні суті та природи явища легалізації суб'єктів

підприємництва; 6) ігнорування позитивного європейського досвіду у сфері легалізації суб'єктів підприємництва, незважаючи на декларацію гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС; 7) необхідність поновлення адміністративної реформи.

Крім того, відсутність кількісного або часового мораторію на зміни та доповнення у законодавстві спричиняє його постійну нестабільність. Наприклад, у сфері ліцензування діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами, умови видачі ліцензії змінюються як мінімум раз на рік [220].

Також держава постійно змінює перелік державних органів ліцензування, а саме з 2000-го року внесено вже 74 зміни! [224] (середня арифметична кількість змін на рік складає 6,72), що не може позитивно вплинути на державне управління легалізацією суб'єктів підприємництва.

Проте будь-яке вдосконалення законодавчого регулювання даної сфери має відбуватись в контексті проведення адміністративної реформи та із врахуванням потреб політики євроінтеграції України.

Висновки до Розділу 1

1. В юридичній науці відсутні уніфіковані та систематизовані підходи щодо сутності, походження, системи та структури відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та їх правового регулювання, а також дослідження їх адміністративно-правових засад, що викликає потребу комплексного дослідження цього питання.

2. Відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є складовою відносин господарювання, які визначаються в науці як вид суспільних відносин, в якому зв'язок між суб'єктами (учасниками) господарювання проявляється в їх юридичних правах та обов'язках.

3. На основі узагальнення теоретичних знань про систему права, зроблено висновок, що легалізація суб'єктів підприємницької діяльності регулюється

нормами різних галузей права (більшою мірою нормами адміністративного, цивільного та господарського права). Тож норми, що регулюють суспільні відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності утворюють міжгалузевий комплексний інститут національного права України.

4. В результаті етимологічного аналізу понять «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності» та «легітимація суб'єктів підприємницької діяльності», доведено, що доцільніше вживати термін «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності» по відношенню до процесу створення суб'єкта підприємництва, внутрішньої і зовнішньої організації діяльності його засновників чи власників капіталу, що включає в себе низку дозвільних процедур та отримання дозвільних документів від початку організації діяльності суб'єкта до його припинення.

5. Під *легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності* варто розуміти здійснення комплексу організаційно-правових процедур та дій як з боку уповноважених державних органів та державних службовців, так і з боку засновників (власників капіталу), у сфері державного регулювання економіки, що реалізовані у формі правових, юридично значимих, а також організаційних (не правових) дій, з метою створення нового суб'єкта підприємництва та наділення його відповідним правовим статусом, що на законних підставах дозволяє брати участь новому суб'єкту підприємництва у господарських відносинах.

6. Відносини, в які вступають уповноважені державні органи, чи державні службовці, і засновники (власники капіталу), щодо здійснення правових, юридично значимих, а також організаційних (не правових) дій, з метою створення нового суб'єкта підприємництва та наділення його відповідним правовим статусом, що на законних підставах дозволяє брати участь новому суб'єкту у господарському обороті, називаються *відносинами легалізації суб'єктів підприємницької діяльності*.

7. Система легалізації суб'єктів підприємницької діяльності будується за певною структурою. До неї входять: суб'єкти, об'єкт, відносини, процедури та внутрішні закономірності і зв'язки, що об'єднують елементи системи.

8. Процедури легалізації суб'єктів підприємницької діяльності поділяються в залежності від форми прояву на *зовнішні та внутрішні*. В залежності від першочерговості проходження: *первинні та вторинні*. За юридичною значимістю: *юридичні та фактичні*. За характером: *основні та спеціальні*.

9. Пріоритетним способом створення суб'єкта підприємництва у процесі легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, має стати явочний спосіб.

10. Використання історико-правового методу довело, що легалізація суб'єктів підприємницької діяльності існувала в історичному контексті розвитку суспільних формацій у вигляді реалізації певного правового статусу – «вільного громадянина», «купця», «іноземного купця» тощо. Розвиток відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності став можливий із розбудовою демократії та збільшенням обсягів торгівлі.

11. Комплексному міжгалузевому інституту права легалізації суб'єктів підприємницької діяльності має відповідати комплексний міжгалузевий інститут законодавства, що складає систему законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють даний вид суспільних відносин.

12. Законодавство України у сфері регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності потребує систематизації шляхом кодифікації норм, що регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в Господарському та Цивільному кодексах України та консолідації таких норм у спеціальному законодавчому акті із назвою «Про легалізацію суб'єктів господарювання».

13. Додатковою умовою успішної реалізації норм права, що регулюють відносини у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності має стати посилення контролюючої функції державних органів у сфері реалізації Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Легалізація суб'єктів підприємницької діяльності як об'єкт державного управління економікою

Роль держави та межі її впливу на суспільні відносини, прояви державної політики давно стали предметом наукових досліджень [8; 9; 22; 57, с. 66; 129; 144; 160; 286; 338; 355, с. 53].

У визначеннях щодо державної політики не визначаються межі її впливу на людину (суспільство), проте майже у всіх поглядах державна політика ототожнюється із діями уряду, а отже, пов'язана із державним управлінням. Такі українські вчені, як Ф. П. Шульженко, В. В. Цветков, В. М. Селіванов, О. В. Скипнюк, глибоко досліджували питання співвідношення державної політики та політики правової [279, с. 318–330; 314; 332].

На підставі вищезазначеного матеріалу, можемо сказати, що правова політика однозначно є виразом політики державної, і, як її різновид, покликана забезпечувати інтереси всього суспільства, опосередковується державою через її органи влади та владні інститути, юридично ними оформлюється.

Зважаючи на те, що державне управління є частиною державної політики, зазначимо, що термін «політика» походить від грецького «polis» – «державна» та означає «державні, суспільні справи» – певну систему цілей держави та способів їх досягнення у сфері зовнішнього та внутрішнього життя країни [345].

Такий зв'язок пояснюється тим, що державне управління в юридичній науці розглядається як об'єкт адміністративно-правового регулювання [314; 65; 53].

Для того, щоб детально дослідити місце легалізації суб'єктів підприємництва в системі державного управління та в повній мірі розкрити його природу і внутрішню організаційно-правову структуру, виявити недоліки та перспективи розвитку державного управління цим правовим явищем, необхідно з'ясувати суть самого державного управління та зрозуміти його природу.

Проблеми державного управління давно були дискусійною темою в юридичній науці. Такі вітчизняні вчені-юристи, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, И. Л. Бачило, С. Г. Давтян, І. О. Кресіна, А. Ф. Мельник, В. П. Нагребельний, О. Ю. Оболенський, А. В. Омельченко, В. Ф. Опришко, В. М. Селіванов, О. В. Скрипник, В. В. Цвєтков, Ю. С. Шемшученко, Ф. П. Шульженко та інші займалися даною тематикою.

Поняття «управління», як правило, вживається тоді, коли мова йде про певне впорядкування процесів, суб'єктів, чи зв'язків між ними. Таке впорядкування є необхідною умовою існування певної системи, структури, в даному випадку держави. Тобто впорядкування взаємозв'язків між елементами системи є її невід'ємною функцією. Управління завжди має на увазі вольове, свідоме втручання у перебіг певних процесів [7, с. 71–74].

Управління в теорії адміністративного права визначається, як особливе відношення між людьми на правовій або організаційній основі. Це співвідношення між різними статусами, рівнями адміністративних структур, окремими робочими функціями, що проявляються у вигляді односторонньої залежності однієї посади від іншої [94, с. 22].

Державне управління є різновидом управління соціального, і займає провідне місце серед інших видів соціального управління, оскільки напряду пов'язане із публічною владою, що представлена державними органами, які наділені державно-владними повноваженнями і здійснюють управлінські функції у різних сферах суспільного буття, в тому числі й у сфері економіки. Такий висновок можна зробити, виходячи із поняття соціального управління.

Соціальне управління – здійснення цілевстановлюючого, організуючого та регулюючого впливу на спільну (колективну) діяльність людей з метою ефективного досягнення спільних результатів відповідно до реальних суспільних потреб [7, с. 74].

Відповідно до класифікації видів соціального управління за правовим статусом управляючого суб'єкту, державне управління є одним із видів соціального управління [20, с. 56–58].

Відповідно до визначення В. Б. Авер'янова, під державним управлінням розуміємо діяльність особливого роду, зміст якої полягає у виконанні правових актів шляхом різних форм організуючого впливу на суспільні явища та процеси [65, с. 11].

Розглядаючи види державного управління, слід сказати, що вони виходять із його визначення, де державне управління – це врегульована нормами права, юридично-владна, підзаконна виконавча та розпорядча діяльність органів державного управління з виконання покладених на них функцій з управління економічною, соціально-культурною та адміністративно-політичною сферами з метою практичного втілення законів у зазначених сферах [182, с. 133; 128, с. 92].

Одним із видів державного управління є державне управління економікою.

Виходячи із визначення «державного управління», можемо, по аналогії сформулювати визначення «державного управління економікою» та, відповідно, «державного управління легалізацією суб'єктів господарської діяльності» та «державного управління легалізацією підприємницької діяльності».

Отже, державне управління економікою – це врегульована нормами права, юридично-владна, підзаконна виконавча та розпорядча діяльність органів державного управління з виконання покладених на них функцій з управління економічною сферою суспільства з метою практичного втілення законів у цій сфері.

Виходячи із визначення «державного управління у сфері економіки», можемо дати визначення «державному управлінню легалізацією суб'єктів господарювання», що є врегульованою нормами права, юридично-владною, підзаконною виконавчою та розпорядчою діяльністю відповідних органів державного управління економікою з виконання покладених на них функцій у сфері легалізації суб'єктів господарювання та з метою практичного втілення законів у цій сфері.

На основі визначення «державного управління легалізацією суб'єктів господарювання», можна дати визначення поняттю «державне управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності», що представляє собою врегульовану нормами права, юридично-владну, підзаконну виконавчу та розпорядчу діяльність відповідних органів державного управління економікою у господарській сфері з виконання покладених на них функцій у сфері легалізації підприємницьких (прибуткових) суб'єктів господарювання та з метою практичного втілення законів у цій сфері.

Протягом всієї історії людства суспільство не могло дійти правильного висновку про необхідність і межі втручання державних органів в процеси управління економікою. Стосовно меж і обсягів такого впливу в юридичній і економічній науці й досі тривають запеклі дискусії.

Можна погодитись із В. К. Мамутовим, який стверджує, що політика невтручання в економіку наприкінці 80-х – початку 90-х років ХХ ст. у більшості країн СНД виявила себе неефективною. Тобто, у межах державного управління та регулювання економіки має бути «золота середина» між державним регулюванням економіки та механізмами саморегуляції останньої [125, с. 183–191].

Слід зазначити, що у вітчизняній та зарубіжній юридичній та економічній літературі для визначення державного впливу на економіку часто вживається як поняття «державного управління економікою» так і поняття «державного регулювання економіки» [48, с. 69; 53, с. 262–264; 33, с. 51–54; 59, с. 6; 75, с. 322–326].

На думку економіста І. Р. Михасюка, «державне регулювання економіки» є необхідною умовою економічного розвитку суспільства [59, с. 6].

Варто зазначити, що відмінність категорій «державне управління економікою» та «державне регулювання економіки» полягає, перш за все, у сутнісній різниці між основними термінами. Аналіз наукових робіт із даної тематики, вказує на те, що управління є категорією більш ширшою, ніж регулювання і співвідноситься із регулюванням як ціле і частина. Один із наукових підходів визначає державне регулювання як вид, загальний метод державної управлінської діяльності [344, с. 617, 618].

На підтвердження вищезазначеного, можна привести розбіжності у критеріях обох категорій. Так, щодо об'єкта впливу, то управління може здійснюватися по відношенню до будь-якого об'єкта, змушуючи його підкоритися волі суб'єкта управління. Що ж до регулювання економіки, то об'єктами впливу виступають переважно ті, що мають безпосереднє відношення до господарських відносин.

По-друге, державне управління та державне регулювання економіки мають різні методи впливу. До методів впливу у державному управлінні можна віднести всі методи і форми впливу на об'єкт, як адміністративні, організаційні, силові, соціальні, психологічні тощо. А до методів впливу в державному регулюванні економіки, як правило, відносять інструменти економічного впливу (непрямі), до яких можна віднести антимонопольне законодавство, державні закупівлі, дотації та субсидії, податкові пільги тощо.

Слід відзначити, що часто в науці методи державного регулювання називають інструментами державного регулювання економіки [59; 68; 125, с. 183–191; 337].

Державне регулювання економіки відрізняє, крім всього, й особливий характер відносин власності об'єкта управління. Такий висновок можливий, оскільки характер впливу на майно, що є власністю держави і що не входить в таку власність суттєво розрізняється. Оскільки на свою власність держава може

всіляко впливати і розпоряджатися нею, а от на власність інших суб'єктів економіки вона може впливати обмежено, лише в інтересах суспільства.

Отже, державне регулювання економіки – особлива частина державного управління, що включає в себе контролюючі, законодавчі, представницькі та інформаційні функції впливу на об'єкт управління.

До сфер впливу державного регулювання економіки відносять різні сфери економіки. Однією з них є державне регулювання підприємництва як виду господарської діяльності. Він справедливо виділений в окремий напрямок державного регулювання економіки, оскільки економічний базис держави і суспільства відіграє чи не першу роль серед пріоритетів людини, адже він (базис) безпосередньо пов'язаний із особистою і економічною свободою людини і існуванням держави.

В залежності від того, як характеризувати відносини легалізації суб'єктів підприємництва, їх можна визначити, як відносини впливу держави на суб'єктів економічної діяльності, і тоді розглядати легалізацію як комплексний метод регулювання економіки, а з іншого боку, самі відносини легалізації суб'єктів підприємництва виступають об'єктом державного управління.

Наше дослідження буде виходити із того, що легалізація суб'єктів господарювання є об'єктом державного управління і державного регулювання економіки.

Легалізація суб'єктів підприємництва як об'єкт управління охоплює не лише сектор підприємництва, а й розповсюджується на інших суб'єктів господарювання, наприклад на державні установи, органи державної влади, науково-дослідні інститути та інші некомерційні господарюючі суб'єкти.

До того ж такі процедури легалізації як державна реєстрація, ліцензування, дозвільні процедури мають спільну мету – узаконити діяльність фактично існуючого суб'єкта підприємницької діяльності та надати йому офіційного статусу учасника господарських відносин.

Виходячи із того, що правове регулювання відносин підприємництва, як складової господарської діяльності, відноситься до такого напрямку державної

політики як державне регулювання економіки, необхідно проаналізувати основні напрями державного регулювання економіки (державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності). Вони зафіксовані у Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 р. № 1160–IV [217]. Закон визначає, що державною регуляторною політикою в сфері господарювання є напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами та іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

Виходячи із такого визначення, необхідним є теоретико-правовий аналіз правовідносин адміністративно-правового характеру у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Відповідно до теорії адміністративного права, адміністративні правовідносини – врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їх сторони (суб'єкти) взаємопов'язані й взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав та обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративними нормами [7, с. 178].

Визначальною характеристикою адміністративно-правових відносин є те, що одна із сторін (суб'єктів) є носієм юридично-владних повноважень.

Адміністративно-правові відносини охоплюють надзвичайно великий масив суспільних відносин, характеризуються своєю універсальністю, та класифікуються, відповідно на різні види. Одним із видів адміністративно-правових відносин є державно-управлінські відносини, які характеризуються тим, що суб'єктом державного управління завжди виступає орган виконавчої влади, чи особа, що наділена державно-владними повноваженнями. Крім того,

державно-управлінські відносини можуть регулюватися й нормами інших галузей права – конституційного, господарського, цивільного.

Тому відносини щодо управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності можна віднести до державно-управлінських, і розглядати їх варто, зважаючи на їх комплексний характер правового регулювання.

Суб'єктами державно-управлінських відносин виступають носії передбачених адміністративно-правовими нормами прав і обов'язків, котрі здатні ці права реалізовувати, а покладені на них обов'язки виконувати [7, с. 178, 179].

Можна зробити висновок, що учасниками процесу державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності є юридичні та фізичні особи і держава, що виступає як виразник державно-владних повноважень а також має спеціальний статус, як власник державного підприємства, організації, установи, у питаннях державних закупівель, виконанні державного замовлення тощо.

Для того, щоб бути ефективним, державне управління легалізацією суб'єктів підприємництва має бути ґрунтоване на певних правових та організаційних принципах.

Принципи завжди означають загальні засади, основні джерела, на яких базується те чи інше явище, або ж спрямованість правового регулювання суспільних відносин [346, с. 110, 111, 128].

Принципи права – це явища, що не тільки пов'язують право з політикою, економікою, духовним життям суспільства, а й забезпечують єдність різних власне правових процесів, форм, теорій, ідей і концепцій, понятійно-категоріальних рядів [101, с. 3].

Вивченню принципів права приділяли значну увагу у своїх працях В. Б. Авер'янов, М. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, М. Й. Коржанський, В. Ф. Опришко, П. М. Рабінович, Ю. С. Шемшученко та інші.

Генезис вивчення принципів права дає змогу говорити про те, що саме принципи були першою формою права, що виникло як регулятор суспільних відносин [101, с. 7].

Особливу увагу викликає регулятивна роль принципів, яка, на думку більшості вчених, є найважливішою функцією принципів [10, с. 289].

В законодавстві України поняття принципів державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва як і господарювання відсутнє. А в науковій літературі цьому аспекту відносин майбутніх підприємців і держави не приділялося належної уваги.

Принципи державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва базуються на основоположних засадах державного управління економікою.

На основі цього можна сформулювати й загальне визначення принципів державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва.

Отже, *принципи державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва* є фундаментальні засади, основоположні ідеї, об'єктивні закономірності ефективного управління у сфері створення належних умов для виникнення та зовнішнього оформлення діяльності суб'єктів підприємництва, що є загально значущими, універсальними, імперативними для даних правових відносин та відображають загальнотеоретичні та практичні положення державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва, узагальнені національною та міжнародною практикою. На жаль, сьогодні у законодавстві відсутній єдиний законодавчий акт, що консолідував би і закріпив такі принципи, враховуючи комплексний підхід о проблем легалізації суб'єктів підприємництва (господарювання).

Аналіз наукової літератури дає змогу виділити основні принципи державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності, які тісно пов'язані із соціально-політичними та організаційними принципами [10, с. 289; 53, с. 262–284; 101, с. 7; 128, с. 92, 93; 155, с. 51–68; 62, с. 37–41; 150, с. 42].

Принципи державного управління, як правило поділяють на загальні (основні) та спеціальні (галузеві) [11, с. 105; 101, с. 31; 276, с. 105–192].

В науці існує думка про необхідність розмежування загальних принципів на соціально-політичні та організаційні [155, с. 51–68; 62, с. 37–41], з якою можна погодитись.

Тому, можна згрупувати принципи легалізації суб'єктів підприємництва відповідно до їх поділу на загальні (соціально-політичні, організаційні) та спеціальні.

Визначаючи принципи державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва, зазначимо, що формулювання будь-яких принципів базуються на понятті справедливості.

Незважаючи на те, що справедливість більшою мірою відноситься до філософсько-моральної категорії, вона виконує важливу юридичну функцію – балансиру можливостей, інтересів і відповідальність сторін у суспільних відносинах.

Тому до соціально-політичних принципів державного управління у сфері легалізації суб'єктів підприємництва треба віднести, перш за все, принцип *правової справедливості*.

Наступним соціально-політичним принципом має бути принцип *верховенства права*.

Далі – принцип *верховенства закону*, що визначає юридичну силу норми в залежності від її місця у ієрархії нормативно-правових актів.

Обов'язковим принципом також є принцип *свободи*. Тут мається на увазі економічна свобода людини, її можливість від природи набувати своїми діями права, обов'язки та економічні блага. Крім цього, до принципу свободи також відноситься природна свобода людини в широкому розумінні та первинність людини перед інститутами держави, що разом з тим не означає можливість порушення закону.

Наступний – принцип *доцільності*, який може бути застосований при виборі виду підприємницької діяльності, а також у застосуванні різних способів впливу на поведінку суб'єктів.

Визначивши соціально-політичні принципи державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва, перейдемо до організаційних принципів. До них можна віднести ті принципи, що упорядковують організаційно-правові дії учасників відносин легалізації суб'єктів підприємництва.

А саме: принцип обов'язковості; принцип прозорості; принцип збереження та захисту інформації; сприяння розвитку конкуренції; принцип чіткого дотримання процедури.

Спеціальні принципи державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва витікають, частково із положень Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [199] та ст. 4 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [217].

Так, до спеціальних, можна віднести наступні принципи: принцип заявочного характеру легалізації суб'єктів підприємництва; принцип економічної доцільності; принцип відповідальності суб'єктів відносин легалізації; принцип «єдиного вікна»; використання всіх законних можливостей для прискорення легалізаційних процедур; неможливості створення суб'єктів підприємництва, заборонених законом; принцип права вибору законної поведінки учасниками (засновниками) суб'єкта підприємництва чи вже існуючого суб'єкта; принцип надання адміністративних послуг.

До визначених нами спеціальних принципів державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва можуть бути додані й інші, належним чином аргументовані.

Реалізація принципів державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва, в будь-якому разі, має відштовхуватись від принципу

упорядкування та вдосконалення правового регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємництва та господарювання.

Зазначені принципи державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва, допоможуть змінити відношення до легалізації, яка має відбуватися на началах свободи і природного права людини на власність, працю, а також на умовах економічної доцільності в широкому розумінні, що означає економічну необхідність простого та швидкого створення нового ефективного суб'єкта підприємництва в умовах розбудови демократичної держави.

Можна сказати, що на підвалинах усіх названих принципів стоїть принцип демократизації суспільства, і, відповідно, реформування концепції адміністрування сектору господарських відносин, у тому числі й підприємництва.

Перелічені принципи мають бути використані при створенні спеціального законодавчого акту щодо легалізації суб'єктів господарювання та підприємництва із робочою назвою «Про легалізацію суб'єктів господарювання». Крім того, їх необхідно зазначити і в нормах Господарського та Цивільного кодексів.

Загальновідомим є те, що державне управління реалізується через свої функції. Тож, функцій державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва можна вивести із характеру даного виду управління і здійснити їх аналіз.

«Функція», в перекладі з латинської «functio» – «коло обов'язків, виконання» [20, с. 75].

Енциклопедичне визначення поняття «функцій держави» пояснює їх як основні напрями діяльності держави, які виражають її суть та призначення, мають об'єктивний характер та свою класифікацію [347, с. 313].

У результаті аналізу правової літератури, можна зробити висновок, що функції управління виступають діями, видами та напрямками діяльності

суб'єктів управління по відношенню до об'єктів управління [4, с. 246; 61; 62, с. 86–88; 64, с. 101–112; 137; 336].

Зазначимо, що функції управління є змістовним відображенням самого державного управління. Вони розкривають його суть та мету. Як складові процесу державного управління, функції державного управління є самостійною та об'єктивною категорією, що реалізується специфічними методами.

Виходячи із цього, можемо погодитись із таким визначенням функції управління, де під функцією управління розуміють складову управлінської діяльності, що характеризується самостійністю та специфічними методами здійснення з боку конкретних суб'єктів управління з метою досягнення певних результатів у сфері управління [151, с. 102].

Із поняття функції управління, логічно виходить поняття функції державного управління. Узагальнюючи наукові думки з цього приводу, під ними слід розуміти об'єктивно обумовлену виконавчо-розпорядчу діяльність органів державної влади, що має державно-владний характер та опосередковується нормативно-правовими актами, з метою реалізації цілей і завдань держави в економічній, політичній та соціальних сферах.

Враховуючи те, що державне управління економікою є складовою державного управління, можна визначити зміст функцій державного управління економікою, що полягає у реалізації державою, в особі її органів та посадових осіб, функцій державного управління господарсько-розпорядчого характеру у сфері економічних відносин.

В. Ф. Опришко визначив функцію державного управління економікою як об'єктивно необхідну частину виконавчо-розпорядчої діяльності органів державного управління, в процесі якої реалізуються владно-організаційні повноваження держави в економічній сфері [155].

Треба відмітити, що в юридичній науці відсутній єдиний підхід до класифікації та розуміння функцій державного управління економікою [98, с. 77; 242]. З урахуванням специфіки нових форм господарювання, процесів глобалізації та політико-соціальних реформ в Україні, деякі вчені наголошують

на обов'язковому виділенні таких функцій державного управління, як то інтеграційна, стабілізаційна, регулятивна, мобілізаційна [147, с. 27–30].

В юридичній науці багато уваги приділялось визначенню критеріїв та класифікації функцій управління [5, с. 6–8; 19, с. 121; 21, с. 8, 9; 43, с. 34; 116, с. 32, 33; 309, с. 36–39], із чого можна зробити висновок, що всі функції, що реалізуються державою в процесі управлінської діяльності принципово можна поділити на два види: загальні та спеціальні.

Такий поділ є закономірним як для функцій управління, державного управління економкою та державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва відповідно.

З урахуванням такої класифікації, можна виділити такі загальні функції державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва : планування та прогнозування, нормотворча, регулятивна, контрольна, забезпечення законності та правопорядку, економічна, соціальна, інформаційна.

Загальні функції державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва виражають загальні закономірності управлінської діяльності, оскільки вони притаманні всім процесам управління.

Тісно пов'язані між собою функції планування та прогнозування. Прогнозування передуює плануванню, яке виражається в конкретних нормативно-правових актах, що визначають стратегію і тактику державного управління у сфері легалізації суб'єктів підприємництва. Більша деталізація функцій прогнозування є у нормах Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602-III [196], а також в таких підзаконних актах, як Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2011–2013 роки» від 12 вересня 2009 р. № 988 [265] тощо. Прикладом нормативного закріплення функції планування, яка тісно переплітається із прогнозуванням є Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до

Європейського Союзу на 2013 рік» від 13 лютого 2013 р. № 73-р [225]. Функція планування пов'язана із збором та обробкою статистичної інформації, макропоказників тощо, тож нормативно-правові акти щодо статистичної діяльності в Україні також містять норми щодо функції планування.

Нормотворча функція видається однією із ключових функцій, оскільки завдяки цій функції держава здійснює нормативно-правове регулювання процесів легалізації суб'єктів підприємництва.

Регулятивна функція полягає у регулюючому впливі суб'єктів управління на легалізацію суб'єктів підприємництва. Це виражається у державній регуляторній політиці, що запроваджена в нашій державі і врегульована Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV [217].

Контрольна функція державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва допомагає визначити чи відповідає управлінська діяльність прийнятим управлінським рішенням, також аналізувати результати впливу органів державного управління на відповідні об'єкти управління. Контрольна функція широко застосовується при видачі дозвільних документів.

Серед загальних виділяється функція забезпечення законності та правопорядку. В основному вона полягає у боротьбі держави проти нелегальних суб'єктів підприємницької діяльності і встановленні відповідних санкцій за порушення порядку легалізації суб'єктів підприємництва, наприклад, за порушення умов ліцензії, за зайняття підприємницькою діяльністю без державної реєстрації чи без відповідних дозвільних документів.

Економічна функція державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва полягає у визначенні економічної доцільності та забезпеченні однакових конкурентних умов для всіх суб'єктів підприємництва, а також впровадженні платних адміністративних послуг з легалізації суб'єктів підприємництва. Нормативне закріплення вона знаходить, наприклад, у Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 2210-III [235].

Соціальна функція державного управління у сфері легалізації суб'єктів підприємництва виявляється у соціальній відповідальності суб'єктів підприємництва та їх діяльності на виконання суспільних потреб. Так, держава встановлює види діяльності, якими не можна займатись, або встановлює обмеження щодо організаційно-правових форм суб'єктів підприємництва, що їх можуть здійснювати.

Інформаційна функція у сфері державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва в час бурхливого розвитку новітніх технологій є запорукою реалізації принципу прозорості, принципу демократії, та принципу захисту інформації. Вона полягає у збиранні, опрацюванні та аналізі інформації. Основоположні її засади закладені у положеннях Закону України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII [239].

Що ж до спеціальних функцій, їх можна сформулювати, виходячи із контексту чинного законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємництва, де функції державного управління в цій сфері розглядаються крізь призму повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відповідно до цього можна сформулювати такі специфічні функції державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності: роз'яснювально-просвітницька, обліково-статистична, методологічна та координаційна. Оскільки зазначені функції є спеціальними, та можуть змінюватись, не має потреби детально зупинятися на кожній з них. Наведемо лише, як приклад, що до методологічної функції відноситься розробка та затвердження методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, що зафіксовані у Наказі Міністерства економіки України від 18 лютого 2009 р. № 123 [223].

Іноді серед функцій державного управління виокремлюють допоміжні функції, що сприяють ефективній реалізації функцій загальних та спеціальних [155, с. 45–51].

Зважаючи на таку класифікацію та на специфіку державного управління у сфері легалізації суб'єктів підприємництва, до допоміжних функцій відносимо кадрове забезпечення; організацію служб та процедур легалізації; організацію

нарад, переговорів, конференцій, засідань тощо; матеріально-технічне забезпечення; зв'язки з громадськістю тощо.

Як відомо, функції державного управління виражаються в повноваженнях органів влади, що здійснюють управлінську діяльність, оскільки в юридичній науці функції управління розглядаються як дії, види та напрямки діяльності суб'єктів управління відносно об'єкта управління [20, с. 75–81; 150, с. 55–66].

У зв'язку із вищесказаним, доцільно було би дослідити правовий статус суб'єктів державного управління, що мають державно-владні повноваження та реалізують державну політику у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Питанню правового статусу органів державного управління в юридичній науці приділено достатньо уваги [99; 20; 64; 24, 107]. Із аналізу вказаної літератури стає зрозумілим, що для з'ясування форм, методів та змісту управлінської діяльності, необхідно визначити поняття «державний орган» та похідне від нього «орган виконавчої влади».

Конституція України поділяє органи державної влади на «органи законодавчої», «органи виконавчої» та «органи судової влади» (ст. 6).

В науці «орган державної влади» визначається як виокремлена і відносно самостійна частина механізму держави, яка наділена юридично встановленими владними повноваженнями для здійснення визначених завдань, що безпосередньо пов'язані з реалізацією тієї чи іншої функції держави [64, с. 48–53].

Органи виконавчої влади є базовим елементом у системі органів державної влади, діяльність яких спрямована на виконання законів, інших нормативно-правових актів та здійснення державного управління [345, с. 287].

Слід зазначити, що компетенція органів виконавчої влади є змістом, сутнісним наповненням їх правового статусу. Компетенція органу виконавчої влади є сукупністю повноважень щодо здійснення ним виконавчої влади. Отже, правовий статус органів виконавчої влади розкривається через їх компетенцію.

Виходячи із теоретичних засад визначення органів державного управління загальної компетенції, до системи органів, що здійснюють державне

управління легалізацією суб'єктів підприємництва відносяться Кабінет Міністрів України, Президент України та місцеві державні адміністрації. Зазначені органи державної влади здійснюють державне керівництво іншими органами виконавчої влади, що мають функціональну, галузеву, міжгалузеву компетенцію.

Правовий статус Кабінету Міністрів України визначається у Конституції України та у Законі України «Про Кабінет Міністрів України» від 07 жовтня 2010 р. № 2591-VI [240].

Із науково-практичного аналізу вказаних нормативно-правових актів виходить, що Кабінет Міністрів України здійснює загальне державне управління у сфері легалізації суб'єктів підприємництва, розробляє засади, принципи та механізми здійснення політики у цій сфері, спрямовує та координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, здійснює виконавчо-розпорядчі функції з управління економічними відносинами, у тому числі й відносинами легалізації суб'єктів підприємництва, видає нормативно-правові документи у цій сфері державного управління.

Серед нормативно-правових документів Кабінету Міністрів України у сфері державного управління легалізацією суб'єктів господарювання можна назвати Положення «Про створення Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 118 [211], Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування» від 14 листопада 2000 р. № 1698 [224], Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку ліцензування діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, та внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2000 р. № 1698 і від 04 липня 2001 р. № 756» від 05 грудня 2007 р. № 1387 [233] та інші.

Президент України та Адміністрація Президента України, паралельно із Кабінетом Міністрів України також забезпечують державне управління і

регулювання економіки в цілому і легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема.

Серед нормативно-правових актів Президента України у цій сфері, виділимо Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності» від 03 вересня 2007 р. № 816/2007, Указ Президента України «Про деякі заходи щодо вдосконалення регулювання підприємницької діяльності» від 28 квітня 2007 р. № 363/2007, Указ Президента України «Про утворення Національного антикорупційного комітету» від 26 лютого 2010 р. № 275 [267], на підставі чого можна зробити висновок про активну політику державного регулювання легалізації суб'єктів підприємництва, здійснювану Президентом України.

У ст. 118 Конституції України зазначено, що виконавчу владу на місцях, здійснюють місцеві адміністрації. У Законі України «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV [247] визначені повноваження місцевих державних адміністрацій у сфері державного регулювання економіки, серед яких забезпечення реалізації державної політики сприяння розвитку малого бізнесу, надання допомоги підприємцям, які займаються розробкою та впровадженням інноваційних проектів, виробництвом товарів народного споживання; участь у здійсненні державної регуляторної політики в межах та у спосіб, встановлених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Крім того, визначається контролююча функція місцевих державних адміністрацій, що полягає у перевірці стану додержання Конституції України та Законів України, інших актів законодавства органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами, керівниками підприємств, установ, організацій, їх філіалів та відділень незалежно від форм власності. Особливий статус місцеві державні адміністрації мають у зв'язку із покладеними на них функціями щодо забезпечення державної реєстрації та дозвільних процедур Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», оскільки державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців

проводиться державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи – підприємця. Особливості здійснення державного регулювання легалізації суб'єктів підприємництва забезпечуються у містах Києві та Севастополі, спеціальними нормами [264].

Наступною групою органів державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності є центральні органи виконавчої влади. Вони здійснюють галузеве, міжгалузеве та функціональне управління економікою, що виражається, в основному, в прийнятті підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють умови здійснення легалізації суб'єктів підприємницької діяльності на її окремих етапах (процедурах).

Провідними центральними органами виконавчої влади в сфері державного регулювання легалізації суб'єктів підприємництва можна назвати Міністерство юстиції України (Положення про нього затверджене Указом Президента України від 06 квітня 2011 р. № 395/2011) [231], якому підпорядкована Державна реєстраційна служба, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (Положення про нього затверджене Указом Президента України від 31 травня 2011 р. № 634/2011) [226] та Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [202].

Відповідно до Положення про Міністерство юстиції, затвердженого Указом Президента від 06 квітня 2011 р. № 395/2011 [231] у числі інших повноважень, Міністерство юстиції приймає нормативно-правові акти в межах своєї компетенції, а міністр юстиції спрямовує і координує здійснення іншими центральними органами виконавчої влади заходів з питань, що належать до компетенції Міністерства юстиції України. Крім того, Міністерство юстиції вживає відповідно до законодавства заходів щодо усунення державними органами та органами місцевого самоврядування корупційних правопорушень, виявлених під час здійснення антикорупційної експертизи нормативно-

правових актів; веде Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення; здійснює ліцензування діяльності фізичних осіб – підприємців, які провадять діяльність як арбітражні керуючі (розпорядники майна, керуючі санацією, ліквідатори), видає, переоформлює та анулює ліцензії, видає копії та дублікати ліцензій на провадження діяльності арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), приймає рішення про визнання таких ліцензій недійсними; координує діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з питань систематизації законодавства, перевіряє стан такої діяльності, надає рекомендації щодо її поліпшення і вносить пропозиції про усунення виявлених недоліків; веде акредитацію центрів сертифікації ключів, отримує та перевіряє інформацію, необхідну для їх акредитації, здійснює видачу, переоформлення та анулювання відповідних свідоцтв; утворює, ліквідовує, реорганізовує підприємства, установи та організації, затверджує їх положення (статути), в установленому порядку призначає на посади та звільняє з посад їх керівників, формує кадровий резерв на посади керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Мін'юсту України; здійснює інші передбачені законом повноваження у сфері державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва.

Крім того, саме Міністерство юстиції проводить державну реєстрацію (легалізацію) об'єднань громадян (у тому числі професійних спілок та їх об'єднань), благодійних організацій, політичних партій, творчих спілок та їх територіальних осередків, адвокатських об'єднань, торгово-промислових палат, асоціацій органів місцевого самоврядування, інших установ та організацій, визначених законом, та видає виписку з Єдиного державного реєстру, оформлену державним реєстратором у відповідному виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи (ст. 3 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців»).

Із Положення про Міністерство економічного розвитку та торгівлі витікають його завдання та повноваження у сфері державного управління економікою, а саме Мінекономрозвитку України є спеціально уповноваженим органом у сфері державних закупівель, метрології, з питань державно-приватного партнерства, оборонного замовлення. Серед основних завдань Міністерства економічного розвитку та торгівлі у сфері державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва, назовемо наступні: формування та реалізація державної політики економічного і соціального розвитку, державної промислової політики, науково-технічної політики в промисловості, державної політики у сфері торгівлі, державної політики у сфері технічного регулювання (стандартизації, метрології, сертифікації, оцінки (підтвердження) відповідності, акредитації органів з оцінки відповідності, управління якістю); реалізація політики у сфері державно-приватного партнерства; реалізація з питань розвитку підприємництва, державної регуляторної політики, ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності тощо.

На підставі аналізу функцій двох міністерств у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, можна зазначити, що функції їх переплітаються та чітко не розмежовані. Так в Указі Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09 грудня 2010 р. № 1085/2010 вказано, що на Міністерство економічного розвитку та торгівлі покладаються функції у сфері реалізації державної регуляторної політики, державної політики з питань розвитку підприємництва. А разом із тим, визначається, що функції з реалізації державної політики у сфері реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, у сфері реєстрації релігійних організацій, а також функції Міністерства юстиції України з реалізації державної політики у сфері реєстрації покладаються на Державну реєстраційну службу України, координацію діяльності якої здійснює Міністр юстиції України.

Такий дуалізм у державному управлінні легалізацією суб'єктів підприємництва може мати негативні наслідки. На нашу думку, якщо питанням

державної реєстрації займається Міністерство юстиції в особі Державної реєстраційної служби, то правовий зміст компетенції Міністерства економічного розвитку і торгівлі, що стало правонаступником Держкомпідприємництва в частині функцій є дещо незрозумілим. Отже, чітке розмежування функцій між цими органами є необхідною умовою ефективного державного управління в даній сфері.

Зазначимо, що правовий статус Державної реєстраційної служби закріплено у Положенні про Державну реєстраційну службу України, затверджену Указом Президента України від 06 квітня 2011 р. № 401/2011. Відповідно до нього, Державна реєстраційна служба України (Укрдержреєстр) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції України та входить до системи органів виконавчої влади.

Укрдержреєстр є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань, статутів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо їх реєстрація передбачена законами, статуту територіальної громади міста Києва, друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності. Очевидно, що державне управління у сфері легалізації суб'єктів підприємництва тісно взаємопов'язане із державним управлінням легалізацією суб'єктів господарювання.

Незважаючи на спроби розмежувати повноваження органів влади, щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, в контексті впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні, затвердженої Указом Президента України від 22 липня 1998 р. № 810/98 [237] шляхом видання Указу Президента «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09 грудня 2010 р. № 1085/2010 [249] і ліквідацію, відповідно Державного комітету з питань регуляторної політики і підприємництва (далі –

Держкомпідприємництва), це не вирішило проблем державного регулювання у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, та, навіть, більше заплутало і без того складну систему органів державної влади, що здійснюють державне управління у цій сфері. Про це свідчить й те, що вже після прийняття вищезазначеного акту № 1085/2010, в нього було внесено 12 змін, в числі яких й створення додаткового органу управління у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності (Указ Президента України «Про Державну службу України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва» від 19 грудня 2011 р. № 1168/2011).

В Положенні «Про державну службу України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва», затвердженому Указом Президента України від 30 березня 2012 р. № 237/2012 визначається її статус та коло повноважень. У ст. 1 даного Положення визначається, що Держпідприємництво (скорочена назва) України входить до системи органів виконавчої влади та забезпечує реалізацію державної політики у сфері розвитку підприємництва, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності і є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань реалізації державної регуляторної політики, дозвільної системи та ліцензування у сфері господарської діяльності.

Варто відмітити, що Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва мав дуже схожі повноваження із Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємства. Відповідно до Положення про Державний Комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, затвердженого указом Президента України від 26 квітня 2007 р. № 667 [227] він був спеціально уповноваженим органом з питань державної регуляторної політики, державної реєстрації, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності. Єдиною відмінністю між завданням цих двох органів є те, що сучасна Державна служба виконує ще й функцію контролю (нагляду) у сфері господарювання, що суперечить принципам дерегулюючої політики держави. Запровадження

додаткового центрального органу виконавчої влади у сфері легалізації суб'єктів підприємництва викликає чимало питань: починаючи з дублювання цим органом функцій колишнього Державного Комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, нестабільністю законодавства у цій сфері державного управління, закінчуючи відсутністю чіткості в розмежуванні функцій цього спеціального органу із іншими центральними органами виконавчої влади у сфері легалізації суб'єктів підприємництва (господарювання).

Незважаючи на те, що Держкомпідприємництво ліквідоване, і його функції частково поділені між Мінекономрозвитку, Міністерством юстиції України, Державною реєстраційною службою України та Державною службою з питань регуляторної політики та підприємництва, юридичну плутанину викликає той факт, що не дивлячись на документально підтверджену ліквідацію Держкомпідприємництва, нині він виконує свої функції й робитиме це до повної передачі повноважень вказаним центральним органам виконавчої влади, які за останніми даними ще знаходяться на стадії реорганізації та формування.

У зв'язку із такою невизначеністю у колі суб'єктів державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва, гостро стоїть питання про оскарження дій органів, що здійснюють державну реєстрацію, зокрема, державних реєстраторів. Оскільки згідно з Положенням Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого указом Президента України від 31 травня 2011 р. № 634/2011 [226] до повноважень Мінекономрозвитку віднесено формування складу експертно-апеляційної ради, яка, зокрема, має розглядати скарги юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців стосовно дій органів державної реєстрації та ліцензування. Однак цю раду ще не сформовано, і якими повноваженнями її буде наділено достеменно не відомо.

До того ж при Держкомпідприємництва функціонувало державне підприємство «Інформаційно-ресурсний центр», яке виконувало функції технічного адміністратора таких ресурсів:

1. Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

2. Єдиний ліцензійний реєстр.

3. Реєстр документів дозвільного характеру.

На сьогодні тільки Єдиний державний реєстр юридичних і фізичних осіб – підприємців передано у відання Державної реєстраційної служби України, а невизначеність правонаступництва у сфері державної реєстрації та інших процедур легалізації суб'єктів підприємництва призвела до того, що станом на 10 червня 2012 р., ДП «Інформаційно-ресурсний центр» й надалі виконує свої функції по відношенню до Єдиного ліцензійного реєстру та реєстру документів дозвільного характеру, хоча юридичний статус його підпорядкування залишається невизначеним, зважаючи на те, що державне підприємство підлягає передачі у підпорядкування Державній реєстраційній службі України, яка, у свою чергу, знаходиться у віданні Міністерства юстиції України. Слід звернути увагу на те, що передачу у відання Державній реєстраційній службі відповідних реєстрів буде здійснено після внесення змін до законодавства, яке визначає суб'єктів ведення відповідних реєстрів. Оскільки цього ще не сталося, Держкомпідприємництва продовжує вести реєстраційні реєстри, хоча юридично воно вже не має права здійснювати таку діяльність.

Певні функції державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва покладені на Державну службу статистики України. Згідно із Указом Президента України «Про Державну службу статистики України» від 06 квітня 2011 р. № 396/2011 [201], вона забезпечує функціонування Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, використання його даних, створення та ведення реєстрів респондентів статистичних спостережень.

Виходячи із великої кількості процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та тісного її зв'язку із легалізацією суб'єктів господарювання, практично всі центральні органи виконавчої влади здійснюють управління у цій сфері у межах своєї компетенції. Наприклад,

виходячи із того, що 27 лютого 2012 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 червня 2009 р. № 759» № 148 [192], в якій було визначено, що ліцензуванню в будівельній діяльності підлягають будівельно-монтажні роботи на об'єктах архітектури, які відносяться до IV і V категорії складності, спеціально уповноваженим органом є Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [230].

Аналізуючи суб'єктний склад державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва, зазначимо, що центральні органи виконавчої влади, відповідальні за формування та реалізацію державної політики в цій сфері, на сьогодні перебувають на стадії реформування. Наразі невідомо, коли процес реформування буде завершено, оскільки відповідні акти не встановлюють строків для цього. Тож основні проблеми у сфері державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності, полягають у нечіткому розмежуванні повноважень вказаних органів державної влади, що має першочергове значення для забезпечення законності та правопорядку у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Варто зазначити, що вся діяльність суб'єктів державного управління спрямована на досягнення мети певного виду державної управлінської діяльності.

Мета державного управління економікою, що полягає у забезпеченні економічної та соціальної стабільності та зміцнення економіки, досягається за допомогою політики державного регулювання, що базуються на певних принципах, формах, методах державного управління.

В науці й досі існує розмаїття підходів з приводу визначення форм і методів державного управління економікою [1, с. 11–17; 7, с. 272–299; 150, с. 67–72; 155].

На підставі аналізу юридичної літератури, можна дати узагальнене визначення «формі державного управління» та «методу державного управління».

Отже, «форма державного управління» – зовнішній вираз практичної діяльності органів державної влади чи місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію та формування управлінських цілей та функцій.

Науково-теоретичний аналіз поняття «форми державного управління» дає змогу дати авторське визначення формам державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва, під якими варто розуміти зовнішню юридично-впорядковану діяльність органів державної влади із здійснення певних дій, необхідних для ефективної реалізації закріплених за ними функцій державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва.

Класифікація форм державного управління, як правило передбачає поділ форм управління на правові та неправові [6, с. 134–138; 7, с. 237, 274; 20, с. 244–247; 155, с. 33–40;].

Відповідно до теоретичного поділу форм державного управління на правові та неправові, до правових форм державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва можна віднести: прийняття нормативно-правових актів; укладання адміністративних договорів; застосування нормативно-правових актів та здійснення юридично значущих дій.

До неправових форм варто віднести діяльність, пов'язану із організаційним та матеріально-технічним забезпеченням процесу легалізації суб'єктів підприємницької діяльності на всіх його етапах [6, с. 134–138; 7, с. 234, 64].

Форми і методи державного управління тісно взаємопов'язані між собою та логічно обумовлені.

Форми державного управління реалізуються за рахунок конкретних методів державного управління. В науці питанню методів державного управління приділено достатньо уваги [6, с. 158–169; 7, с. 293–299; 20, с. 247–252].

Похідним поняттям від методу державного управління є метод державного управління економікою.

Відповідно до енциклопедичного визначення «методу управління» [344, с. 617, 618] та узагальненого аналізу поглядів на «метод державного управління» можна визначити «метод державного управління легалізацією суб'єктів підприємництва» як сукупність способів впливу державних органів управління на відносини легалізації суб'єктів підприємництва з метою забезпечення ефективної управлінської політики та забезпечення правопорядку на всіх етапах таких відносин.

Вважаємо доцільним згрупувати всі методи державного управління економікою у три групи: адміністративні, економічні, організаційні [98].

До адміністративних методів впливу на легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності відносимо заборону провадити певні види підприємницької діяльності чи обмеження щодо такої діяльності (порядок виготовлення наркотичних засобів та їх прекурсорів, що можуть здійснювати виключно державні підприємства).

За невідповідність встановленим державою умовам щодо провадження підприємницької, суб'єкти господарського обороту несуть адміністративну чи кримінальну відповідальність.

Адміністративна відповідальність закріплена в нормах щодо правопорушень у галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності (Глава 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [96].

Якщо ж ступінь суспільної небезпеки від незаконного провадження підприємницької діяльності є більш серйозною і складає суттєву загрозу інтересам суспільства, то винні особи несуть кримінальну відповідальність (зайняття забороненими видами підприємницької діяльності тягне за собою накладання штрафу та позбавлення права займатися певними видами підприємницької діяльності або займати певні посади, а в деяких випадках й обмеженням волі (ст. 202 та 203 КК України) [112]).

Іноді не лише заборона зайняття певними видами діяльності може тягнути кримінальну відповідальність, а також відсутність певних умов зайняття такими видами діяльності, на які накладена спеціальна заборона. Спеціальна заборона може стосуватися як предмета діяльності, так і правового статусу суб'єкта, його освіти, кваліфікації [142, с. 563, 564].

До економічних методів впливу на суб'єктів господарювання в процесі їх легалізації можна віднести плату за видачу документів дозвільного характеру, чи створення таких стимулів і умов, що спонукають суб'єктів підприємництва не порушувати норми законодавства.

До організаційних методів відноситься, наприклад, визначення повноважень органів виконавчої влади, закріплені їх прав та обов'язків в установленому порядку.

На практиці не завжди вдається відділити державне управління легалізацією суб'єктів підприємництва від державного регулювання останньої, оскільки відсутня єдина теоретична концепція легалізації суб'єктів підприємництва та господарювання, а їх принципи, функції, форми, методи тісно переплітаються у державній політиці в сфері господарських відносин, і можуть не мати ознак інструменту державного регулювання, а виступати прямими методами управління, як скажімо у сфері оподаткування [271, с. 35–39]. Тому, вважаємо, що розрізняти державне управління легалізацією суб'єктів підприємництва та державне регулювання легалізацією суб'єктів підприємництва варто за методами державно-правового впливу, які використовуються учасниками таких відносин.

Так, як діяльність органів державної влади щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є предметом адміністративного права, оскільки представляє собою напрямок державного управління, можемо сказати, що методу державного управління у сфері легалізації суб'єктів підприємництва притаманні ознаки імперативності.

Імперативний метод – чітко зобов’язуючий, побудований на відносинах влади і підкорення, на відносинах субординації (метод «вертикалі») [282, с. 262].

А з іншого боку, методу державного управління легалізацією суб’єктів підприємництва притаманний диспозитивний характер, що проявляється в економічних методах впливу, що характеризує комплексний характер впливу на поведінку суб’єктів легалізації підприємництва.

Диспозитивний метод – автономний, побудований на відносинах автономії, юридичної рівності суб’єктів, погодження сторін, їх не підпорядкування між собою (метод «горизонталі») [282, с. 262].

Зазначимо, що на різних етапах (процедурах) легалізації суб’єктів підприємницької діяльності можуть мати місце різні методи впливу. На внутрішньому етапі, коли підприємство створюється фактично, вирішуються організаційно-матеріальні питання, має превалювати диспозитивний метод, рекомендацій, координації та цивільно-правовий. На зовнішньому етапі важливим є чітке дотримання процедури, особливо державними органами, тому імперативний метод впливу стає більш пріоритетним.

Такий підхід пояснюється змінами у адміністративно-правовому розумінні статусу фізичних і юридичних осіб, що відбулись в останні роки, та розробкою теорії «адміністративної послуги» [99, с. 61–72, 171–186], запропонованої В. Б. Авер’яновим, Ю. П. Битяком та іншими вченими-адміністративістами.

На підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що легалізація суб’єктів підприємницької діяльності є об’єктом державного управління і характеризується власною системою суб’єктів, принципів, функцій, форм і методів.

2.2 Державна реєстрація як одна із процедур легалізації суб’єктів підприємницької діяльності

Всі господарюючі суб'єкти в Україні, незалежно від мети їх діяльності, мають пройти процедуру державної реєстрації [199], на основі чого можна зробити висновок, що без визначеної процедури, діяльність господарюючих (підприємницьких) суб'єктів є неможливою, або нелегальною.

Як правило, законодавець, і більшість науковців ототожнюють легалізацію суб'єкта підприємництва із процедурою державної реєстрації [51], хоча легалізація суб'єкта підприємництва включає в себе й інші етапи, наприклад, внутрішня організація, підготовка установчих документів, власне, державна реєстрація, ліцензування, суміжні дозвільні процедури тощо.

Дійсно, державна реєстрація, як етап легалізації виходить на перший план і здається ключовим моментом у процесі створення нового суб'єкта підприємництва, адже результат такої процедури є досить конкретним, а саме – занесення відповідних даних у Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) [263] та видача виписки про державну реєстрацію.

Відповідно до класифікації етапів легалізації суб'єктів підприємництва, детально описаної у підрозділі 1.1 цієї дисертації, процедуру державної реєстрації варто віднести до первинного зовнішнього етапу.

Первинний зовнішній етап тісно пов'язаний із етапом внутрішнім, до якого відносяться організаційно-правові та матеріально-технічні процеси, що здійснюються виключно самими учасниками (засновниками) суб'єкта. Водночас, як зовнішня легалізація полягає в тому, що внутрішньо організоване підприємство переходить на зовнішній етап відносин із органами державної влади і, відповідно, суспільством, публічно заявляючи про законний намір стати новим учасником підприємницьких відносин і бажання набути правового статусу суб'єкта підприємництва для того, щоб мати можливість здійснювати комплекс господарських операцій: виробництво товару, його реалізацію, виконання робіт та надання послуг з метою отримання прибутку.

На цьому зовнішньому етапі фактично створений суб'єкт підприємництва, але такий, що ще не має юридичного підтвердження свого

правового статусу, вступає у відносини із державними органами, що виконують процедури державної реєстрації, для того, щоб в кінцевому результаті оформити відповідно до законодавства своє право займатися будь-яким дозволеним видом підприємництва.

Тобто зовнішній етап легалізації відрізняється від внутрішнього, по-перше, метою, по-друге, колом учасників і по-третє, сукупністю та порядком процедур, що виконують ці учасники, щоб досягнути мети.

Тому, державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності є основною (первинною) процедурою на етапі зовнішньої легалізації суб'єкта господарювання.

Відповідно до законодавчого визначення, державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичної особи, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру (ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV) [199].

Державна реєстрація одночасно є початком офіційних публічно-правових відносин майбутнього суб'єкта підприємництва з державними органами. При цьому, якщо при реєстрації перші – носії права, то другі – реєстраційні органи – носії обов'язку і при дотриманні всіх вимог учасниками (засновниками) не вправі відмовити в реєстрації тому, хто, в установленому порядку за нею звернувся. Реєстраційний орган має здійснити перевірку дотримання особою вимог чинного законодавства щодо умов реалізації права на підприємницьку діяльність.

Щоб оцінити вплив державної реєстрації на розвиток ринкових відносин, зрозуміти її значення для останніх та віднайти місце державної реєстрації у сфері державного регулювання економіки та державного управління

необхідним є комплексний аналіз цієї процедури легалізації суб'єктів підприємництва.

Зазначимо, що до недавнього часу, єдиним законодавчим документом, який містив загальні нормативні положення щодо обов'язковості процедури державної реєстрації був Закон України «Про підприємництво» від 01 березня 1991 р. (втратив чинність 01 січня 2004 р.) [251].

Тривалий час процедура державної реєстрації деталізувалась Постановою Кабінету Міністрів України № 740 «Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності» (втратила чинність) [198].

До моменту прийняття Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV загалом у сфері державної реєстрації діяло 112 регуляторних актів, що при відсутності єдиного законодавчого акту спричиняло неабиякі труднощі в практичному їх застосуванні.

Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 25 травня 1998 р. № 740 (втратила чинність) для того, щоб здійснити державну реєстрацію, майбутньому суб'єкту підприємницької діяльності необхідно було пройти 9 інстанцій, зібрати безліч документів, витратити неабиякі гроші на державні послуги та штрафи, за несвоєчасну постановку на облік і час на бюрократичні перепони.

Наступним етапом була постановка на облік: у територіальних органах Державного комітету статистики, Державної податкової адміністрації, Пенсійного фонду, Міністерства праці та соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ. Крім того, поступово була введена вимога постановки на облік у Фонді соціального страхування від тимчасової втрати працездатності (з 25.01.2002 р.), а згодом встановлений обов'язок відвідування й податкової міліції (01.03.2003 р.).

Фактично, державна реєстрація за старим порядком поєднувала в собі дві процедури: державну реєстрацію та постановлення на облік.

На сьогодні ці дві процедури об'єднані, оскільки відповідно до ст. 26 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV «постановки на облік», як окремої процедури легалізації не існує, вона замінена на «передачу відомостей» про державну реєстрацію до органів статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України для взяття юридичної особи на облік. Відповідно до визначеного порядку, державний реєстратор самостійно передає такі відомості, хоча на практиці суб'єкти господарювання самостійно займаються передачею відомостей до відповідних органів обліку.

Отже, вищезазначена Постанова не виконувала свою функцію, її положення не реалізувалися належним чином. В результаті чого від моменту подання необхідних документів до видачі свідоцтва про державну реєстрацію проходило декілька місяців, а не 5 днів, як було зазначено нормативно, та на оплату роботи посередницьких фірм, виконання приписів посадових осіб витрачалися додаткові кошти та час [121, с. 18–24].

На сучасному етапі державно-правового регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємництва, з'явилась велика кількість нормативно-правових актів, що їх регулюють.

Серед основних нормативно-правових актів, необхідно визначити, Конституцію України, яка закріплює економічні права, право на здійснення підприємницької діяльності, захист конкуренції тощо; Господарський кодекс України та Цивільний кодекс України, які одночасно частково регулюють відносини з приводу державної реєстрації та вказують на її обов'язковість [51; 149] і, основний законодавчий акт – Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV [199].

До інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини державної реєстрації, відносимо Кодекс про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства, Кримінальний кодекс України, що визначають обсяги відповідальності та способи судового врегулювання питань,

що виникають при державній реєстрації; Податковий кодекс України, що здійснює опосередкований вплив, зокрема у частині визначення нетарифних методів регулювання (ст. 14.1.61), та окремих аспектів правового статусу господарюючих суб'єктів і їх обліку, як платників податку (ст. 63–68), Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755, Закони України «Про захист персональних даних» від 01 червня 2010 р. № 2297-VI, Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV [259], Положення про Державну реєстраційну службу України, затверджене Указом Президента України від 06 квітня 2011 р. № 401/2011 [228], Постанову Кабінету Міністрів України «Про створення Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України» від 22 січня 1996 р. № 118 [263], Положення «Про Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України» від 22 січня 1996 р. № 118 [211] та інші нормативно-правові акти. Змістовний аналіз нормативно-правових актів у сфері державної реєстрації показує, що їх можна умовно поділити на загальні, що встановлюють та визначають порядок державного управління у згаданій сфері; ті, що визначають правовий статус суб'єктів державної реєстрації та спеціальні нормативно-правові акти, що уточнюють процедуру державної реєстрації.

Норми Кримінального кодексу України також регулюють відносини державної реєстрації. А саме – юридичні і фізичні особи, що мають на меті здійснювати підприємницьку діяльність і не зареєструвалися у відповідному встановленому законодавством порядку залишаються поза законом. Відомості щодо них не записуються у Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ), їх документи не перевіряються органами, які уповноважені здійснювати державну реєстрацію, вони не є офіційними учасниками господарського обороту. Вид діяльності таких суб'єктів невизначений, вони не сплачують податки та інші обов'язкові платежі, чим наносять шкоду суспільству. Отже, діяльність незареєстрованих

підприємницьких суб'єктів здійснюється у секторі тіньової економіки, тобто є незаконною, не легалізованою.

Тому у національному законодавстві передбачені відповідні санкції та кримінальна відповідальність за недотримання обов'язку державної реєстрації. Так, п. 1 ст. 202 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за здійснення фактичної діяльності, що містить ознаки підприємницької без факту державної реєстрації чи отримання відповідного дозволу, якщо така діяльність його потребує [112].

Як бачимо правове регулювання державної реєстрації представляє собою велику кількість норм права, що потребують системного глибокого аналізу та впорядкування.

Зважаючи на те, що державна реєстрація є процедурою легалізації суб'єктів підприємництва, необхідно зробити висновок про те, що державне управління державною реєстрацією є частиною державного управління у сфері легалізації суб'єктів підприємництва. А нормативне регулювання такого державного управління є реалізацією державної політики у сфері державної реєстрації.

Варто більш детально проаналізувати законодавчий акт, що регламентує порядок здійснення державної реєстрації суб'єкта підприємництва.

Метою прийняття Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755 стало впорядкування національної системи державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності і гармонізації процедур реєстрації з європейським законодавством.

Основними завданнями Закону є: встановити більш чіткі процедури здійснення державної реєстрації, перереєстрації, реєстрації змін та доповнень до установчих документів, у тому числі за рахунок використання сучасних інформаційних технологій; оптимізувати процедури реєстрації за принципом «одного вікна», спростити післяреєстраційні процедури; встановити відповідальність посадових осіб органів реєстрації за здійснення державної

реєстрації; гармонізувати законодавство України щодо реєстрації відповідно до вимог Європейського Союзу та підняти українську систему реєстрації суб'єктів господарювання на європейський рівень (що є вимогою Ради Європи) [200].

Введення в дію зазначеного законодавчого акту суттєво змінило та удосконалило порядок державної реєстрації.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV [199] (далі – Закон № 755-IV), державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців проводиться державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи – підприємця.

Відповідно до вищезазначеного Закону порядок проведення державної реєстрації включає: перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей, що вказані в реєстраційній картці; перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації; внесення відомостей про юридичну особу або фізичну особу – підприємця до Єдиного державного реєстру.

Згідно ст. 8 Закону України № 755-IV документи, які подаються (надсилаються рекомендованим листом) державному реєстратору, повинні бути викладені державною мовою. Реєстраційна картка заповнюється машинодруком або від руки друкованими літерами. Якщо документи надсилаються державному реєстратору рекомендованим листом, справжність підпису заявника на реєстраційній картці має бути нотаріально засвідчена. Електронні документи, подані для проведення державної реєстрації у випадках, передбачених цим Законом, оформляються згідно з вимогами законодавства у сфері електронних документів та електронного документообігу, а також електронного цифрового підпису.

Відповідно до Закону для проведення державної реєстрації фізична особа, яка має намір стати суб'єктом підприємницької діяльності, повинна подати особисто (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення або в разі подання електронних документів подати опис, що містить відомості про надіслані електронні документи, в електронній формі) або через уповноважену особу державному реєстратору за місцем проживання такі документи: заповнену реєстраційну картку; копію документа, що засвідчує реєстрацію у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків; документ, що підтверджує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця; нотаріально посвідчену письмову згоду батьків (усиновлювачів) або піклувальника, або органу опіки та піклування, якщо особа не досягла вісімнадцяти років. У разі подання державному реєстратору електронних документів фізичної особи до них додається електронний документ, що засвідчує повноваження особи, пов'язані з підготовкою електронних документів фізичної особи. Перелік документів, що має подавати фізична особа, що має намір займатися підприємницькою діяльністю, є вичерпним.

За відсутності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації фізичної особи – підприємця державний реєстратор повинен внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця на підставі відомостей реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця. Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця є датою державної реєстрації фізичної особи – підприємця. Строк державної реєстрації фізичної особи – підприємця не повинен перевищувати два робочих дні з дати надходження документів. Не пізніше наступного робочого дня після отримання державним реєстратором від органів статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України даних про взяття на облік фізичної особи – підприємця державним реєстратором видається (надсилається поштовим відправленням з описом вкладення)

заявнику виписка з Єдиного державного реєстру. Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації фізичної особи – підприємця зобов'язаний передати відповідним органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України повідомлення для взяття її на облік. Також Закон визначає підстави для відмови у проведенні державної реєстрації фізичної особи та порядок державної реєстрації змін до відомостей про фізичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі.

Для проведення державної реєстрації юридичної особи, відповідно до Закону, засновник (засновники) або уповноважена ними особа повинні особисто подати державному реєстратору (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення або в разі подання електронних документів подати опис, що містить відомості про надіслані електронні документи, в електронній формі) такі документи: заповнену реєстраційну картку на проведення державної; примірник оригіналу (ксерокопію, нотаріально засвідчену копію) рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом; два примірники установчих документів (у разі подання електронних документів – один примірник); документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи. Державна реєстрація може бути здійсненна на підставі подання й електронних документів. В такому випадку підтвердженням внесення плати за проведення державної реєстрації юридичної особи є примірник електронного розрахункового документа, засвідченого електронним цифровим підписом. У разі утворення юридичної особи на підставі модельного статуту в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи проставляється відповідна відмітка з посиланням на типовий установчий документ. Закон визначає випадки, коли до стандартного переліку документів подаються додаткові: рішення Антимонопольного Комітету, витяг із торгового, судового реєстру (якщо засновник – іноземна юридична особа), документи, що підтверджують право власності на землю. За відсутності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації, державний реєстратор повинен внести до

реєстраційної картки юридичної особи ідентифікаційний код відповідно до вимог Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації юридичної особи на підставі відомостей цієї реєстраційної картки.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи є датою державної реєстрації юридичної особи. Строк державної реєстрації юридичної особи не повинен перевищувати три робочих дні з дати надходження документів. Не пізніше наступного робочого дня після отримання державним реєстратором від органів статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України даних про взяття на облік юридичної особи державним реєстратором видається (надсилається поштовим відправленням з описом вкладення) засновнику або уповноваженій ним особі один примірник оригіналу установчих документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи та виписка з Єдиного державного реєстру.

Як бачимо, відмінності у порядку державної реєстрації юридичної особи та фізичної, в основному, полягають у переліку документів, що подаються до органу державної реєстрації, строках та особливостях, що пов'язані із правовим статусом засновників (скажімо, державна реєстрація юридичної особи, де засновником є іноземна юридична особа).

Окрім порядку державної реєстрації, Закон № 755-IV також визначає порядок ведення реєстраційних справ, статус Єдиного державного реєстру, особливості проведення державної реєстрації певних суб'єктів господарювання та порядок державної реєстрації припинення.

Закон чітко не визначає коло державних органів та посадових осіб, що здійснюють державну реєстрацію, але із аналізу його статей, можемо зробити висновок, що до органів, що безпосередньо здійснюють державний вплив на процедуру державної реєстрації, відносяться: виконавчі комітети міської ради обласного значення, а також районні, районні у містах Києві та Севастополі

державні адміністрації. До речі, саме цим органам, відповідно, до територіальності, підзвітний і підконтрольний державний реєстратор.

Державний реєстратор – посадова особа, яка від імені держави здійснює державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Державний реєстратор призначається на посаду та звільняється з посади міським головою міста обласного значення або головою районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації за погодженням із спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації. Державний реєстратор підпорядковується міському голові міста обласного значення або голові районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації. У ст. 6 Закону визначається статус і повноваження державного реєстратора, відносно нового суб'єкта у сфері державної реєстрації, який має спеціальний статус.

Державний реєстратор після внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи – підприємця зобов'язаний сформулювати реєстраційну справу. Реєстраційна справа має реєстраційний номер, який присвоюється при внесенні запису про проведення державної реєстрації до Єдиного державного реєстру.

На практиці правовий статус державного реєстратора та межі його прав, обов'язків і відповідальності викликають дискусії. Особливого значення це набуває тому, що державний реєстратор – єдина уповноважена особа, що покликана здійснювати обробку персональних даних для здійснення реєстраційних процедур. Фактично, це монопольна діяльність, узаконена державою. Майбутній суб'єкт господарювання має звертатись виключно до державного реєстратора відповідно до адміністративно-територіального поділу і не має інших альтернатив.

У сфері державної реєстрації законодавець визначає й спеціально уповноважений орган з питань державної реєстрації. До недавнього часу, таким органом був Державний комітет України з питань регуляторної політики і підприємництва. На сьогодні комітет знаходиться в процесі ліквідації.

Частково, це викликано тими організаційно-правовими проблемами, які даний орган не міг ефективно вирішити, хоча й здійснював нормативно-правове регулювання державною реєстрацією. Так, наприклад, було видано Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва № 62 від 18 квітня 2001 р. «Про затвердження Положення про контроль за додержанням порядку проведення державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності органами державної реєстрації» [229]. Наказ втратив чинність на підставі Наказу Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 13.05.2008 № 54 (з0484-08) [232].

Його правонаступником з питань державної реєстрації у відповідності до Указу Президента від 06 квітня 2011 р. № 401/2011 р. стала Державна реєстраційна служба України. Сьогодні саме на неї покладено функції з реалізації державної політики у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Хоча спеціально уповноваженим органом у сфері державної реєстрації є Державна реєстраційна служба, Закон чітко не вказує, що це за орган і яке місце він займає в ієрархії органів державної влади. Крім того, в процесі ліквідації Держкомпідприємництва виник дуалізм державного регулювання, оскільки остаточне правонаступництво від Держкомпідприємництва до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва ще не відбулось.

Детальний аналіз правового статусу спеціально уповноваженого органу з питань державної реєстрації, його статусу, зроблений у підрозділі 2.1 цієї дисертації.

Серед позитивних зрушень у сфері державного управління державною реєстрацією, слід відзначити перш за все те, що у сфері відносин державної реєстрації з'явився перший за всю історію незалежності України законодавчий акт.

Позитивним аспектом є чітке розмежування в Законі № 755-IV понять – «місцезнаходження» та «місце проживання». Місцезнаходженням суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи на дату державної реєстрації може бути місцезнаходження (місце проживання) одного із засновників або місцезнаходження за іншою адресою, яка підтверджується договором, що передбачає передачу засновнику у власність або користування приміщення, частини приміщення (договір купівлі-продажу, міни, дарування, оренди, лізингу, безоплатного користування майном, про спільну діяльність, установчий договір тощо). Місце проживання фізичної особи, визначається як житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо) у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово, що знаходиться за певною адресою, за якою здійснюється зв'язок з фізичною особою – підприємцем, що деталізує поняття місця проживання, визначене в Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 р. [259].

Крім того, прогресивним є визначення особливостей державної реєстрації деяких суб'єктів господарювання: громадських об'єднань (у тому числі професійних спілок), благодійних організацій, політичних партій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, асоціацій органів місцевого самоврядування, банків, торгово-промислових палат, фінансових установ (у тому числі кредитних спілок), бірж, а також інших установ та організацій.

Особливості державної реєстрації також стосуються іноземної юридичної особи. Цікаво, що у Законі визначається можливість проведення господарської діяльності на території України тільки для нерезидента – юридичної особи. Тобто, логічно припустити, що для фізичних осіб – громадян інших держав, іноземців та осіб без громадянства порядок державної реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності не передбачений, і будь-яка діяльність фізичної особи – нерезидента, що є суттєвою прогалиною, хоча відповідно до Закону

України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI, іноземні громадяни ті особи без громадянства, що на законних підставах перебувають в Україні мають ті ж самі права та обов'язки, що й громадяни України. Це означає, що порядок державної реєстрації таких суб'єктів як учасників господарського обороту має бути описаний в Законі № 755-IV.

Позитивним зрушенням також стала розробка положень про державну реєстрацію припинення діяльності суб'єкта господарювання.

Процедура державної реєстрації припинення є специфічною процедурою. Вона має таку ж інформативну природу як і державна реєстрація виникнення, оскільки дає змогу контрагентам мати інформацію про ліквідованих суб'єктів і ефективно діяти умовах ринку. Проте суттєвою відмінністю її від всіх інших процедур легалізації суб'єктів підприємництва є те, що державна реєстрація припинення направлена на скасування правового статусу суб'єкта підприємництва а не на його виникнення, як всі процедури легалізації суб'єктів підприємництва. Тому ми не можемо віднести державну реєстрацію припинення до процедур (етапів) легалізації суб'єктів підприємництва. Дана процедура потребує окремого підходу та аналізу.

Варто зазначити, що на практиці процедура державної реєстрації припинення є досить обтяжливою для засновників. Організаційно-правовою прогалиною можна вважати прийняття спеціального закону щодо спрощення процедури лише на 20-й річниці незалежності України – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за їх рішенням» від 19 травня 2011 р. № 3384-VI.

До позитиву, відносимо можливість проведення державної реєстрації шляхом поштового чи електронного документу (ст. 8), хоча на практиці механізм державної реєстрації за допомогою дистанційних засобів поки що реально не діє, в основному через відсутність належної матеріально-технічної

бази реєструючих органів та нечітке визначення порядку проведення такого виду державної реєстрації.

На краще відбулися зміни у правовому статусі Єдиного державного реєстру та відомостей щодо державної реєстрації. До прийняття Закону № 755-IV існувати три реєстри, до яких вносились відомості про новостворених суб'єктів: Державний реєстр фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів, Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) та Реєстр суб'єктів підприємницької діяльності, що, звичайно, додавало незручностей до обліку новостворених суб'єктів. Закон уніфікував статус «Єдиного реєстру юридичних та фізичних осіб» (далі – Єдиний державний реєстр), що представляє собою автоматизовану систему збирання, накопичення, захисту, обліку та надання інформації про юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Відомості Єдиного державного реєстру є загальнодоступними, і можуть надаватись у вигляді: 1) витягу; 2) довідки про наявність або відсутність інформації: а) бази даних; б) даних в електронному вигляді для органів державної влади. Отже, форма надання даних Єдиного державного реєстру суттєво змінилась, оскільки на початку введення в дію Закону, основним документом, що надавався із Єдиного державного реєстру було свідоцтво про державну реєстрацію. Проте, на практиці, постійна необхідність брати відомості із Єдиного державного реєстру є не зовсім невиправдана, адже на отримання таких даних треба не менше 5 днів. До того ж необхідно особисто подати таку заяву і сплатити вартість такої послуги, яка точно не визначається законом, що неприпустимо.

Щодо переліку документів, що мають подаватися юридичною чи фізичною особою на державну реєстрацію, позитивним моментом стало те, що законодавчо нарешті встановлено вичерпний перелік таких документів. Хоча на практиці ця норма Закону не завжди дотримується державними службовцями, коли мова йде про постановлення на облік, наприклад у органах податкової служби. На підставі внутрішніх інструкцій, дані органи не ставлять на облік

суб'єктів, у яких відсутні документи, що підтверджують їх право власності (користування) приміщенням, що є перешкодою на шляху створення нового підприємства.

Нез'ясованим залишається питання про те, хто та яким чином зможе отримати дозвіл на виготовлення печаток та штампів для юридичних осіб. Відповідно до бажаного принципу «єдиного вікна» такий дозвіл мав би видавати орган державної реєстрації. А вже замовлення конкретних печаток і штампів здійснював би сам засновник (власник) підприємства. Це б скоротило час на отримання такого дозволу та запобігло корупції з боку посадових осіб.

Слід зазначити юридичну недосконалість Закону щодо резервування найменування. Практика довела необхідність створення такої можливості. І те, що резервування найменування на сьогодні відсутнє не є позитивним кроком.

У Законі передбачаються умови для створення системи «єдиного вікна», правда, на практиці це питання вирішується за рахунок засновників – їм самотійно доводиться подавати документи до податкових органів, органів статистики, соціальних фондів. Закон повинен містити чітку заборону щодо неможливості покладання обов'язку передачі документів на майбутнього суб'єкта підприємництва. До того ж державна реєстрація ще й досі не об'єднана із іншими процедурами легалізації суб'єктів підприємництва, тобто принцип «єдиного вікна» має декларативний характер.

Проблемою також залишається обсяг правоздатності суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи. На практиці часто вимагають вказувати всі можливі види діяльності для отримання спеціальних дозволів та провадження підприємницьких операцій. Хоча, в Німеччині, наприклад, установчі документи підприємства займають лише декілька сторінок і містять найважливішу інформацію, зокрема, назву, організаційно-правову форму, статутний фонд, інформацію про засновників та відносини між ними. Підготовка таких документів не потребує особливих знань та навичок [156, с. 11]. В Україні по старій традиції, коли ще правоздатність юридичної особи мала спеціальний характер, який визначався виключно установчими

документами, вимагають вписувати якомога більше інформації, що, звичайно, обтяжливо для нового підприємства. Що ж до фізичної особи, де легалізація її правового статусу полягає у юридично оформленій реалізації її правоздатності через дієздатність, теж виникають проблеми у розумінні обсягів правового статусу фізичної особи – підприємця, що свідчить про відсутність узагальненої практики застосування норм закону та несистемність у правовому регулюванні цього питання. На підтвердження існування такої проблеми у правовому статусі суб'єктів підприємницької діяльності, можна навести Роз'яснення Міністерства юстиції України щодо статусу фізичної особи-підприємця відносно спільності прав і обов'язків юридичних та фізичних осіб від 14 січня 2011 р. [133].

Цікаво, що з моменту прийняття Закону в нього вже внесено 32 зміни та доповнення (станом на 22.12.2012 р.), що характеризує нестабільність даного законодавчого акту і вкотре підтверджує відсутність принципів правового регулювання легалізації суб'єктів підприємництва в Україні.

Отже, Закон, розрахований на вдосконалення системи державної реєстрації, не усунув всіх проблем і створив додаткові.

Серед основних можна назвати відсутність прозорості самої процедури державної реєстрації, нечітко регламентований статус державного реєстратора, фактично відсутність відповідальності з боку органу державної реєстрації та державного реєстратора, велику кількість теоретичних недоліків у розумінні процесів легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі і їх державної реєстрації, що призвели до безсистемності у викладенні положень Закону та внесенні термінологічної та змістовної плутанини у розуміння окремих положень законодавства у даній сфері, а також відсутність визначених та законодавчо закріплених принципів, на основі яких відбувається державна реєстрація та інші види етапів легалізації суб'єктів підприємництва. Не останню роль у недосконалості механізму правового регулювання процедури державної реєстрації відіграла і відірваність нормативно-правового акту від реальності, оскільки, на практиці, наприклад, не відомі випадки державної

реєстрації підприємців поштою або через загальну комп'ютерну мережу, що, разом із тим, передбачено Законом. Необхідно було врахувати розвиток технологій та процесів інформатизації, і розробити відповідні механізми і можливості здійснювати процедури (етапи) державної реєстрації за рахунок мережі Інтернет. На виконання цього було створено Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 р. [209] та Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 р. № 851-IV [210].

Вбачається недосконалість нормативно-правового регулювання державної реєстрації та невчасність прийняття рішень у цій сфері. Такий висновок можна зробити дослідивши підзаконні нормативно-правові акти, які деталізують норми Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Так, Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження форм заяв та повідомлень, надання (надсилання) яких встановлено Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 30 листопада 2011 р., що набрав чинності 28 лютого 2012 р., № 3433/5 вперше з 2003 року системно затверджує форми заяв та повідомлень, які виникають при державній реєстрації. Стає очевидним, що з моменту прийняття даного Закону лише у 2012 році ми маємо змогу системно визначити весь перелік повідомлень та заяв, а також їх форму. Тобто майже 10 років це питання взагалі не було врегульоване. До того ж, нинішній перелік повідомлень, скажімо, у процедурі державної реєстрації припинення через ліквідацію суб'єкта господарювання, м'яко кажучи, вражає, оскільки таких повідомлень в даному Наказі аж 27.

Крім того, практика показує, що Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV та негнучка система оподаткування, що закріпилась у складному для розуміння, навіть спеціалістами, Податковому Кодексі України, ускладнює процедуру державної реєстрації, а безсистемність у підході до

правового регулювання діяльності підприємців пригнічує ініціативу населення, провокуючи соціально-економічну деградацію.

Проте, існуючі проблеми державної реєстрації необхідно вирішувати паралельно із реалізацією податкової реформи, оскільки більшість схем ухилення від оподаткування та відмивання грошей ґрунтуються саме на діяльності фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності.

Крім того, бурхливий науково-технічний прогрес вимагає запровадження новітніх технологій і у сфері державної реєстрації.

Залишається також проблемою визначення статусу державного реєстратора, як нової одиниці у відносинах державної реєстрації. Вбачається раціональним, що для того, щоб визначити його правовий статус, його місце в структурі органів влади, потрібно внести зміни до класифікатора професій. Крім цього необхідно запровадити курси державних реєстраторів, які можуть провадитись за рахунок місцевих бюджетів чи коштом суб'єктів господарювання.

Питання щодо відповідальності державного реєстратора та інших державних службовців, що задіяні у процедурі державної реєстрації залишається невизначеним. По-перше, необхідно чітко визначити рівень відповідальності зазначених посадових осіб і встановити спеціальну відповідальність (адміністративну, дисциплінарну чи кримінальну) за порушення законодавства у сфері державної реєстрації.

В свою чергу, необхідним є підвищення рівня відповідальності засновників (власників) суб'єктів підприємництва за порушення порядку державної реєстрації або здійснення підприємницької діяльності без державної реєстрації, що стимулювало би виводити із тіні фіктивні підприємства. Однією із сторін такої проблеми є елементарна необізнаність з приводу оскарження дій чи бездіяльності посадових осіб. Другою виступає побоювання щодо ефективності та доцільності оскарження таких незаконних дій, оскільки альтернативного реєструючого органу в межах певної адміністративної одиниці

у нас немає, тому результатом такого звернення може стати не рішення на користь суб'єкта підприємництва, а стійких антагонізм з боку чиновників.

У зв'язку із зазначеним, необхідно запровадити спрощений порядок звернення до суду щодо розгляду справ відносно державної реєстрації а також проаналізувати можливість запровадження альтернативних органів державної реєстрації, так, наприклад, як в країнах Європейського Союзу [37, с. 33].

2.3 Ліцензування та інші суміжні процедури легалізації суб'єктів підприємницької діяльності

До процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, окрім державної реєстрації, відносяться також й інші дозвільні процедури, які повинен пройти суб'єкт, що планує стати учасником господарського обороту.

До таких дозвільних процедур відносяться ліцензування, сертифікація, стандартизація та видача дозвільних документів, в залежності від виду діяльності.

Всі ці дозвільні процедури є вторинними по відношенню до державної реєстрації, яка є первинним етапом зовнішньої легалізації суб'єктів підприємництва.

Ліцензування та інші дозвільні процедури неможливі без державної реєстрації, мають обов'язковий характер та являють собою, по суті, дозволи різного типу, що свідчить про їх суміжність та схожість.

Тому необхідно розпочати дослідження дозвільних процедур саме з ліцензування, щоб з'ясувати стан нормативно-правового регулювання, теоретичні та практичні проблеми державного управління ліцензуванням в Україні.

Незважаючи на тривалий період становлення правового регулювання ліцензування, і сьогодні воно викликає велику кількість дискусій серед

науковців та практиків. Вивченню різних аспектів ліцензування приділяли увагу такі вчені, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, Н. О. Саніахметова, А. С. Васил'єв, О. П. Подцерковний, В. К. Мамутов, О. М. Вінник, А. С. Ластовецький, М. В. Ковальова, А. А. Попов, З. С. Варналій.

Ліцензування є одним з найбільш характерних адміністративних методів державного регулювання, який, по суті, являє собою дозвіл держави в особі її органів на певні дії, включаючи ті чи інші види господарської діяльності. Ліцензування являє собою ефективний засіб впливу держави, котрий дозволяє контролювати ринкові процеси у певних сферах економіки [122, с. 104].

Ліцензування, як вид державного регулювання підприємницької діяльності, є історичним способом легалізації суб'єктів підприємництва (тоді – суб'єктів торгового права), і залишається актуальним способом впливу на поведінку підприємців сьогодні.

Проблематика ліцензування в Україні вдало визначила Концепцією розвитку внутрішньої торгівлі України № 1449, де визначено, що споживчий ринок сьогодні – це ринок деформованої структури попиту, ринок товарів низької якості, ринок «човникарів» та перекупників, що викликано неплатоспроможністю більшості населення, де масові порушення правових норм з боку суб'єктів господарювання стали об'єктивною реальністю [242].

Таким чином, державне управління легалізацією суб'єктів підприємництва, у тому числі й у сфері ліцензування не перестає бути актуальною темою, за рахунок великої кількості невирішених проблем державно-правового характеру.

Деякі вчені відносять ліцензування до аспектів легалізації суб'єктів лише внутрішньої торгівлі, поряд із чим виділяють реєстрацію, патентування, сертифікацію [172, с. 40].

Проте, не можна так звужувати значимість процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, адже, легалізація відбувається і по відношенню до суб'єктів підприємництва, які можуть здійснювати зовнішньоекономічні операції, а також бути направлена на отримання правового статусу суб'єктом

підприємництва, що не є резидентом. Тому, вважаємо, що акцент необхідно ставити на особливому місці ліцензування серед інших дозвільних процедур легалізації, що відрізняється специфікою державного управління.

В Україні державне ліцензування господарської діяльності вперше було закріплено 07 лютого 1991 р. – із прийняттям Закону України «Про підприємництво» (втратив чинність). Сфера правового регулювання ліцензування (практично до 1996 р.) складалася хаотично. Фактично вся господарська діяльність була охоплена ліцензійними обмеженнями [69, с. 9]. Виходячи із цього, варто розглядати державне управління ліцензуванням суб'єктів підприємництва як частину державного управління ліцензуванням суб'єктів господарювання.

Результатом тривалої відсутності дієвого законодавчого врегулювання питання були: велика кількість видів діяльності, що підлягали ліцензуванню, іноді безпідставно; неможливість отримати ліцензію в строк, без додаткових заходів впливу на чиновників, через ускладнений порядок видання ліцензій; невизначеність і непрозорість умов ліцензування, що призводило до масових порушень; недоотримання Державним бюджетом великої кількості коштів від видачі ліцензій, в результаті існування позабюджетних фондів, в які підприємці перераховували гроші за отримання ліцензії. Ситуація свідчила про розпорошеність нормативно-правових актів у сфері ліцензування, про відсутність єдиного підходу, дуже велику складність правового регулювання сфери, відсутність чіткої системи органів ліцензування, їх постійну змінюваність і справедливі нарікання на неузгодженість, складність та непрозорість системи ліцензування [122]. Вітчизняні вчені давно критикували систему державного управління ліцензуванням та наголошували на необхідності реформування даної сфери [39; 95]. Але прийняти єдиний законодавчий акт Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01 червня 2000 р. № 1775-III [245] виявилось замало, необхідно було на законодавчому рівні визначити принципи державної політики у сфері ліцензування, та легалізації суб'єктів підприємництва.

На сьогодні ситуація із станом нормативно-правового регулювання процедури ліцензування в Україні практично не змінилась. Авторський аналіз законодавства з питань ліцензування свідчить, що у сфері ліцензування діє близько 3500 нормативно-правових актів різної юридичної сили та спрямованості, що прямо або опосередковано регулюють відносини ліцензування [124].

Наступним кроком після прийняття спеціального законодавчого акту у сфері правового регулювання ліцензування стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подальшого вдосконалення порядку ліцензування господарської діяльності» від 25 червня 2009 р. № 1571-VI [190] та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності» від 19 серпня 2010 р. № 2608-VI.

Дія Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» поширюється на всіх суб'єктів господарювання. А такі види діяльності, як банківська, діяльність, пов'язана з наданням фінансових послуг, зовнішньоекономічна діяльність, діяльність каналів мовлення, діяльність у сфері електроенергетики та використання ядерної енергії, освіти і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними і тютюновими виробами, у сфері телекомунікацій, деталізується спеціальними законами.

Нормами Закону № 1571-VI встановлені основні принципи державної політики у сфері ліцензування. До них відносяться: забезпечення рівності прав, законних інтересів усіх суб'єктів господарювання; захист прав і законних інтересів, життя і здоров'я громадян; захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави; встановлення єдиного порядку ліцензування видів господарської діяльності на території України; встановлення Єдиного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню [245].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» ліцензія – документ державного зразка, який

засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку у разі його встановлення Кабінетом Міністрів України за умови виконання ліцензійних умов.

Процедурою ліцензування є – видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.

Законом у сфері ліцензування закріплені наступні позитивні зрушення: визначено принципи ліцензування; встановлено порядок отримання ліцензій, їх перереєстрація, анулювання тощо; запроваджено вичерпний перелік підстав для анулювання ліцензій; встановлено вичерпний перелік видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, хоча він має тенденцію постійно збільшуватися; зміст ліцензійних умов, а також передбачено відповідальність суб'єктів господарювання за порушення ліцензійних умов, хоча конкретні санкції та їх обсяг мають бути переглянуті у бік збільшення, для того, щоб бути дієвими; встановлена заборона на видачу ліцензій, які б зумовлювали необхідність отримання інших ліцензій на роботи, які є похідними від основного виду діяльності, як, наприклад, будівництво; встановлено єдині вимоги щодо сплати за ліцензію та порядок їх зарахування до Державного бюджету України; вдосконалено контроль і нагляд за нормотворчою діяльністю міністерств та відомств, які, інколи, безпідставно, встановлювали вимогу щодо отримання ліцензії.

Окремим позитивним аспектом, слід відмітити встановлення спеціально уповноваженого органу у сфері ліцензування. До недавнього часу ним був Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. На сьогодні повноваження щодо управління у сфері ліцензування мають бути поділені між Міністерством економічного розвитку та торгівлі та Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. Проте процес ліквідації Держкомпідприємництва на сьогодні остаточно не

завершений, а його повноваження, відповідно, остаточно не передані зазначеним органам.

До позитивних аспектів також можна віднести організацію спеціального органу контролю за дотриманням законодавства у сфері ліцензування – Експертно-апеляційної ради. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» експертно-апеляційна рада є колегіальним органом, створеним при спеціально уповноваженому органі з питань ліцензування. Хоча створення даного органу дуже нагадує ідею створення Ліцензійної Палати, яка, в результаті стала ще однією серйозною перешкодою в отриманні ліцензій. Експертно-апеляційна рада у стислі терміни має право розглядати заяви, претензії, скарги суб'єктів підприємництва стосовно органів ліцензування. Тобто, фактично, рада може виконувати роль досудової інстанції розгляду спору, але вона не має бути обов'язковою інстанцією. Для того, щоб посилити позитивну тенденцію державного управління у сфері ліцензування, варто було би на законодавчому рівні встановити правовий статус експертно-апеляційної ради, оскільки на даному етапі закон визначає лише орган, що її формує.

Незважаючи на позитивні зрушення, норми Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» потребують вдосконалення та застосування ефективних механізмів їх реалізації.

Однією із сталих проблем застосування на практиці Закону залишається бажання відомчих органів втручатися у діяльність суб'єктів господарювання. Така дестабілізуюча ситуація досягається встановленням різноманітних адміністративно-бюрократичних вимог, приписів, запровадження спеціальних вузько спрямованих норм, правил, які децентралізують систему державного управління у сфері ліцензування, роблять її непрозорою та заплутаною [122].

Частково це відбувається через відсутність єдиної політики у сфері легалізації суб'єктів підприємництва та відсутності належної відповідальності посадових осіб за незаконні дії у сфері ліцензування.

Проте, нерегламентована нормотворча діяльність міністерств та відомств не є єдиною проблемою у сфері ліцензування.

Так сам перелік видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню, небезпідставно піддається постійному дискутуванню з боку науковців та практиків, оскільки в ньому закладені певні ризики.

З одного боку, це ризик виведення окремих видів господарської діяльності з під сфери дії Закону, і безконтрольність діяльності підприємців, що здійснюють діяльність, яка може зашкодити суспільству, навколишньому середовищу, країні, враховуючи високий рівень зловживань з боку суб'єктів господарювання, а з іншого – ризик постійного збільшення видів діяльності, що підлягає ліцензуванню.

Станом на 01 лютого 2013 р. відповідно до ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» таких видів господарської діяльності налічується 57.

Залишається також питання проведення конкурсів на одержання ліцензій обмеженої кількості. Враховуючи загальні тенденції проведення різноманітних конкурсів і тендерів, які полягають у виборі умов, що може виконати лише конкретний суб'єкт господарювання, або, взагалі, проведення конкурсу під певного суб'єкта господарювання, що в кінцевому результаті обов'язково отримає тендер чи ліцензію, непрозорість проведення таких конкурсів, відсутність законодавчо закріплених принципів їх проведення, все це викликає великі сумніви щодо ефективності запровадження конкурсної системи у сфері ліцензування.

Крім того, щодо державної політики у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та реалізації принципу «єдиного вікна» у ній, треба відмітити відсутність дієвого механізму втілення його в життя. Тому постає необхідність розробки та реалізації такого механізму видачі ліцензії заявнику, який би передбачав її отримання разом із процедурою державної реєстрації, що дозволить спростити процедуру ліцензування та досягти паритетності інтересів між державою та суб'єктами підприємництва.

Слід також відмітити необхідність скорочення прямого контакту суб'єктів господарювання із державними службовцями, що в сучасних умовах зумовлює лише корупцію та зайвий бюрократизм. Рішенням може стати реалізація механізму подання документів на отримання ліцензії дистанційно (в електронному вигляді або поштовим відправленням).

На прикладі проблем ліцензування, можна бачити прогалини в державному управлінні легалізацією суб'єктів підприємництва, що зумовлені відсутністю єдиного теоретико-правового підходу у сфері легалізації суб'єктів підприємництва. Тому особливо актуально стоїть розробка Закону України «Про легалізацію суб'єктів господарювання», в якому би було зафіксовано єдині принципи державної політики щодо організації нових суб'єктів підприємництва, визначено процедури легалізації, приділено окрему увагу відповідальності державних службовців, чітко визначено особливості легалізації специфічних суб'єктів, як то неприбуткових організацій, чи іноземних суб'єктів тощо.

Також видається слушною ідея посилення міжвідомчого контролю у сфері ліцензування, що буде спрямована на усунення монопольного впливу певного органу ліцензування. Адже, як зазначають В. Б. Авер'янов та О. Ф. Андрійко, в числі принципових засад функціонування виконавчої влади ключового значення набуває запровадження дієвого механізму державного контролю за діяльністю органів виконавчої влади та посадових осіб, насамперед, з позицій дотримання поваги до особи та справедливості, а також постійного підвищення ефективності державного управління [3, с. 3].

Виходячи із того, що ліцензування – адміністративний метод впливу на суб'єктів підприємництва, держава бере на себе відповідальність за те, яку діяльність вона дозволяє провадити. В цьому контексті, ефективним буде встановлення принципу часткової відповідальності державних службовців, що відповідальні за дії, пов'язані із видачею, анулюванням, переоформленням ліцензії, особливо щодо конкурсних ліцензій. Таким чином посадова особа сама

буде зацікавлена в тому, щоб суб'єкт підприємництва виконував ліцензійні умови.

Прогресивною є ідея запровадження механізму генеральної ліцензії, враховуючи те, що суб'єкт підприємництва створює мережу за рахунок відкриття філій та представництв. Особливо гостро це питання стоїть в контексті виключення філій і представництв та інших структурних підрозділів із переліку суб'єктів господарювання [51], а дія Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», як відомо, розповсюджується лише на останніх.

Позитивним кроком у вирішенні проблем державного управління ліцензуванням є прийняття Закону України «Про перелік документів дозвільного характеру» від 19 травня 2011 р. № 3392-VI, який встановив вичерпний перелік документів, необхідних для легалізації діяльності суб'єкта підприємництва.

На підставі вищесказаного вважаємо, що державне управління в сфері ліцензування потребує удосконалення. Зважаючи на характер існуючих проблем: необхідно прийняти єдиний законодавчий акт, що визначав би принципи державної політики у сфері легалізації суб'єктів господарювання та підприємництва, у тому числі й у сфері ліцензування; поряд із дозвільним принципом отримання ліцензії слід визначити і заявницький, що обумовить видачу ліцензій усім претендентам, що виконують ліцензійні вимоги, відповідно до поданих документів; забезпечити можливість подання документів поштою, у тому числі у вигляді електронного документу. Для чого треба внести зміни у відповідні Закони України: «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII [239], «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 р. № 851-IV [210], «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 р. № 852-IV [209]; жорстко обмежити строки видачі, анулювання, переоформлення ліцензії та встановити підвищену відповідальність державних службовців за порушення цих строків; запровадити спрощений порядок звернення до суду з приводу дій державних службовців у

сфері ліцензування; чітко визначити мету ліцензування та критерії, за якими той чи інший вид діяльності підлягає ліцензуванню, що дозволить оптимізувати кількість видів ліцензійної діяльності; розробити електронну програму так званого «розрахунку видачі ліцензії» для певного виду діяльності, попередивши таким чином додаткові витрати суб'єкта підприємництва; законодавчо встановити заборону утворення різноманітних фондів та переведення коштів за ліцензійні дії, на вимогу державних службовців, крім офіційної плати, що йде до Державного бюджету України; чітко врегулювати питання проведення конкурсів на отримання ліцензій обмеженої кількості, закріпивши такі принципи як прозорість, доступність, можливість оскарження результатів та часткової відповідальності чиновників за видачу такого виду ліцензій; розробити та ввести систему видачі генеральної ліцензії; забезпечити міжвідомчий контроль у сфері ліцензування; спростити порядок звернення до Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування і визначити її підвідомчість у контексті оптимізації системи центральних органів виконавчої влади.

Суміжною до процедури видачі ліцензії суб'єктам підприємництва є процедура обов'язкової сертифікації. Вона, так само, як і ліцензування, є методом адміністративного впливу на підприємницьких суб'єктів. По відношенню до державної реєстрації, вона є спеціальною процедурою, проте теж має обов'язковий характер.

Відповідно до чинного законодавства, сертифікація – це процедура підтвердження відповідності результату господарської діяльності, товару, послуги нормативним вимогам, в результаті якої сторона може запевнити документально на законних підставах, що робота, процес чи в кінцевому результаті діяльності продукція відповідає вимогам для подальшої реалізації та використання [253].

Під час проведення сертифікації та у разі позитивного рішення органу з сертифікації заявнику видається сертифікат та право маркувати продукцію спеціальним знаком відповідності (форма, розміри і технічні вимоги до знаку відповідності визначаються державним стандартом).

Основними нормативно-правовими актами у сфері сертифікації є Закон України «Про підтвердження відповідності» від 17 травня 2001 р. № 2406-III, Закон України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 01 грудня 2005 р. [261], Закон України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023-XII [236], Закон України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» від 17 травня 2001 р. № 2407-III [186], Закон України «Про стандартизацію» від 17 травня 2001 р. № 2408-III [262], Указ Президента України «Про Положення про Держану інспекцію України з питань захисту прав споживачів» від 13 квітня 2011 р. № 465/2011 [254], а також іншими підзаконними нормативно-правовими актами України.

Обов'язкова сертифікація продукції в Україні здійснюється у відповідності з Переліком продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, визначеному Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 01 лютого 2005 р. № 28. Даний наказ включає в себе 38 однорідних видів продукції та послуг, що підлягають обов'язковій сертифікації.

Відповідність продукції (товару), яка ввозиться і реалізується на території України, стандартам, що діють в Україні, має підтверджуватися сертифікатом відповідності чи свідоцтвом про визнання відповідності, виданим або визнаним центральним органом виконавчої влади з питань технічного регулювання або акредитованим в установленому порядку органом із сертифікації, який уповноважений на здійснення цієї діяльності в законодавчо регульованій сфері.

Включення сертифікованої продукції до Єдиного реєстру сертифікованої в Україні продукції здійснюється на підставі: а) декларації про відповідність, виданої виробником продукції на кожну партію харчових продуктів, продовольчої сировини, супутніх матеріалів; б) сертифікатів відповідності чи свідоцтв про визнання відповідності.

Крім обов'язкової сертифікації в Україні також існує добровільна сертифікація. Навіть якщо продукція чи послуги не мають обов'язково

сертифікуватись, можна пройти добровільну сертифікацію і таким чином підвищити конкурентоспроможність товару чи послуги на ринку.

На сьогодні сертифікаційні процедури в Україні відбуваються на основі спеціальної розробленої системи національної сертифікації – УкрСЕПРО, що представляє собою українську національну систему сертифікації, роботу в якій здійснюють 149 органів з сертифікації продукції (робіт, послуг) та 811 випробувальних лабораторій (центрів).

Сертифікат відповідності УкрСЕПРО це аналог міжнародного сертифікату ISO 9001 – документ, який підтверджує той факт, що продукція відповідає вимогам, встановленим законодавством України.

Головним інститутом в системі органів із захисту прав споживачів, що до 13 квітня 2011 р. підпорядковувався Державному комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики (на сьогодні Комітет знаходиться на стадії ліквідації) є Український науково-дослідний інститут стандартизації, сертифікації та інформатики (УкрНДІССІ).

УкрНДІССІ здійснює інформаційне забезпечення підприємств і організацій з питань сертифікації. Організаційну основу системи сертифікації УкрСЕПРО становлять Державні стандарти України (ДСТУ).

Сертифікація також є необхідною при ввозі товарів з-за кордону. Особливого значення така сертифікація набуває при митному оформленні товарів. Ввіз товарів на територію України, що підлягає обов'язковій сертифікації здійснюється згідно із «Порядком митного оформлення товарів (продукції), що підлягають обов'язковій сертифікації в Україні», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 р. № 466 [174].

Можна сказати, що процедура сертифікації, в теорії, є не лише обов'язковою умовою збуту продукції чи надання послуг в господарському обороті, а отже є обов'язковою процедурою легалізації суб'єкта господарювання, а ще являє собою ефективну систему підвищення конкурентоздатності товару чи послуги на ринку збуту.

Безперечно, процедура сертифікації є необхідною умовою дотримання безпеки виробництва продукції, надання послуг та виконання робіт, проте у більшості випадків, її можна замінити на проходження санітарного контролю. Відповідно до цього, доцільно було би покласти розробку переліку товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації, та таких, що потребують санітарного контролю, на Кабінет Міністрів України.

А сама процедура сертифікації товару чи послуги потребує перегляду та удосконалення, адже, на практиці, суб'єктам підприємництва доводиться проводити сертифікацію одного й того ж товару на кількох етапах проходження товару на ринку. Так, Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів проводить сертифікацію товару при його входженні на ринок, потім ще раз на оптовій ланці, і нарешті, у роздрібній торгівлі. А місцеві органи із захисту прав споживачів проводять перевірку якості продукції, вже сертифікованої Державною інспекцією України з питань захисту прав споживачів.

Частою проблемою для ввозу товару із-за кордону, що не підлягає обов'язковій сертифікації є те, що номенклатура товарів митних органів поділена на коди. Часто код із самого початку не зовсім правильно присвоюється для певного виду продукції, що затримує митне оформлення товару і перешкоджає системній господарській діяльності.

Крім того, процедура отримання сертифікату відповідності, сертифікату якості, гігієнічного висновку є занадто складною організаційно, бюрократично-обтяжливою та потребує достатньо коштів та часу. Частково це є причиною того, що суб'єкти підприємництва не хочуть і не можуть займатися зовнішньоекономічною діяльністю, що негативно впливає на розвиток економіки. Крім того, недосконалий існуючий порядок отримання сертифікаційних документів, корупція в органах державної влади, відсутність особистої відповідальності посадових осіб та державних службовців призводить до утворення компаній-монополій, що є єдиними постачальниками певного виду продукції на ринок України та в подальшому лобіюють

установлений порядок справ для уникнення конкуренції. Це не може не впливати на внутрішній ринок та соціально-економічну ситуацію в країні в цілому.

Слід сказати, що світова економіка вже давно визнала сертифікацію як ефективний засіб контролю якості продукції та послуг. А в Україні, в умовах переходу до ринкової економіки, така система контролю якості є чи не єдиним засобом захисту споживачів від недобросовісних виробників та їх продукції.

Сертифікація як продукції так і систем якості запобігає появі на ринку екологічно небезпечної та недоброякісної продукції, компенсуючи таким чином недостатній контроль за якістю продукції із боку держави [134].

Сертифікація дуже тісно пов'язана із стандартизацією, адже під стандартизацією розуміють діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву [262].

Тому поряд із традиційною необхідністю отримати сертифікат на окремий товар, для постійних партнерів важливим також стає знання того, що виробник використовує системи якості в процесі всього технологічного циклу, що зменшує до мінімуму ймовірність появи дефектів виготовлених товарів та послуг.

В результаті росту обсягів масового виробництва товарів, з'явилась потреба в уніфікації систем якості. Тому у 1987 році Міжнародною організацією по стандартизації (ISO) була розроблена серія стандартів на систему якості ISO 9000. В їх основу було покладено стандарт BSI 5750 Британської організації із стандартизації, якій походив від американських стандартів якості щодо готової продукції (MIL-Q9858), які були прийняті наприкінці 50-х років XX ст. Міністерством оборони США [134].

Стандарти серії ISO 9000, прийняті більш ніж 90 країнами світу в якості національних. Можуть бути застосовні до будь-яких підприємств, незалежно від їх розміру, форм власності та сфери діяльності.

І, незважаючи на те, що Україна у 1993 році стала членом Міжнародної організації ISO, серед українських суб'єктів підприємництва мало розповсюджені сертифікати на відповідність МС ISO 9000.

Серед основних стримуючих факторів такого розповсюдження, юристи називають наступні: відсутність попиту внутрішнього ринку на якісну продукцію, яка в результаті сертифікації стає більш дорогою порівняно із несертифікованою; відсутність фінансових можливостей у суб'єкта підприємництва на встановлення відповідних систем якості та сертифікацію; недостатня пропаганда з боку держави переваг системи якості ISO 9000; відсутність належного менеджменту на підприємствах [134].

Отже, державне управління таким етапом легалізації суб'єктів підприємництва, як сертифікація та стандартизація продукції та систем якості, потребує вдосконалення, що полягає не лише у практичних аспектах застосування та реалізації положень нормативно-правових актів, розмежуванні повноважень між державними органами у сфері стандартизації та сертифікації, а й у визначенні основоположних принципів та підходів до державного управління сертифікацією. Комплексне дослідження легалізації суб'єктів підприємництва, теоретичне закріплення її місця, ролі, сутності в системі інших правових категорій та визначення основ державного управління у цій сфері, мають вирішити організаційно-правові проблеми сертифікації та стандартизації.

Слід відмітити, що окрім отримання ліцензії та сертифікатів підтвердження, суб'єкти підприємництва для легалізації своєї діяльності мають отримати ще низку дозвільних документів, в залежності від того, чим вони збираються займатися.

Тому отримання дозволів, окрім сертифікатів та ліцензій може бути представлено окремою процедурою спеціального виду легалізації суб'єктів підприємництва.

Слід зазначити, що в науковій літературі з адміністративного права проблемам вдосконалення державного управління дозвільної діяльності у сфері підприємництва приділялось недостатньо уваги. Питання щодо процедур дозвільного провадження та їх місця і ролі в адміністративному процесі, специфіка особливостей надання дозволів певною мірою вивчалися наукою адміністративного права. Проте, дозвільна діяльність у сфері підприємництва, пов'язана із наданням дозволів, документів дозвільного характеру, та адміністративно-правові основи її здійснення недостатньо вивчалися і залишаються актуальними в контексті державного регулювання економіки.

На законодавчому рівні, основним нормативно-правовим документом, в якому визначається здійснення даної процедури (отримання дозволів суб'єктами господарювання) є Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06 вересня 2005 р. № 2806-IV [207].

Дозвільна система у сфері господарської діяльності давно вже потребувала реформи, оскільки отримання дозволів суб'єктами підприємництва і господарювання завжди було пов'язано із низкою адміністративно-правових проблем і стало одним із найактуальніших питань в регуляторній діяльності держави.

Її розв'язання стало одним із основних завдань Уряду і вже у 2005 році було значно активізовано роботу з реформування існуючої дозвільної системи, наслідками якої мали б стати спрощення дозвільних процедур у сфері господарської діяльності, встановлення оптимального регулювання дозвільної системи в сфері господарських відносин, а також усунення різноманітних дозвільних перешкод у реалізації права на здійснення підприємницької діяльності.

Сформована у попередні роки система видачі документів дозвільного характеру характеризується наявністю великої кількості таких документів,

складними процедурами їх отримання (у тому числі необхідністю щороку їх оновлювати), відсутністю чіткої системи нормативно-правових актів, якими була б регламентована процедура отримання дозволів (нині це закони та підзаконні акти, які іноді прямо суперечать один одному), відсутністю чіткої та повної інформації про суб'єктів господарювання. Наявність такої системи перешкоджає здійсненню ефективного державного управління у сфері будівництва, земле- та природокористування, охорони здоров'я тощо. Підприємці переконані, що саме такий стан речей практично зводить нанівець бажання працювати легально і сприяє тінізації економіки та розвитку корупції [17].

Тож, на виконання Указу Президента «Про запровадження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності» від 20 травня 1999 р. № 539/99 [214] та реалізації поставлених завдань й було прийнято Закон України № 2806-IV, який й досі регулює дозвільну систему господарювання.

Основною метою цього Закону є упорядкування процедур видачі документів дозвільного характеру та запровадження основних принципів державної політики з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності.

Відповідно до нормативного визначення, дозвільна система у сфері господарської діяльності – сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, державними адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного характеру, переоформленням, видачею дублікатів, анулюванням документів дозвільного характеру [207].

Відповідно до цього можна дати визначення дозвільній системі у сфері підприємницької діяльності, яка являє собою сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, державними адміністраторами та суб'єктами підприємництва у зв'язку із видачею документів дозвільного характеру, переоформлення, видачею дублікатів, анулюванням документів дозвільного характеру.

Прийняття спеціального Закону у сфері дозвільної системи, дало певні позитивні зрушення. А саме, вперше на законодавчому рівні були визначено, що потреба в отриманні дозволу та окремі процедури його отримання визначаються лише законами. Це змусило органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування переглянути низку підзаконних нормативно-правових документів, що встановлювали необхідність отримання дозволів для окремих видів діяльності. Також було встановлено декларативний принцип отримання дозволу та принцип організаційної єдності, які, до речі, мають бути застосовані до всіх процедур легалізації суб'єктів підприємництва і викладені в єдиному науково-практичному підході. До того ж уведено посаду державного адміністратора, що може організувати видачу дозволу без участі суб'єкта підприємництва, що значно економить організаційно-матеріальні ресурси. Встановлено адміністративну відповідальність посадових осіб за порушення процедур видачі дозволів. Розроблено систему дозвільних центрів, в яких на основі принципу організаційної єдності мали би здійснюватися заходи щодо комплексного обслуговування суб'єктів підприємництва з приводу отримання ними дозволів.

Крім того, серед заходів щодо вдосконалення державної політики у сфері дозвільної системи, прийнято Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» від 19 травня 2011 р. № 3392-VI [250].

Серед основних проблем застосування норм зазначеного Закону можна назвати наступні:

- часті зміни в законодавстві у сфері дозвільної системи (так, у Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» з моменту його прийняття вже внесено 9 змін і ще планується);

- заходи нормативно-правового та організаційно-методологічного характеру, що були передбачені нормами Закону, здійснювалися вкрай неефективно і практично саботувалися центральними органами виконавчої влади. Так, станом на 01 січня 2008 р. центральними органами влади з 56

необхідних законопроектів щодо приведення законодавчих актів у відповідність до вимог Закону «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» було розроблено лише 28, з яких до Верховної Ради подано 10, а прийнято лише 1 [17];

- не було скасовано дозвільні документи, застосування яких є економічно необґрунтованим, або ж не передбачалося безпосередньо законом (в основному, це стосується дозволів на розміщення об'єктів торгівлі);

- перелік видів діяльності, які потребують дозволу постійно збільшується. Станом на 08 липня 2011 р. кількість таких видів діяльності становить 143. Деякі з них практично дублюються, змушуючи суб'єкта господарської діяльності здійснювати дозвільні процедури щодо однієї господарської операції декілька разів. Це стосується, наприклад, отримання фітосанітарного сертифікату та фітосанітарного сертифікату на реекспорт;

- юридична нееквівалентність щодо деяких дозволів на провадження господарської діяльності. Так, скажімо, деякі види діяльності, що пов'язані із здоров'ям населення та безпекою для життя, треба було б замінити на ліцензію, що вимагає відповідності ліцензійним вимогам, як у випадку із народним цілительством, що може серйозно зашкодити людині і вимагає посиленого контролю;

- відсутній механізм прискореного розгляду справ судами щодо відповідальності державних службовців, що забезпечують процес видачі дозволів, що негативно впливає на їх сумлінність та виконання ними норм Закону, провокує бюрократизм та корупцію;

- проблема відсутності ефективно працюючих дозвільних центрів, що полягає у відсутності методологічно-організаційних заходів, халатності керівників, а також браку коштів на матеріально-технічне оснащення для забезпечення вказаної роботи;

- через складність проходження за принципом організаційної єдності, дозвільні процедури здійснюються не повністю; власне, виконується певний їх етап або готується проміжний документ дозвільного характеру. Решта етапів

дозвільної процедури здійснюються без дотримання принципу організаційної єдності. Ця відмінність від простих документів дозвільного характеру і спричиняє низьку ефективність виконання дозвільної процедури за принципом організаційної єдності [81].

Цікавим з точки зору теоретичного та нормативного визначення є розмежування дозвільних процедур та процедури отримання торгового патенту, що викликає дискусії в наукових колах. Адже, із прийняттям Податкового кодексу, явище торгового патенту, яке раніше регулювалось окремим законодавчим актом стало вкрай невизначеним. Єдине, що зазначає Податковий кодекс, це те, на які види діяльності необхідно отримати патент і те, як він впливає на оподаткування діяльності суб'єкта підприємництва (ст. 267 Податкового кодексу України). Отже, наразі зміст торгового патенту втратив зміст процедури легалізації суб'єкта підприємництва і має лише фіскальну місію. Тому, в контексті нашого дослідження ми не розглядаємо торговий патент як вид дозвільного документу чи іншу окрему процедуру легалізації суб'єкта підприємництва.

В результаті комплексного аналізу дозвільних процедур в легалізації суб'єкта підприємництва, необхідно здійснити наступні теоретико-правові заходи:

- класифікувати види дозвільних процедур за ознакою напрямів їх здійснення: 1) пов'язана із легалізацією суб'єкта підприємництва; 2) щодо надання суб'єкту підприємництва права на провадження певних дій; 3) видача дозволів у сфері операцій зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими матеріалами і речовинами, сильнодіючими отруйними речовинами; 4) у сфері використання ядерної енергії; 5) у сфері захисту економічної конкуренції;

- визначити такі принципи здійснення дозвільних процедур щодо підприємництва: законність, об'єктивність, рівність суб'єктів підприємництва перед законом, демократизм, публічність, контрольованість, оптимізація регулюючого впливу уповноважених органів, сприяння розвитку конкуренції, взаємна відповідальність держави та підприємця, гуманізм і справедливість у

взаємовідносинах між державою та підприємцем у процесі дозвільної діяльності;

- законодавчо закріпити сфери діяльності, щодо яких здійснюються дозвільні процедури, шляхом їх чіткого визначення: 1) є екологічно небезпечними або наслідком цієї діяльності є екологічна небезпека; 2) впливають на монополізацію ринків; 3) пов'язані зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами; 4) пов'язані із використанням паливно-енергетичних ресурсів; 5) пов'язані із продовольчим забезпеченням; 6) пов'язані з інноваціями; 7) пов'язані з інформаційним забезпеченням [81].

Висновки до Розділу 2

1. Легалізація суб'єктів підприємницької діяльності є об'єктом державного управління економікою та базується на відповідних принципах, функціях, має свої форми і методи, що реалізуються через систему державних органів, які здійснюють державне управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності.

2. Факторами вирішення основних адміністративно-правових проблем у сфері державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності є реалізація адміністративної реформи, ефективне впровадження управлінських (адміністративних) послуг (зміст діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування має змінитися від переважно контролюючих функцій до переважно інформаційних, консультаційних, роз'яснювальних, облікових та аналітичних) [122] та прийняття єдиного законодавчого акту «Про легалізацію суб'єктів господарювання», де необхідно закріпити концептуальні теоретичні положення щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності.

3. Додатковою умовою ефективного державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності серед інших заходів, може стати розробка

та прийняття Закону України «Про доброчесну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави».

4. Державна реєстрація – первинний зовнішній етап легалізації суб'єктів підприємництва. Без державної реєстрації діяльність суб'єкта підприємництва є незаконною та тягне за собою юридичну відповідальність. Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності є однією з процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Принципи здійснення державної реєстрації мають походити від принципів державного управління у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності.

5. Слід вдосконалити зміст та практику застосування Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності» наступним чином: внести норму щодо загальної правоздатності та дієздатності юридичної особи; законодавчо закріпити можливість резервування найменування як юридичною особою, так і фізичною особою; заборонити державним реєстраторам перекладати обов'язок щодо передання відомостей про державну реєстрацію у органах обліку на майбутніх суб'єктів підприємництва; визначити порядок державної реєстрації суб'єкта підприємництва – іноземного громадянина; встановити спрощений порядок звернення до суду та скорочений термін розгляду справ щодо державної реєстрації; встановити рівень відповідальності державних службовців за незаконні дії чи бездіяльність у сфері державної реєстрації; встановити можливість звернення до альтернативного органу чи посадової особи щодо здійснення державної реєстрації у разі мотивованої юридичної недовіри державному реєстратору за місцем проживання чи знаходження; встановити окремий чіткий механізм та строки, а також міру відповідальності за їх недотримання органами державної влади у випадку подання електронних документів для здійснення державної реєстрації; визначити механізм державної реєстрації та контролю за його реалізацією; здійснення інших дозвільних процедур за принципом «єдиного вікна».

6. До процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, окрім державної реєстрації, відносяться такі процедури: ліцензування, сертифікація, стандартизація та видача інших дозвільних документів.

7. Серед основних напрямків вдосконалення державного управління у сфері ліцензування суб'єктів підприємницької діяльності визначено наступні: принципи ліцензування суб'єктів підприємницької діяльності визначити похідними від принципів легалізації суб'єктів підприємницької діяльності; ліцензування суб'єктів підприємницької діяльності визначити процедурою легалізації суб'єктів підприємницької діяльності; застосовувати підвищену відповідальність державних службовців за порушення строків у ліцензуванні; запровадити спрощений порядок звернення до суду з приводу дій державних службовців у сфері ліцензування; чітко визначити мету та критерії, за якими вид діяльності є ліцензійним; розробити електронну програму «розрахунку вартості ліцензії»; нормативно заборонити утворення різноманітних фондів та переведення коштів за ліцензійні дії, крім офіційної плати до Державного бюджету України; чітко врегулювати проведення конкурсів на отримання ліцензій обмеженої кількості та встановити часткову відповідальність державних службовців за видачу такого виду ліцензій; впровадити видачу генеральної ліцензії; спростити порядок звернення до Експертно-апеляційної ради.

8. Сертифікація та стандартизація є тісно пов'язаними між собою процедурами легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, до яких мають бути застосовані ті ж самі принципи державного управління що й до легалізації суб'єктів підприємницької діяльності з урахуванням їх особливостей.

9. Державне управління у сфері дозвільних процедур є частиною державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності і має базуватися на тих самих принципах, що й державне управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності. Діяльність, пов'язана із видачею, переоформленням та анулюванням дозвільних документів є процедурою легалізації суб'єктів підприємництва. Патентування не є процедурою

легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, а має лише фінансовий характер впливу на суб'єктів підприємництва.

10. Для вдосконалення державного управління у сфері дозвільних процедур необхідно: класифікувати види дозвільних процедур за ознакою напрямів їх здійснення; визначити спеціальні принципи здійснення дозвільних процедур, що є похідними від принципів легалізації суб'єктів підприємницької діяльності; чітко сформулювати види діяльності, в сфері яких можуть бути застосовані конкретні дозвільні процедури.

РОЗДІЛ 3

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1 Досвід легалізації суб'єктів підприємницької діяльності у країнах Європейського Союзу

Для більш повного та всебічного розкриття предмету даного дослідження слід за допомогою порівняльно-правового методу дослідити положення законодавства ЄС та окремих країн ЄС у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Такий підхід дозволить більш системно та комплексно розкрити проблеми легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та виокремити кращий досвід правового регулювання в законодавстві Європейського Союзу та окремих країн ЄС у процесі вдосконалення законодавства України про легалізацію суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі у сфері державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності.

Зазначимо, що європейське право в сучасних умовах є найбільш динамічною правовою системою світу, яка постійно розвивається, щоб створити сприятливі та комфортні умови для розвитку економіки, соціальної сфери, та підвищення якості життя.

Вивченню стандартів та змісту права Європейського Союзу приділялося достатньо уваги [35; 47; 153; 177- 179; 277; 311] проте комплексний теоретико-правовий аналіз правового регулювання легалізації суб'єктів підприємництва в праві ЄС та країн-учасниць в юридичній науці відсутній.

Свій наднаціональний характер, що означає пріоритетність порівняно із законодавством країн-учасниць європейське право отримало ще на першому етапі європейської інтеграції (Договір про заснування ЄСВС в Парижі у

1951 році та створення двох співтовариств – ЄЕС та Євроатому в Римі у 1957 році) [32]. Цей Договір має основоположний характер для визначення пріоритетів, галузей та інститутів права ЄС, оскільки саме його норми визначають легітимність рішень спільних інститутів Євросоюзу.

Наступним етапом розвитку права Євросоюзу стало прийняття Єдиного Європейського акту (ЄЕА), що закріпив основи існування внутрішнього ринку. В акті зазначається, що «внутрішній ринок складатиме територія без внутрішніх кордонів, на який гарантується вільне пересування осіб, капіталу, товарів та послуг згідно з положеннями договору про заснування ЄЕС» [179, с. 18–19].

Подальше створення єдиного економічного європейського простору було реалізоване із підписанням в Маастрихті Договору про Європейський Союз [179, с. 527–557], який передбачав створення економічного, валютного та політичного союзів. Остаточний варіант Договору було підписано 07 лютого 1992 р. (набув чинності 01.11.1993 р.).

Однак співпраця між членами ЄС сягнула далеко за межі лише економічного співробітництва, а тому Європейське економічне співтовариство перетворилось у Європейське співтовариство, та було встановлено принцип «субсидіарності» (ст. В Договору про Євросоюз [71], ст. «b» Договору про заснування Європейського співтовариства) [70].

Крім того, саме в Договорі про Європейський Союз запроваджено концепцію «*aquí communautaire*» – спільного Доробку (далі, Доробок), який має бути дотриманий країнами-учасниками у повному обсязі (ст. В Договору про Євросоюз). Тому вивчення змісту «*aquí communautaire*» має особливе практичне й теоретичне значення для правової системи України в контексті євроінтеграції.

В результаті аналізу історико-правових основ європейської інтеграції, можна сказати, що остаточною правовою реформою діяльності Європейського союзу стали зміни, внесені Амстердамським договором [16], Ніццьким [148] та Лісабонським [359] договорами.

Останній містить основні положення щодо функціонування ЄС. Цей договір також є договором про реформування Євросоюзу, оскільки із набуттям чинності Лісабонським договором у 2009 році, розпочався новий період у розвитку ЄС. Положення Лісабонського договору передбачають ряд реформаційних змін, спрямованих як на посилення інституцій Європейського союзу, так і внутрішньої інтеграції загалом, що є суттєвим і особливо актуальним для країн, що стали на шлях євроінтеграції, як Україна.

Право Європейського Союзу – система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльності ЄС [179, с. 29].

Виходячи із аналізу системи права Європейського Союзу, можна сказати, що воно поділяється на певні галузі, як то: сукупність правових норм, які визначають правове становище Союзу; правове регулювання внутрішнього ринку; торгівельне та комерційне право; корпоративне право; право охорони навколишнього середовища; право щодо державних замовлень; трудове право; право зовнішніх зносин тощо.

Так як відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є предметом комплексного міжгалузевого інституту українського права та законодавства, вивчаючи галузі права ЄС, можна сказати, що легалізація суб'єктів підприємницької діяльності в країнах – членах Євросоюзу, регулюється, перш за все, нормами таких галузей європейського права, як правове регулювання внутрішнього ринку Європейського Союзу, нормами торгівельного та комерційного права та корпоративного права. Отже, як і в Україні, в праві ЄС інститут легалізації суб'єктів підприємництва теж має міжгалузевий характер.

В європейському праві законодавство, що регулює відносини з легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, більшою мірою сконцентровано в нормах корпоративного права, у тому числі й законодавства про компанії [179, с. 320–339].

Для визначення пріоритетів застосування тих чи інших норм права щодо легалізації підприємницьких суб'єктів на території Європейського Союзу

необхідним є усвідомлення наднаціонального характеру Європейського права по відношенню до права країн – членів ЄС. Це витікає із одного з основних принципів права Європейського Союзу – принципу примату права ЄС. Його зміст полягає в тому, що правові норми Європейського Союзу у разі колізії із нормами національного права країн-членів Євросоюзу мають вищу юридичну силу. Це положення стосується не лише установчих договорів, а й інших актів ЄС (регламентів, директив, рішень) і діє, навіть, якщо, країна голосувала проти прийняття даного акту [179, с. 71].

Слід додати, що корпоративне законодавство чи не єдина сфера правового регулювання в країнах ЄС, де досі тривають динамічні зміни та вдосконалення, що характерно і для правового регулювання відносин підприємництва в Україні, та, зокрема, легалізації суб'єктів підприємництва. Окрема законодавча сфера регулювання даного сегменту суспільних відносин свідчить про те, що у європейському праві приділяється належна увага підприємницькій діяльності.

Виходячи із того, що легалізація суб'єктів підприємництва регулюється нормами торгового та корпоративного права, варто більш детально зупинитися на аналізі самих цих галузей права ЄС. Основні принципи ведення торгівельної діяльності на території ЄС викладені в Договорі про функціонування європейського Союзу (ДФЄС) та інших консолідованих Лісабонських установчих договорах [359]. Правове регулювання торгової діяльності та легалізації суб'єктів підприємництва також здійснюється міжнародними договорами, Директивами та Регламентами, які є нормативно-правовими актами ЄС та рішеннями Суду ЄС і Суду першої інстанції. Поняття «торгове право ЄС» тісно пов'язане і витікає із поняття «загальна торгова політика», що базується на нормах Договору про утворення ЄЕС 1957 року.

Що ж до корпоративного права, воно представляє собою систему правових норм, що містяться в установчих договорах ЄС, актах вторинного права ЄС, прийнятих та розроблених інститутами ЄС у цілях реалізації основних свобод ЄС та регулюючих окремі аспекти фінансово-правових,

адміністративно-правових, трудових, цивільно-правових та інформаційних відносин в організації, що заснована на об'єднанні осіб та капіталів [74, с. 615, 616]. До принципів корпоративного права відноситься загальний принцип свободи організації та економічної діяльності, який має безпосереднє відношення до легалізації суб'єктів підприємництва, адже цей принцип забезпечується чотирма основними свободами, необхідними для створення єдиного внутрішнього ринку: свобода руху товарів, осіб, послуг та капіталів (ст. 43 Договору про Співтовариство). Тобто принципи легалізації суб'єктів підприємництва в ЄС зафіксовані на рівні наднаціонального права.

Частиною корпоративного права ЄС є законодавство про компанії. Воно регулює особливості створення та діяльності наднаціональних компаній, а тому його аналіз набуває особливої актуальності в рамках нашого дослідження.

Законодавство про компанії в європейському праві забезпечує необхідне правове підґрунтя для організації юридичних осіб та їх участі в господарському обороті. У ньому визначаються правила заснування таких юридичних осіб та внесення їх до державного реєстру, структура компаній, роль і повноваження органів компаній, які мають право представляти їх у відносинах із третіми особами, а також керівництво компанією та збереження капіталу останньої.

Норми щодо легалізації суб'єктів підприємництва є лише частиною законодавства про компанії ЄС і є нерозривно пов'язаними із правовим статусом та особливостями заснування таких компаній.

Законодавство про компанії ЄС щодо легалізації суб'єктів підприємництва складається із Регламентів та Директив, що їх доповнюють, а саме: Регламент Ради ЄС 85/2137/ЄЕС від 25 липня 1985 р. про Європейське об'єднання економічних інтересів; Регламент Ради ЄС 2001/2157/ЄС від 08 жовтня 2001 р. про Статут Європейської компанії (SE); Регламент Ради ЄС № 1435/2003 від 23 липня 2003 р. про Статут Європейського кооперативного товариства (SCE) (ЄКТ).

А також Директив, що доповнюють Регламенти: Директива 68/151/ЄЕС «Про координацію захисних положень, які для забезпечення захисту інтересів

учасників і третіх сторін вимагаються державами-членами від компаній відповідно до положень параграфу другого Статті 58 Договору для того, щоб досягти еквівалентності такого захисту в межах Співтовариства» від 09 березня 1968 р.; Директива 77/91/ЕЕС «Про координацію захисних положень, які для забезпечення захисту інтересів учасників і третіх сторін вимагаються державами-членами від компаній відповідно до положень параграфу другого Статті 58 Договору стосовно створення публічних компаній з обмеженою відповідальністю, їх діяльності та змін в їх капіталі для того, щоб досягти еквівалентності таких положень» від 13 грудня 1976 р.; Директива 78/855/ЕЕС «Про злиття публічних компаній з обмеженою відповідальністю» від 09 жовтня 1978 р.; Директива 78/660/ЕЕС «Про річні рахунки певних типів компаній» від 25 липня 1978 р.; Директива 82/891/ЕЕС «Про поділ публічних компаній з обмеженою відповідальністю» від 17 грудня 1982 р.; Директива 83/349/ЕЕС «Про консолідовані рахунки» від 13 червня 1983 р.; Директива 89/666/ЕЕС «Про вимоги до розкриття інформації стосовно філіалів, відкритих на території держави-члена певними типами компаній, що діють згідно з законодавством іншої держави» від 21 грудня 1989 р.; Директива 89/667/ЕЕС «Про приватні компанії з обмеженою відповідальністю з одним учасником» від 21 грудня 1989 р. тощо.

Детальний юридично-правовий аналіз даних Регламентів та Директив здійснювали А. П. Єфименко [79] та Р. Ю. Ханік-Посполитак [311], П. В. Матюшко [130].

Варто відмітити, що законодавство про компанії стосується лише юридичних осіб. Це впливає із визначення Європейської компанії згідно з Регламентом 2157/2001 про Статут Європейської компанії [354, с. 1]. Відповідно до європейського права, Європейська компанія (*Societas Europaea* чи SE) є юридичною особою, яка створена на території ЄС у порядку й на умовах, визначених Регламентом 2157/2001.

Відповідно до цього, можна сказати, що законодавство про компанії забезпечує принципи для заснування юридичних осіб наднаціонального

характеру. Воно визначає правила заснування таких юридичних осіб та внесення відомостей про них до державного реєстру, структуру компаній, роль і повноваження органів компанії, які мають право представляти їх у відносинах із третіми особами, а також керівництво компанією та збереження капіталу останньої.

Отже, законодавство про компанії ЄС регулює відносини щодо легалізації суб'єктів підприємництва – лише юридичних осіб. В контексті даного законодавства, адміністративний характер легалізації суб'єктів підприємництва проявляється лише в захисті прав контрагентів та акціонерів та спрямований, перш за все, на публічність та оприлюднення інформації про створення та діяльність компанії, що надає можливість самій компанії гнучко здійснювати свою діяльність та безпечно працювати на ринку. Це є характерною відмінністю легалізації суб'єктів підприємництва в ЄС від легалізації суб'єктів підприємництва в Україні.

В праві Європейського Союзу можна розрізнити три форми компаній – юридичних осіб. До них належать – Європейське об'єднання економічного інтересу, Європейське товариство та Європейська кооперативна компанія. Крім зазначених видів підприємств, кожен підприємець може створити й інший суб'єкт господарювання за національним правом будь-якої країни-учасниці Європейського Союзу. А так, як легалізація суб'єктів підприємництва тісно пов'язана із особливостями правового статусу суб'єкта підприємництва, варто проаналізувати види наднаціональних компаній ЄС.

Європейське об'єднання економічного інтересу (далі – ЄОЕІ) може бути створено в будь-якому секторі господарювання. Воно створюється найчастіше з метою стимулювання економічної діяльності його учасників та підвищення її якісних показників.

ЄОЕІ може бути створене не менше ніж двома членами, які здійснюють свою основну діяльність (фізичні особи) в країнах – членах ЄС, або їхня центральна організація (підприємства та юридичні особи) знаходиться в цих країнах. Максимальна кількість членів ЄОЕІ – 20 осіб.

Відповідно до вимог європейського права, на відміну від будь-якого національного права країни – члена ЄС, юридична структура ЄОЕІ є простою і достатньо гнучкою (нотаріальна форма засвідчення в разі створення такого об'єднання не вимагається) та дозволяє його членам розподілити й частково реструктуризувати діяльність, зберігаючи як свою економічну, так і юридичну автономію. Відповідно до постанови Ради Європи № 2137/85, учасниками ЄОЕІ можуть бути підприємства або інші організації публічного чи приватного права або фізичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність та зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, згідно з чинним законодавством однієї з країн – членів ЄС.

Статутний фонд ЄОЕІ формується із внесків його членів (натуральних внесків, внесків у вигляді технологічних знань, патентів, комерційних та професійних зв'язків тощо).

Для заснування ЄОЕІ, майбутні партнери укладають угоду, в якій зазначають назву об'єднання, юридичну адресу, цілі створення, інформацію про склад його членів та строк, на який воно створюється, що дуже нагадує засновницький договір в українському законодавстві. Після цього члени об'єднання мають зареєструвати ЄОЕІ в комерційному реєстрі підприємств за місцем його створення [130].

Треба зазначити про певні обмеження щодо ЄОЕІ. Воно не може; поглинати повною мірою діяльність своїх членів; працевлаштовувати більше ніж 500 працівників; бути членом іншого ЄОЕІ або здійснювати діяльність, що належить до професій (адвоката, архітектора, нотаріуса та ін.). Відповідні органи країни-члена ЄС можуть, керуючись національним інтересом, обмежувати участь деяких категорій фізичних осіб та підприємств в ЄОЕІ [130].

Наступним видом європейського підприємства – юридичної особи є Європейське Товариство (далі – ЄТ). Створення та діяльність такого товариства регулюється Регламентом Ради «Про Статут Європейського Товариства» від 08 жовтня 2001 р. № 2157/2001 [353, с. 1].

Відповідно до положень цього Регламенту ЄТ може бути створене наступними шляхами: злиття двох або більше акціонерних товариств, що розташовані не менш ніж у двох європейських країнах-членах Європейського Союзу; створення холдингової компанії за ініціативою акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, які також мають бути розташовані в не менш ніж двох країнах – членах ЄС; створено як загальний філіал європейських підприємств; шляхом трансформації акціонерного товариства, що має філіал в іншій країні ЄС. Мінімальний статутний фонд ЄТ складає не менше 120 000 євро.

Правове регулювання діяльності ЄТ здійснюється, по-перше, відповідним Регламентом Ради, положеннями національних законів про акціонерні товариства країни-члена ЄС, де створене таке Європейське Товариство та статутом самого товариства.

Органами управління ЄТ є загальні збори акціонерів товариства, дирекції та органи нагляду (дуалістична система управління), або ж адміністративні органи (моністична система управління).

Питання про ліквідацію, реорганізацію, банкрутство та аналогічні процедури вирішуються відповідно до вимог національного закону, що застосовується для акціонерних товариств, у тій країні – члені ЄС, де ЄТ має свою юридичну адресу.

Відповідно до Регламенту Ради від 08 жовтня 2001 р. № 2157/2001 ЄТ може змінювати свою юридичну адресу, тобто реєструватися в різних країнах-членах, і, водночас, воно може не змінювати умови колективного договору, організаційні та бухгалтерські правила, що є вигідним аспектом вибору у діяльності таких компаній.

Наступним видом компаній в законодавстві про компанії є Європейська кооперативна компанія. Нормативно-правовим джерелом діяльності такої компанії є Регламент Ради ЄС № 1435/2003 від 23 липня 2003 р. про Статус Європейського кооперативного товариства (SCE – *societas cooperativa europea*), (далі – ЄКТ) [352, с. 1].

Згідно з ним, кооперативні підприємства здобувають статус юридичної особи, діяльність якої регламентується тільки законодавством Європейського співтовариства. Відтепер кооперативи зможуть здійснювати свою діяльність на території будь-якої країни-члена ЄС без створення мережі філій, що скорочує час і витрати на їх відкриття. Для створення такого кооперативу, згідно з європейським законодавством, достатньо лише створити групу з п'яти громадян будь-якої країни ЄС.

В Європі існує майже 300 000 кооперативів, у яких працюють понад 2,3 млн. робітників, які надають послуги 83,5 млн. громадян [130].

В Україні діяльність кооперативів не є такою популярною, і основною причиною цього негативного явища є недосконалість Закону України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р. № 1087-IV [243] в сфері легалізації такого суб'єкта. Закон лише визначає, що державна реєстрація кооперативу здійснюється за чинним законодавством, і зовсім не враховує особливостей легалізації такого суб'єкта, не надаючи жодних пільг щодо процедур легалізації кооперативу.

Окрім законодавства Європейського Союзу, інтерес в контексті зближення законодавства, представляє і національне законодавство окремих країн – членів ЄС.

Відносини легалізації суб'єктів підприємництва мають подвійне підпорядкування, оскільки, європейське законодавство про компанії присвячене лише статусу суб'єктів підприємництва, створених виключно у формі юридичної особи, а торгове та корпоративне право визначають лише принципи створення та діяльності суб'єктів підприємництва, не деталізуючи їх. Тому нам необхідно дослідити та проаналізувати процеси легалізації суб'єктів підприємництва на рівні національного законодавства окремих країн. Для цього звертаємось до досвіду таких країн – членів ЄС як Німеччина та Франція, оскільки правові системи цих країн подібні до України, а їх досвід є найбільш показовим в досліджуваній сфері.

По-перше, це класичні країни континентального права, що представляють романо-германську правову сім'ю, по-друге, в цих країнах існує подвійне регулювання відносин господарювання, так званий правовий дуалізм, який існує і в Україні щодо регулювання господарських відносин. В Німеччині процедура легалізації підприємницьких суб'єктів (юридичних і фізичних осіб) – підприємців, регулюється двома кодифікованими актами: Німецьким цивільним уложенням (BGB – Buergerliches Gesetzbuch) [273] та Германським торговим уложенням (HGB – Deutsches Handelsgesetzbuch) [37, с. 28].

Німецьке законодавство визначає велику кількість підприємницьких суб'єктів різних організаційно-правових форм. Так, щоб набути статусу підприємця, необхідно здійснювати певний вид промислу від свого імені та на власний ризик [37, с.29]. Якщо порівнювати ознаки підприємництва в Німеччині із нормами українського законодавства, то відмінністю є те, що в національному законодавстві визначаються ще й такі ознаки як систематичність та ініціативність [51].

В Німеччині розрізняють декілька видів підприємців (під поняттям «підприємець» у німецькому законодавстві розуміють як юридичних, так і фізичних осіб, так званих Kaufmanns [350, с. 30]), які включаються до Торгового реєстру підприємців. До них відносяться «обов'язкові підприємці» (особи, що внаслідок прямої вказівки закону відносяться до підприємців); «підприємці за необхідністю» (це особи, які хоча й не займаються законодавчо визначеним промислом, але чия діяльність за змістом та обсягом потребує ділового обороту та фірмової назви зареєстрованої в торговому реєстрі); «підприємці за бажанням» (які ведуть промисел у невеликих обсягах і не потребують статусу підприємця); і останній вид – «підприємці в наслідок правової форми» (всі види торгових товариств та товариств (господарських союзів). В результаті реформи торгового Кодексу з'явився ще один вид підприємництва – підприємець за внесенням в реєстр [37, с. 33].

Закон Німеччини визначає обов'язкове або за бажанням (для підприємців, які ведуть промисел у невеликих обсягах і не потребують статусу

підприємства) внесення інформації про суб'єкта господарської комерційної діяльності (комерсанта) в торговий реєстр – Handelsregister. Подібним торговим реєстром у нас є Єдиний Державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ). Проте внесення в нього інформації про створення суб'єкта підприємництва є обов'язковим, на відміну від норм німецького законодавства.

Під торговим реєстром підприємств Німеччини розуміється перелік суб'єктів торгового права, що ведеться судами та публікується в спеціальних виданнях, а також юридичних фактів, які пов'язані із такими суб'єктами (повідомлення про процедуру банкрутства, про процедуру ліквідації, про збільшення або зменшення статутного капіталу тощо) [37, с. 33].

Торговий реєстр ведеться судами першої інстанції, а порядок ведення та обсяг даних в реєстрі визначаються урядом певної землі або міністерством юстиції. Відомості з торгового реєстру друкуються в спеціальному офіційному виданні «Федеральному віснику» та хоча б в одному щоденному друкованому виданні, яке визначається судом [37, с.33,34]. Що стосується українського законодавства – треба відмітити, що законодавець прямо не визначає обов'язок публікації інформації з ЄДРПОУ у спеціальному друкованому виданні. Інформацію про певного господарюючого суб'єкта можна отримати тільки за запитом, але, як свідчить практика, часто із запізненням на місяць, що, звичайно, ж, не може позитивно впливати на господарську діяльність особи, яка запросила таку інформацію.

Однією з найважливіших рис ведення торгового реєстру є те, що будь-хто може ознайомитись із відомостями, що містяться в реєстрі, при чому особа не зобов'язана повідомляти причину свого наміру ознайомитись з інформацією.

Положення німецького законодавства забезпечують гарантію інформаційної прозорості, а відтак законності, верховенства права і демократії в суспільстві. Інформація, що міститься у реєстрі, дає змогу отримати відомості відносно підприємницького суб'єкта (його діяльності, назви, місця знаходження, створення, реорганізації або ж ліквідації), що забезпечує законність торгових відносин.

Заяву про реєстрацію у торговому реєстрі та зразки підписів керівників юридичних осіб та їх засновників, а також індивідуальних підприємців, які зберігаються в суді, що веде торговий реєстр, необхідно нотаріально посвідчити [37, с.34,35].

Отже, в Німеччині існують загальні правила легалізації суб'єктів підприємництва, проте для деяких організаційно-правових форм вироблені додаткові умови процесу легалізації. Так, наприклад, товариство з обмеженою відповідальністю, окрім заяви про реєстрацію, яку воно подає до суду, на території юрисдикції якого воно знаходиться, повинно подати наступні документи: договір про створення товариства (в Україні це – установчий договір, або модельний статут) та довіреності представників, якщо вони підписували такий договір; документи, які підтверджують повноваження управляючих, якщо вони не визначені у договорі про товариство; підписаний заявниками список учасників із зазначенням прізвищ, імен, соціального статусу та місця проживання учасників а також сума вкладу кожного (нагадаємо, що в Україні вказані дані подаються разом із заявою до органу державної реєстрації); документи, які засвідчують розмір внесених учасниками речових (не грошових) вкладів.

Що стосується України – порядок внесення не грошових вкладів до статного фонду товариства є недостатньо врегульованим – на практиці відомо, що при формуванні статутного фонду негрошовими коштами засновники мають проблеми із оцінкою та доказуванням реальності такого вкладу.

Якщо діяльність товариства потребує спеціального дозволу від держави – ліцензії або висновку санітарного контролю, то він видається суб'єкту легалізації разом із процедурою державної реєстрації. В Україні це дві окремі процедури, що не збігаються у часі (спочатку – подання документів на державну реєстрацію, а згодом вже отримання дозволів), що, звичайно, потребує додаткових ресурсів і гальмує підприємницьку діяльність.

Певні особливості також має легалізація акціонерного товариства. За законодавством Німеччини, воно також є юридичною особою та торговим

товариством. Зазначимо, що в Україні відсутнє поняття «торгове товариство» – Господарський кодекс України відносить акціонерне товариство до господарських товариств, які, в свою чергу, охоплюються поняттям «суб'єкти господарювання», що є категорією досить загальною, оскільки до суб'єктів господарювання в Україні можна також віднести некомерційні організації – фонди, партії, громадські установи, які не здійснюють комерційної, а тим більше торгівельної діяльності, яка має на меті перш за все отримання прибутку.

Тож, реєстрація акціонерного товариства в Німеччині також відбувається на підставі заяви. Вона має бути підписана усіма засновниками та членами правління товариства. До неї додаються нотаріально посвідчені статут та документи, що підтверджують оплату прийнятих засновниками акцій, документи про призначення правління та наглядової ради, а також дозвільні документи, якщо діяльність товариства потребує таких. Крім того, до заяви повинен бути доданий звіт про створення товариства та звіти про перевірку установи, які повинні бути підготовлені членами правління та ревізорами товариства, причому звіт ревізорів повинен бути поданий до моменту заявлення про внесення у торговий реєстр до торгово-промислової палати.

Подані документи перевіряються судом, який може відмовити у реєстрації товариства. Оголошення про внесення в торговий реєстр обов'язково публікується в офіційному виданні. З моменту внесення у торговий реєстр товариство набуває своєї правосуб'єктності [37, с. 49–50].

Отже, в Німеччині існує єдиний орган, що здійснює як саму державну реєстрацію так і ведення торгового реєстру відповідно до того, на якій території знаходиться суб'єкт приватного німецького права, а в Україні ці повноваження розмежовуються між декількома державними органами та установами, що потребує додаткових організаційно-матеріальних витрат на будівництво державного апарату.

На відміну від легалізації суб'єктів підприємництва в Україні, в Німеччині одночасно із поданням заяви про реєстрацію (про занесення в

торговий реєстр) суб'єкт, що бажає здійснювати комерційну діяльність, подає заяву на відповідні дозволи. З точки зору ефективності діяльності підприємства це – вірно, оскільки, отримуючи ліцензію, підприємство, не гаючи часу, приступає до виробництва, переробки товару, надання послуг.

Крім того, внесення відомостей до торгового реєстру може бути як обов'язковою процедурою, так і за бажанням (знову ж таки, відповідно до обсягів діяльності). В Україні така практика відсутня. Крім того державна реєстрація є обов'язковою ознакою при визначенні ознак підприємництва на території України (як фізичної так і юридичної особи). Хоча деякі науковці вважають, що підприємництво – категорія суто економічна, і тому не можна відносити до його обов'язкових ознак статус юридичної особи, який набувається після державної реєстрації [349, с. 12].

Для того, щоб мати ширше уявлення про процедуру легалізації підприємницьких суб'єктів в країнах Західної Європи, розглянемо порядок останньої у Франції.

Правові основи створення та діяльності як юридичних, так і фізичних осіб – суб'єктів підприємництва тут визначаються одночасно Цивільним та Торговим кодексами. Крім того спеціальне законодавство визначає правовий статус таких суб'єктів, які задіяні в сфері страхування, інвестицій, банківських операцій. В Україні теж існують особливості легалізації зазначених суб'єктів, які також регулюються окремими нормативними документами. Крім того, система приватного права України стала ще більш схожою на французьку та німецьку після прийняття двох Кодексів – Цивільного та Господарського. Зазначимо, що, знову ж таки, виникає колізія понять – «Торговий Кодекс» та «Господарський Кодекс», яка полягає в розмежуванні предметів правового регулювання.

За законодавством Франції підприємницька діяльність може бути розпочата тільки після отримання свідоцтва, яке підтверджує внесення інформації про суб'єкта підприємництва в торговий реєстр. Аналогічна ситуація існує і в нашій країні.

Зупинимось більш детально на комерційних організаціях, які складають більшу половину господарського обороту країни. Вони є юридичними особами, які створюються в передбачених законодавством організаційно-правових формах.

Юридичні особи («personnes morales»), класифікуються за французьким законодавством на юридичних осіб публічного права та юридичних осіб приватного права. Це відбувається тому, що правовий статус юридичних осіб приватного права регулюється нормами торгового права, на відміну від юридичних осіб публічного права, що не здійснюють комерційну діяльність та керуються нормами цивільного законодавства. Можливо, в контексті європейської інтеграції, яка водночас торкається і сфери законодавстві, було б непогано перейняти досвід щодо зазначеного поділу, оскільки на даний момент у законодавстві України визначається поділ господарюючих суб'єктів на комерційні та некомерційні [51].

Реєстрація комерційних організацій як один з етапів легалізації відбувається при наявності установчих документів, якими є договір та статут. Договір повинен бути підписаний засновниками та мати вказівку на рішення засновників щодо початку діяльності організації та об'єднання своїх зусиль для досягнення господарської цілі, а також щодо участі у розподілі прибутку та збитків.

Всі ці відомості необхідно вказувати в установчих документах, оскільки право Франції, як і право України, наділяє комерційні організації спеціальною правосуб'єктністю.

Разом із тим, договори, укладені юридичною особою поза межами спеціальної правосуб'єктності, можуть бути визнані недійсними тільки за позовами контрагентів, а не державних органів. Для юридичної особи, яка вийшла за визначені установчими документами межі, умови такого договору будуть обов'язковими. Але, якщо такі обов'язки не можуть бути виконані внаслідок, наприклад, відсутності ліцензії, тоді юридична особа, що вийшла за межі спеціальної правосуб'єктності, повинна відшкодувати контрагенту завдані

збитки. В Україні ж й досі залишається негативна правова традиція щодо «спеціальної» правоздатності юридичних осіб, що дає підстави представникам органів державної влади зловживати службовим становищем та створювати необґрунтовані перепони в легалізації суб'єкта підприємництва. Підтвердженням такої традиції є те, що у ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15 травня 2003 р. № 755-IV, державної реєстрації юридичних осіб певних організаційних форм за допомогою так званого «модельного статуту». До того ж організаційно-правові види юридичних осіб, що мають діяти на підставі модельного статуту в законодавстві не деталізуються, а модельний статут розробляється і затверджується Кабінетом Міністрів України. Тож рекомендується визначити вичерпний перелік господарюючих суб'єктів, що мають діяти на підставі модельного статуту. Крім того, в українському законодавстві щодо легалізації суб'єктів підприємництва бракує спеціальної заборони щодо перевірки законних видів діяльності юридичних осіб, що визначені статутними документами. Така заборона на законодавчому рівні закріпить загальну правоздатність юридичних осіб.

Легалізація суб'єктів підприємництва у Франції передбачає, що у договорі має бути вказана правова форма суб'єкта, скорочена та повна його назва [37, с. 113–114].

Як і німецьке законодавство, французьке також передбачає обов'язкову публікацію інформації про створення юридичної особи у засобах масової інформації – спеціальному виданні, яке розповсюджується по всім торгово-промисловим палатам (далі – ТПП), де й відбувається державна реєстрація суб'єкта підприємництва. Таким чином, всі зацікавлені особи мають змогу відслідковувати створення та діяльність контрагентів та конкурентів, а в деяких випадках, навіть, заперечити реєстрації підприємства (якщо, наприклад, засновники або дирекція не має права займатися підприємницькою діяльністю). Така б норма не завадила й Україні, оскільки статистичні дані щодо державних службовців та інших осіб, які не мають повного права займатися

підприємницькою діяльністю надто численні, і прослідкувати це складно. Одночасно із публікацією інформації про створення компанії її учасники повинні підписати документ – «декларацію про відповідність», вона містить відомості про всі здійснені операції та про відсутність порушень законодавства у цій сфері. Такий досвід можна було б запровадити в систему національного законодавства стосовно легалізації суб'єктів підприємництва, щоби вдосконалити забезпечення законності та правопорядку у цих відносинах.

Протягом місяця після публікації інформації визначені документи направляються в реєстраційні служби, які діють при ТПП. Ті, в свою чергу, вносять відповідні відомості у державний торговий реєстр, який ведуть торгові або ж загально цивільні суди.

Державна реєстрація здійснюється на основі заяви, яка має такий же зміст як заява щодо державної реєстрації в Україні. Реєстраційна служба Франції направляє заявнику виписку про підтвердження факту реєстрації із зазначенням реєстраційного номера.

Подібним до положень українського законодавства є те, що Торговий кодекс Франції визначає, що офіційною датою створення підприємства є дата його державної реєстрації, а також необхідність протягом місяця після дати державної реєстрації направити повідомлення про створення товариства в податкове управління. Водночас в Україні, існує правова колізія із постановкою на облік суб'єкта підприємництва, оскільки ця процедура окремо не визначається в Законі, а фігурує як передача відомостей (ст. 26 Закону), тобто обов'язок передачі відомостей про державну реєстрацію покладається на державного реєстратора, водночас у Податковому Кодексі України у ст. 16 постановка на облік у податкових органах є обов'язком самого суб'єкта. Тож невідомо, на кого в законодавстві покладається обов'язок такої передачі відомостей і хто буде нести відповідальність за несвоєчасну передачу.

Враховуючи багаторічну співпрацю України із Європейським співтовариством та пріоритети європейської інтеграції в національній політиці, наша держава може використати позитивний досвід європейського

законодавства про компанії та норм французького та німецького права щодо легалізації суб'єктів підприємництва та імплементувати такі норми.

3.2 Державне управління гармонізацією національного законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності із законодавством Європейського Союзу

Сучасні тенденції глобалізації розвитку ринкових відносин потребують постійних змін та перетворень у законодавчій сфері. Особливо це стосується законодавства у сфері підприємництва, адже економічна складова відносин між державами в цілому була і залишається найбільш стабільним аспектом співпраці, але, водночас, вона є найбільш динамічною та мінливою по відношенню до самої себе. Питання змін у законодавстві, що регулює господарські відносини для України є особливо актуальним, зважаючи на процеси євроінтеграції, які відбуваються в країні останнім часом.

В науці вже вивчалися загальні питання зближення законодавства різних країн, в контексті порівняльного права [42; 46; 84; 93; 110; 111; 281; 299], а також приділялася увага окремим аспектам міжнародних інтеграційних процесів [63; 126], але комплексного дослідження адміністративно-правових аспектів гармонізації законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємництва в Україні та Європейському Союзі ще не здійснено.

Особливе значення інтеграційних процесів для України пояснюється ще й тим, що завдяки своєму вигідному геополітичному положенню, соціально-економічному та географічному потенціалу, наша країна опинилась в центрі уваги багатьох країн Європи. А отже, Європейський Союз та Україна мають двосторонню зацікавленість у подальшій співпраці, особливо у сфері економіки, що неможливо без уніфікації процесу легалізації суб'єктів підприємництва. Проте процес інтеграції України в міжнародне економічне середовище гальмувався як недорозвиненістю національної правової системи, тривалою залежністю від союзного керівництва в радянські часи, так і

відсутністю єдиної державної політики інтеграції України до світової економіки та країн Європейського співтовариства зокрема.

Довгий час, практично до кінця XX ст., Україна залишалася осторонь від інтеграційних процесів, що відбувалися на той момент у країнах західної Європи. А такі процеси взяли свій початок ще у 1946 році, із виступом у Цюріху В. Черчілля, що закликав до створення Сполучених Штатів Європи [179, с. 15, 16], реальною формою яких сьогодні є Європейський Союз.

Україна, в свою чергу, знаходячись в самому центрі Європи, приєдналась до цього масштабного процесу лише із ратифікацією Угоди Про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством та їх державами-членами [304] (далі – УПС) (під час підготовки роботи до захисту, 27 червня 2014 р., було підписано Угоду України з ЄС про асоціацію). А процес гармонізації національного законодавства, що є обов'язковою складовою інтеграції до Європейського Союзу, почався лише у 2002 році, коли було прийнято Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної Програми адаптації законодавства України до Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 р. № 228-IV [241].

Відповідно до Послання Президента України до Верховної Ради України від 04 червня 2002 р. [176], в якому було визначено концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки та Європейський вибір України, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV [213], що знайшло своє відображення у щорічному Посланні Президента до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2012 році» [193].

У зазначеному Законі визначається механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Така відповідність має бути досягнута за

рахунок адаптації законодавств, а як відомо, адаптація – форма гармонізації [347, с. 553, 554].

Відповідно до основних напрямків зовнішньоекономічної інтеграції України, співробітництво України та Європейського Союзу є одним із пріоритетних напрямків такої інтеграції і складає особливий інтерес, адже Україна намагається реалізувати європейські пріоритети та цінності не лише у економіці, а й у суспільно-політичному житті [151].

Гармонізація законодавства є необхідним кроком або етапом на шляху євроінтеграції України.

Питання гармонізації двох правових систем – України та Європейського Союзу є надзвичайно актуальними сьогодні, оскільки проблема адаптації полягає вже не лише у створенні нових нормативно-правових актів національного законодавства, що враховують досвід правового регулювання економіки Європейським Союзом, а й в упорядкуванні та гармонізації вже існуючих до європейського права.

Тому теоретико-правове дослідження адміністративно-правових засад гармонізації законодавства України із європейським правом у сфері легалізації суб'єктів підприємництва є необхідною складовою даного дослідження.

Окремими питаннями гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу займалися такі науковці як, В. Д. Бондаренко, І. А. Грицяк, Л. Л. Грицаєнко, М. М. Микиєвич, А. А. Пухтецька, А. В. Шендеровська, А. Г. Шендеровський та інші науковці [35; 56; 55; 132, с. 90–96; 270; 325]. Проте адміністративно-правовим засадам гармонізації національного законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності до законодавства ЄС не було приділено достатньо уваги.

Відповідно до ст. 52 Угоди Про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та державами-членами – Закон України від 10 листопада 1994 р. № 237/94-ВР [256] (далі – УПС), Україна

взяла на себе зобов'язання привести своє чинне законодавство у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу.

Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування.

Кінцевою метою адаптації законодавства України до Європейського Союзу є зближення правової системи України із *Acquis communautaire* (*acquis*) (українською – Доробок) [170].

Для методологічного обґрунтування нашого дослідження необхідно розглянути терміни: «адаптація законодавства», «гармонізація законодавства», «уніфікація законодавства» та «імплементация законодавства», оскільки вони вживаються в юридичній науці для визначення суміжних понять.

Відповідно до юридичної енциклопедії, «адаптація законодавства» (з латинської *adaptatio* – пристосування) – це форма правової гармонізації, сутність якої полягає в узгодженні та пристосуванні нормативно-правових актів національного законодавства до міжнародних, європейських або внутрішньодержавних правових стандартів. Адаптація ґрунтується на принципах системно-функціонального та порівняльно-правового пізнання державно-правових явищ і формування відповідної системи законодавства [347, с. 524].

Що ж до «гармонізації законодавства», (термін походить від грецького *harmonia* – скріплення, зв'язок, злагодженість, відповідність) – це процес цілеспрямованого зближення й узгодження нормативно-правових приписів з метою досягнення несуперечливості законодавства, усунення юридичних колізій, дотримання міжнародних, європейських та національних правових стандартів. Гармонізація законодавства відбувається у формах адаптації, імплементации, стандартизації, а також може передувати уніфікації [347, с. 553, 554].

Наступний термін, що часто зустрічається в літературі щодо гармонізації законодавства, це «уніфікація законодавства» [157, с. 48–59; 287]. За

юридичною енциклопедією, уніфікація законодавства (від латинського *unus* – один, *facere* – робити) – це процес приведення чинного законодавства до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин. Головними методами уніфікації законодавства є систематизація законодавства, імплементація норм міжнародного права у національне законодавство, адаптація норм національного законодавства до вимог міжнародного права тощо [347, с. 215].

«Імплементація законодавства» – від латинського *implere* – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) в міжнародному праві це – організаційно-правова діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань. Механізм імплементації має два рівні – міжнародний та національний. Міжнародна система складається із створених на підставі міждержавних угод міжнародних організацій. Національну систему становлять органи державної влади, уповноважені забезпечувати виконання державою міжнародно-правових зобов'язань [343, с. 667, 668]. В Україні система органів, що забезпечують імплементацію визначена Конституцією та Законом України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV [246].

Крім зазначених понять, в науці та нормативно-правових актах зустрічаються такі терміни як «зближення законодавства» та «наближення законодавства» [304]. Їх аналіз дає підстави стверджувати, що вони взаємозамінюються та означають ті ж самі процеси. При чому, мета їх збігається із головною метою гармонізації – створення однакових правових умов для суб'єктів співробітництва між Україною та ЄС.

При аналізі термінологічного розмаїття в сфері гармонізації законодавства, варто зазначити, що розглянуті терміни тісно переплітаються, проте мають свої відмінності. На нашу думку, найбільш загальний характер має термін гармонізація законодавства. До того ж гармонізація частіше фігурує в теоретичних дослідженнях, на відміну від адаптації законодавства (відповідно до тексту Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації

законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV [213], адаптація – приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність до *Acqui communautaire*).

Гармонізація законодавства, в свою чергу, виступає кінцевою метою адаптації законодавства, із чого можна зробити висновок, що адаптація є інструментом гармонізації або ж її етапом чи формою.

Крім того, гармонізація може здійснюватися різними способами, що відрізняють її від інших схожих понять. А саме – шляхом взаємного визнання національних стандартів, приєднання до міжнародних договорів, узгодження положень національних нормативно-правових актів з приписами постанов інститутів Євросоюзу тощо.

Особливістю гармонізації також є ухвалення актів, що регулюють поведінку суб'єктів господарювання та не передбачають узгодження з ними актів національного законодавства [179, с. 495].

Тому саме термін гармонізація законодавства найкраще підходить до тих процесів створення адаптованого правового середовища у пріоритетних сферах співпраці України та ЄС, які визначені міжнародними документами, особливо в контексті стратегічної зміни політики Євросоюзу із розширення останнього на політику сусідства, що означає посилену співпрацю із країнами-сусідами, максимальне наближення у стратегічно важливих сферах, окрім політики членства [287].

Тому в подальшому варто говорити про гармонізацію законодавства України в сфері легалізації суб'єктів підприємництва із законодавством ЄС, що є більш точним, адже враховує інтереси обох сторін і сприяє гармонізації правових та пов'язаних із ними взаємозв'язків у даній сфері суспільних відносин.

Правовою основою гармонізації двох правових систем у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є УПС, яка визначила стратегічні напрямки Доробку (*Acqui communautaire*), щодо яких Україні треба застосовувати процеси гармонізації законодавства.

Відповідно до визначення термінів Закону від 18 березня 2004 р. № 1629-IV, *Acquis communautaire* (*acquis*) – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [213].

Acqui communaitare (*Acquis*) постійно розвивається та включає в себе: зміст, принципи та політичні цілі Договорів, на яких заснований Євросоюз; законодавство та рішення, які прийняті у відповідності із договорами а також судові прецеденти; інші акти, юридичні зобов'язання, прийняті в рамках Союзу, таких як міжвідомчі угоди, резолюції, заяви, рекомендації, керівні принципи; спільні дії, загальні позиції, декларації, заключення та інші дії в рамках загальної зовнішньої політики та політики безпеки; спільні дії, спільні позиції, конвенції, підписані резолюції, заяви та інші акти, узгоджені в рамках правопорядку та внутрішніх справ; міжнародні домовленості із державами-членами Союзу та ті, що укладені державами-членами між собою у відношенні діяльності Союзу.

Acquis є обов'язковим для прийняття у випадку, коли держава хоче стати членом Євросоюзу.

Проте, у зв'язку із новою політикою сусідства, Україна гармонізує своє законодавство та правопорядок лише у пріоритетних напрямках співробітництва.

Серед пріоритетних напрямків адаптації, Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV [213] визначається як раз адаптація у сфері законодавства про компанії, що регулює питання легалізації суб'єктів підприємництва.

Крім того, легалізація суб'єктів підприємництва безпосередньо стосується таких розділів *Acqui* щодо вільного руху товарів; вільного руху послуг; вільного руху капіталів; політики щодо конкуренції; фінансових послуг; захисту прав споживачів; технічних правил і стандартів [180].

Отже, із аналізу суті основного міжнародного документу, який спрямований на співпрацю країн Європейського Союзу та України, можна сказати, що основну увагу в ньому приділено, насамперед, економічному співробітництву [304]. А успішне економічне співробітництво неможливе без гармонізації законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Відповідно до положень УПС, на шляху зближення національного законодавства із європейським у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, мала бути утворена спеціальна система управління процесами такої гармонізації.

Виходячи із визначень «управління» та «легалізація суб'єктів підприємницької діяльності», можна сказати, що управління гармонізацією у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності – це особливі відносини між державами на правовій або організаційній основі, що направлені на гармонізацію законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Із цього можна зробити висновок, що державне управління гармонізацією національного законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності із європейським – це врегульована нормами права, юридично-владна, підзаконна виконавча та розпорядча діяльність відповідних органів державного управління з виконання покладених на них функцій з управління гармонізацією національного законодавства до європейського у сфері легалізації підприємницьких суб'єктів господарювання.

На міжнародному рівні органами управління гармонізацією стали – Рада з питань співробітництва, Комітет з питань співробітництва із українською стороною. Повноваження та статус зазначених суб'єктів визначаються в Указі Президента України «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом)» від 24 лютого 1998 р. № 148/98 [212].

Рада з питань співробітництва у межах своїх повноважень стежить за належним виконанням УПС, приймає акти з питань співробітництва – рекомендації.

Комітет має виконавчі функції по відношенню до Ради. Для співпраці сторін на парламентському рівні було створено Комітет з парламентського співробітництва.

Варто зазначити що згаданий Указ покладає обов'язки щодо забезпечення УПС лише на Міністерство закордонних справ та Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, визначаючи, що перше здійснює заходи щодо забезпечення політичних відносин України з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) та координацію діяльності органів виконавчої влади у сфері зовнішньої політики та політики безпеки, а друге – здійснює міжвідомчу координацію з питань економічного та соціального співробітництва України з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом). Разом із тим зовсім не визначаються напрямки роботи щодо інтеграції та гармонізації Міністерства юстиції, що має безпосереднє відношення до юридичного аналізу та імплементації норм європейського права до законодавства України у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Органи ж співпраці визначають стратегію управління гармонізацією в Україні. Відповідно до цього в Україні створено організаційно-правовий механізм для управління процесом гармонізації на національному рівні.

Правові основи механізму визначені в Законі України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 18 березня 2004 р. та Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 15 жовтня 2004 р. [204].

Це покладає на органи державної влади в Україні цілу низку обов'язків, до яких відносимо: приведення національного законодавства у відповідність із законодавством Європейського Союзу; проведення відповідних адміністративних та інституціональних реформ.

Проте, задоволення економічних інтересів неможливе без встановлення в країні принципів верховенства права та реалізації належного урядування, оскільки економічні права людини і громадянина невід'ємно входять до складу всього комплексу прав і свобод, що їх має забезпечувати держава.

Угода про партнерство і співробітництво не визначає конкретних механізмів чи інструментів утвердження верховенства права в Україні, проте визнає його важливість (ст. 1 УПС), посиляючись на документи ОБСЄ та Ради Європи, визначаючи їх первинними щодо співпраці.

Тому для Європейської спільноти в контексті співпраці з Україною пріоритетний інтерес є у забезпеченні політичної та економічної стабільності в нашій державі, що належить до найближчого оточення ЄС.

Тобто, гармонізація законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємництва має відбуватися паралельно із реалізацією принципу верховенства права в Україні та забезпечення належного урядування у вказаних сферах відповідно.

Як ми вже відмітили, утвердження верховенства права в Україні, і не лише формально, є першочерговою задачею, що стоїть на меті двостороннього співробітництва. До характеристики принципу верховенства права належать такі елементи як: відповідальність людини тільки на підставі порушення позитивних правових норм; прийняття правових актів згідно з нормативно встановленими повноваженнями та процедурами; діяльність органів державної влади на підставі правових норм та в правових формах; відсутність дискреційних повноважень в органів державної влади, що застосовують кримінальний закон; дія органів виконавчої влади щодо громадян уповноважується правом та здійснюється в правовій формі; рівність громадян перед законом; право на судові слухання та вільний доступ до судів, гарантія процесуальних прав людини; принцип юридичної чіткості та законності; заборона ретроактивного законодавства тощо [357, с. 198–202].

Важливою складовою утвердження в Україні принципу верховенства права науковці вважають реалізацію принципу правової визначеності, який

передбачає чіткість, передбачуваність та зрозумілість національного законодавства, заборону втручання відповідних органів у судовий процес, якщо вони не є його сторонами, або якщо судові рішення є остаточним [175, с. 7].

Аналіз Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р. № 2411-VI [216] показав, що практично всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, в межах своїх повноважень, беруть участь у процесах інтеграції, а відповідно й гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Так, Верховна Рада України, відповідно до положень Конституції України, у сфері гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: ухвалює закони, визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, надає згоду на обов'язковість міжнародних договорів та денонсує міжнародні договори у встановленому законом порядку.

Президент України, також бере безпосередню участь у процесах гармонізації законодавства України до законодавства ЄС, оскільки за Конституцією України, представляє державу на міжнародній арені, здійснює загальне керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори й укладає міжнародні договори, підписує закони, прийняті Верховною Радою, видає укази та розпорядження.

Кабінет Міністрів України, відповідно до Конституції та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 07 жовтня 2010 р. № 2591-VI [240] забезпечує здійснення зовнішньої політики держави а отже й реалізує процеси гармонізації законодавства України до законодавства ЄС.

Серед центральних органів виконавчої влади, що реалізують політику гармонізації та інтеграції України до Європейських систем, провідну роль виконують Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство юстиції України та Міністерство закордонних справ України.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України в межах своїх повноважень здійснює ряд функцій щодо гармонізації законодавства України

до європейської правової системи у відносинах легалізації суб'єктів підприємництва, а саме: розробляє в установленому порядку пропозиції щодо гармонізації нормативно-правових актів та документів із європейськими нормами, правилами, стандартами, які встановлюють вимоги у сфері торгівлі; забезпечує і координує виконання державними органами України міжнародних договорів, спрямованих на інтеграцію з ЄС та адаптацію національного законодавства із законодавством ЄС; забезпечує адаптацію законодавства України до законодавства ЄС; забезпечує взаємодію центральних органів виконавчої влади з питань виконання зобов'язань України, взятих у рамках УПС та вступу України до СОТ та приведення у відповідність із умовами цих актів положень національного законодавства; здійснює інші функції, пов'язані із інтеграцією України до Європейського простору та, відповідно, гармонізацією національного законодавства до законодавства ЄС [226].

Міністерство юстиції України має особливі повноваження у процесі гармонізації законодавства України щодо легалізації суб'єктів підприємництва. Адже вказане міністерство забезпечує роботу з підготовки плану заходів щодо виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, проводить моніторинг діяльності державних органів щодо її виконання; здійснює науково-експертне, аналітичне, інформаційне, методологічне забезпечення виконання вказаної програми; здійснює офіційний переклад та тлумачення текстів *Acqui communautaire*; забезпечує підготовку пропозицій щодо приведення законодавства України у відповідність із принципами і стандартами Ради Європи, інтеграційних та гармонізаційних процесів, пов'язаних із зносинами України та Європейського Союзу [231].

Крім того, з 2011 року, відповідно до Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09 грудня 2010 р. № 1085 [237] та Постанови Кабінету Міністрів України від 28 березня 2011 р. № 346 [244], до Міністерства юстиції України перейшли повноваження ліквідованого Департаменту з питань адаптації законодавства.

Департамент входив до структури Міністерства юстиції та був урядовим органом державного управління. До основних завдань Департаменту входила організація роботи з реалізації державної політики щодо адаптації законодавства України до правової системи Євросоюзу.

На виконання покладених на нього завдань, Департамент здійснював порівняльний аналіз регулювання правовідносин у відповідних сферах в Україні та ЄС; готував інформаційно-аналітичні матеріали щодо стану адаптації законодавства України до *acquis communautaire*; здійснював підготовку рекомендацій щодо напрямків адаптації національного законодавства до Доробку; здійснював науково-експертну експертизу нормативно-правових актів України, які за предметом правового регулювання стосуються відносин, що регулюються правом Європейського Союзу, а також Доробку тощо [266].

На підставі змісту Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 15 жовтня 2004 р. № 1365, можна сказати, що всі інші центральні органи виконавчої влади, як галузевої так і міжгалузевої компетенції мають координувати свою діяльність у сфері гармонізації законодавства України із законодавством ЄС в рамках Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС, що була створена вказаною Постановою [204].

Координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – Координаційна рада) утворюється для забезпечення взаємодії органів державної влади та недержавних інституцій під час виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Аналіз складу Координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства ЄС дає підставу стверджувати, що практично всі органи виконавчої влади в тій чи іншій мірі здійснюють державне управління у сфері легалізації суб'єктів підприємництва.

Крім центральних органів виконавчої влади, у процесах державного управління гармонізацією законодавства у сфері легалізації суб'єктів

підприємництва беруть також участь місцеві державні адміністрації, а також органи місцевого самоврядування, в межах своєї компетенції.

Так, відповідно до Конституції України та Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV [247], місцеві органи виконавчої влади забезпечують політику гармонізації законодавства України до законодавства ЄС на місцях, а також укладають договори співпраці із європейськими контрагентами.

Органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції провадять аналогічну політику на місцях в рамках внутрішньої та зовнішньої політики країни щодо інтеграції та гармонізації законодавства України до законодавства ЄС.

Щодо нормативно-правової бази гармонізації законодавства України до законодавства ЄС, окрім згаданих нами нормативно-правових документів та основоположної Угоди про співробітництво – УПС, існує ряд інших документів, які покликані визначити основні напрямки євроінтеграції та гармонізації законодавства та визначити їх принципи і механізми. Серед них слід назвати: 1) Спільну стратегію щодо України, схвалену Європейською Радою на Гельсінському саміті 11 грудня 1999 р. (Міжнародний документ від 11.12.1999 р.) [288], якою ЄС підтримав процес економічних перетворень в Україні з метою адаптації національного законодавства до законодавства ЄС; 2) План дій між Україною та ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ (Міжнародний документ від 18.06.2007 р.) [166], далі – План дій ЮВС (у сфері юстиції та внутрішніх справ), прийнятий у грудні 2001 року під час спільного засідання Комітету за питань співробітництва між Україною та ЄС; 3) Стратегія «Посилюючої Європейської політики сусідства» на 2007–2013 рр. [54]; 4) Європейська ініціатива для демократії та прав людини № 1889/2006 Європейського парламенту та Ради від 20 грудня 2006 р. [78] та спільні програми Європейської Комісії та Ради Європи; 5) Європейська політика сусідства (План дій Україна – ЄС) Міжнародний документ від 12 лютого 2005 р. [77]; 6) Указ Президента «Про затвердження стратегії

інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 р. № 615 [234]; 7) Програма інтеграції України до ЄС, схвалена Указом Президента України від 14 червня 2000 р. № 1072 [255]; 8) Указ Президента України від 30 серпня 2000 р. № 1033, якими було створено при Президентові України Національну Раду з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (втратив чинність) [248] (на підставі Указу Президента «Про деякі питання впорядкування діяльності консультативно-дорадчих органів при Президентові України» від 03.05.2006 р. № 340/2006 [205]); 9) Указ Президента України «Про заходи, щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади» від 09 лютого 1999 р. № 145 [238], яким запроваджено єдину систему планування, координації та контролю нормотворчої діяльності і роботи органів виконавчої влади з адаптації законодавства, затвердив концепцію адаптації законодавства України до законодавства ЄС; 10) Щорічні плани роботи з адаптації законодавства, які розробляє і затверджує Кабінет Міністрів України; 11) Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р. № 2411-VI [216] та інші.

Отже, умовно, всі нормативно-правові акти, що регламентують співробітництво між Україною та ЄС, можна поділити на акти, безпосередньо, прийняті Європейським Союзом, документи, напрацьовані за участю двох сторін, та нормативно-правові акти, прийняті національними органами влади для зближення законодавства України із законодавством ЄС та політичної адаптації Україні в ЄС. Аналіз вказаної нормативно-правової бази дає підстави стверджувати, що не існує жодного документу, що був би присвячений гармонізації у сфері легалізації суб'єктів підприємництва, що є недоліком євроінтеграції України.

На підставі здійсненого аналізу державного управління гармонізацію законодавства України до законодавства ЄС, основними складовими співпраці України та ЄС, можна сформулювати й загальні принципи гармонізації законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Такими принципами є: пріоритет прав людини та основоположних свобод;

забезпечення належного правосуддя у контексті необхідності проведення в Україні судової реформи; організація належного урядування (разом із адміністративною реформою). Належне урядування у державі («good governance»), здійснюється відповідно до принципів прозорості, відповідальності, підзвітності, участі громадськості в урядуванні, відповідності урядування потребам людей [175]; протидія корупції.

В результаті теоретико-правового дослідження адміністративно-правових засад гармонізації законодавства України в цілому та законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності до законодавства європейського Союзу, зазначимо, що державне управління в цій сфері є важливою складовою державної політики, має свою специфіку та характер та однозначно впливає на внутрішню та зовнішню політику нашої держави і на її інтеграцію у міжнародний політико-правовий простір.

Зосереджуючись на гармонізації законодавства України у сфері легалізації суб'єктів підприємництва із законодавством Європейського Союзу, можна виділити наступні проблеми державного управління в цій сфері:

По-перше, це відсутність узгодженості норм законодавства саме у сфері управління гармонізацією законодавства України до законодавства ЄС.

По-друге, недосконалість конкретних нормативно-правових актів, таких, наприклад, як Закон України «Про міжнародні договори», адже він відіграє важливу роль у питаннях правової інтеграції України до міжнародного та європейського простору та визначає принципи юридичної техніки щодо гармонізації національного законодавства до європейського [152, с. 77; 179, с. 485–488]. Зважаючи на це, неможливим є суперечення норм вказаного закону нормам Конституції України в частині набрання чинності міжнародними договорами. Та, відповідно до ч. 2 ст. 19 зазначеного закону, якщо міжнародним договором, що набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені відповідним актом законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Проте, в положеннях Конституції України, а саме в ст. 9, зазначається, що

чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною законодавства України, а укладання міжнародних договорів, що суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Крім того, в самій Конституції України (на відміну від Конституцій країн – учасниць ЄС) відсутня стратегія щодо євроінтеграції та, відповідно, гармонізації національного законодавства України із законодавством Європейського Союзу, що могло би забезпечити країну від різких змін зовнішньополітичного курсу із приходом нової влади та встановило би принципи застосування законодавства європейських інтеграційних об'єднань у національному правопорядку.

По-третє, ускладнює процес гармонізації невизначеність стосовно встановлення точного змісту актів Європейського Союзу, їх офіційного тлумачення, а також, фактично, односторонність процесу гармонізації, адже лише українська сторона має привести своє законодавство у відповідність до європейського, хоча не може впливати на його нормоутворення та часто не встигає відреагувати на зміни у ньому.

По-четверте, нечіткість розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері гармонізації суб'єктів підприємницької діяльності. Так, наприклад, відсутність повноважень Міністерства юстиції України у сфері реалізації УПС, що є серйозною прогалиною у процесі гармонізації законодавства України щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності.

По-п'яте, відсутність належної імплементації норм європейського права з використання позитивного досвіду країн-членів у сфері регулювання легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, що може бути реалізовано окремими нормами Закону України «Про легалізацію суб'єктів господарювання».

Висновки до Розділу 3

1. В законодавстві Європейського Союзу легалізація суб'єктів підприємницької діяльності має міжгалузевий характер і регулюється нормами

різних галузей європейського права, таких як торгове право, корпоративне право і законодавство про компанії.

2. Відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності регулюються на двох рівнях : наднаціональному, тобто нормативно-правовими актами Європейського Союзу, та національному – внутрішніми нормативно-правовими актами країн-учасниць. Наднаціональний рівень визначає принципи здійснення торгової діяльності в ЄС, серед яких важливе місце займає принцип свободи внутрішнього ринку, що має безпосереднє відношення до легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, визначає умови організації та особливості правового статусу наднаціональних компаній – юридичних осіб, в контексті законодавства про компанії. Створення фізичних осіб – суб'єктів підприємництва регулюється національним законодавством із врахуванням принципів здійснення торгової діяльності в ЄС.

3. У типових країнах романо-германської правової сім'ї, що є країнами-членами ЄС та мають давні традиції правового регулювання торгової діяльності, легалізація суб'єктів підприємницької діяльності регулюється двома кодифікованими актами. У Франції – Цивільним та Торговим кодексами, у Німеччині – Німецьким цивільним уложенням та Німецьким торговим уложенням.

4. В результаті дослідження слід надати пропозиції щодо запозичення певних норм законодавства Франції та Німеччині до законодавства України у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. А саме, щодо реалізації принципу «єдиного вікна» у напрямку отримання всіх дозвільних документів разом із проходженням процедури державної реєстрації, а також визнання заявочного способу утворення суб'єкта підприємницької діяльності пріоритетним, та проведення адміністративно-правової реформи у напрямку створення одного державного органу, що проводить процедури легалізації суб'єкта підприємництва та здійснює ведення державного реєстру.

5. Легалізація суб'єктів підприємницької діяльності є одним із пріоритетних напрямків гармонізації законодавства України із законодавством ЄС відповідно до положень *Acquis communautaire*.

6. Принципи гармонізації законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є похідними від загальних принципів гармонізації законодавства України до законодавства ЄС, що визначені в УПС.

7. Державне управління гармонізацією законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється практично всіма органами влади. При цьому повноваження державних органів у сфері гармонізації законодавства щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності не деталізовані, а мають лише загальний характер.

8. Вдосконалення адміністративно-правових засад у сфері управління гармонізацією національного законодавства із європейським в сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності має відбуватись у комплексі із реалізацією адміністративної реформи та реалізацією принципу верховенства права.

ВИСНОВКИ

В результаті теоретичного та практичного аналізу предмету даного дослідження, встановлено, що:

1) В українській юридичній науці питання про адміністративно-правові засади легалізації суб'єктів підприємницької діяльності не було достатньо вивчене, є дискусійним, викликає науковий інтерес та потребує комплексного дослідження. Визначено, що відносини в сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є складовою відносин господарювання. Норми, що регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності утворюють комплексний міжгалузевий інститут національного права. В результаті комплексного аналізу легалізації суб'єктів підприємницької діяльності як предмету правового регулювання, було сформульовано визначення останньої та визначення відповідних суспільних відносин.

2) **Легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності** є здійснення комплексу організаційно-правових процедур та окремих дій як з боку уповноважених державних органів та державних службовців, так і з боку засновників (власників капіталу) у сфері державного регулювання економіки, що реалізовані у формі правових, юридично значимих, а також організаційних (не правових) дій, з метою створення нового суб'єкта підприємницької діяльності та наділення його відповідним правовим статусом, що на законних підставах дозволяє брати участь новому суб'єкту підприємництва у господарських відносинах. Із визначення **легалізації суб'єктів підприємницької діяльності** сформульовано визначення **відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності**, що є відносинами, в які вступають уповноважені державні органи, чи державні службовці, і засновники (власники капіталу), щодо здійснення правових, юридично значимих, а також організаційних (не правових) дій, з метою створення нового суб'єкта підприємницької діяльності та наділення його відповідним правовим статусом, що на законних підставах дозволяє брати участь новому суб'єкту у господарському обороті.

3) Легалізація суб'єктів підприємницької діяльності має свою систему, що будується за власною структурою, до якої входять: суб'єкти, об'єкт, відносини, процедури та внутрішні закономірності і зв'язки, що об'єднують елементи цієї системи. Процедури, в свою чергу, поділяються за відповідними критеріями на: внутрішні та зовнішні, первинні та вторинні, юридичні та фактичні, основні та спеціальні. Визначено, що пріоритетним способом створення суб'єкта має стати явочний спосіб.

4) Історико-правовий аналіз адміністративно-правових засад легалізації суб'єктів підприємницької діяльності довів, що вона існувала в торгових відносинах при різних соціально-економічних формаціях і завжди була тісно пов'язана із правовим статусом суб'єкта, що мав намір займатися торговою діяльністю.

5) Визначено, що такому комплексному міжгалузевому інституту права як сукупність норм, якими регулюються процеси легалізації суб'єктів підприємницької діяльності відповідає комплексний міжгалузевий інститут законодавства, що утворює систему законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють такі суспільні відносини. Удосконалення законодавства у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності є необхідним і має відбуватись шляхом його систематизації за рахунок кодифікації норм, що регулюють відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності у Господарському та Цивільному кодексах та консолідації зазначених норм у спеціальному Законі України «Про легалізацію суб'єктів господарювання», а також внесення відповідних змін до інших нормативно-правових актів з метою приведення нормативно-правової бази, що регулює відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності у відповідність із теоретико-правовою концепцією щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Прискорити ефективність реалізації норм спеціального Закону у сфері легалізації суб'єктів підприємницької діяльності можна за рахунок прийняття Закону України «Про доброчесну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави» та посилення контролюючої

функції державних органів відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції».

6) З'ясовано, що легалізація суб'єктів підприємницької діяльності є об'єктом державного управління економікою, має певні вихідні начала, принципи, характеризується відповідними функціями, формами і методами. Державне управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється через систему державних органів. У сфері державного управління державною реєстрацією, як необхідної процедури легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, необхідно внести зміни в Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності». Такі зміни мають законодавчо закріпити встановлення загальної правоздатності та дієздатності юридичних осіб; можливості резервування найменування; заборону державним реєстраторам перекладати обов'язок щодо передання відомостей про державну реєстрацію до органів обліку на майбутніх суб'єктів підприємницької діяльності; встановлення спрощеного порядку звернення до суду щодо незаконних дій державних службовців в сфері державної реєстрації та скороченого терміну розгляду таких справ; визначення порядку державної реєстрації фізичної особи - іноземного громадянина, що бажає займатися підприємницькою діяльністю; встановлення можливості звернення до альтернативного органу чи посадової особи щодо здійснення державної реєстрації у разі мотивованої недовіри; закріплення чіткого механізму та строків, а також міри відповідальності за їх недотримання державними службовцями та органами державної влади у випадку подання електронних документів для здійснення державної реєстрації; деталізації механізму державної реєстрації за принципом «єдиного вікна» та контролю за його здійсненням.

7) Окрім процедури державної реєстрації до легалізації суб'єктів підприємницької діяльності відносяться також процедури ліцензування, сертифікація, стандартизація та видача інших дозвільних документів. Всі процедури легалізації суб'єктів підприємницької діяльності мають базуватися

на загальних принципах державного управління легалізацією суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки є її складовими елементами. Підвищення ефективності державного управління у сфері ліцензування можливе за рахунок концептуального визначення ліцензування однією із процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, визначення принципів ліцензування на основі принципів легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, застосування підвищеної відповідальності державних службовців за порушення строків у ліцензуванні, запровадження спрощеного порядку звернення до суду щодо незаконних дій державних службовців та державних органів у сфері ліцензування, чіткого визначення мети та критеріїв, за якими вид діяльності визначається ліцензійним, розробки електронної програми «розрахунку вартості ліцензії», нормативної заборони утворення різноманітних фондів та переведення коштів за ліцензійні дії, крім офіційної плати, спрямованої до Державного бюджету України, більш детального врегулювання проведення конкурсів на отримання ліцензій обмеженої кількості, встановлення часткової відповідальності державних службовців, що мають відношення до видання ліцензій обмеженої кількості, впровадження видання генеральної ліцензії, встановлення чіткого спрощеного порядку звернення до експертно-апеляційної ради. Щодо сертифікації та стандартизації, їх необхідно на нормативному рівні визначити як процедури легалізації суб'єктів підприємницької діяльності і застосувати до них ті ж самі принципи державного управління як і до інших процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності. Вдосконалення у сфері сертифікації та стандартизації має відбуватися переважно за рахунок гармонізації законодавства України в даній сфері із законодавством ЄС і використання позитивного досвіду окремих країн-учасниць ЄС. Для вдосконалення державного управління у сфері інших дозвільних процедур, варто законодавчо визначити їх процедурами легалізації суб'єктів підприємницької діяльності та застосовувати до них загальні принципи легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, а також необхідно класифікувати види дозвільних процедур за ознакою напрямків їх здійснення,

чітко визначити в нормах види діяльності, в сфері яких можуть бути застосовані такі дозвільні процедури.

8) В законодавстві Європейського Союзу легалізація суб'єктів підприємницької діяльності також має міжгалузевий характер правового регулювання, який виражається в тому, що відносини легалізації суб'єктів підприємницької діяльності регулюються різними галузями європейського права, такими як торгове право, корпоративне право і законодавство компаній. Правове регулювання відносин легалізації суб'єктів підприємницької діяльності в ЄС має свої особливості, що полягають у так званому подвійному регулюванні - наднаціональному та національному. Наднаціональний рівень визначає загальні принципи здійснення легалізації суб'єктів підприємницької діяльності у господарських відносинах, а також регулює питання створення та діяльності наднаціональних європейських компаній - юридичних осіб. Національний рівень регулювання легалізації суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється за рахунок дії норм відповідних кодексів країн-учасниць ЄС та спрямований на деталізацію процедур легалізації суб'єктів підприємницької діяльності - як юридичних так і фізичних осіб.

9) У типових країнах романо-германської правової сім'ї, що є країнами-членами ЄС та мають давні традиції правового регулювання торгової діяльності, легалізація суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється за принципом правового дуалізму, тобто регулюється двома кодифікованими актами - Цивільним та Торговим кодексами у Франції та Німецьким торговим уложенням і Німецьким торговим уложенням у Німеччині відповідно. Після аналізу досвіду правового регулювання легалізації суб'єктів підприємницької діяльності у вказаних країнах-учасниках, рекомендовано імплементувати відповідні норми до українського законодавства в рамках запозичення позитивного зарубіжного досвіду державного управління у даній сфері суспільних відносин.

10) Шляхом комплексного аналізу, доведено, що легалізація суб'єктів підприємницької діяльності є пріоритетним напрямком гармонізації

законодавства України із законодавством ЄС відповідно до положень *Aquis communautaire*. Державне управління у сфері гармонізації законодавства до законодавства ЄС з приводу легалізації суб'єктів підприємницької діяльності має бути вдосконалено шляхом розмежування та деталізації повноважень центральних органів виконавчої влади у даній сфері; прийняттям окремих нормативно-правових актів, що спрямовані на імплементацію конкретних норм права ЄС щодо легалізації суб'єктів підприємницької діяльності, наприклад, у сфері законодавства про компанії; узгодженням норм Закону України «Про міжнародні договори» із нормами Конституції України; реалізації адміністративної реформи з урахуванням принципів належного урядування та верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції / В. Авер'янов // Право України. – 2006. – № 5. – С. 11–17.
2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: Академічний курс : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] : у 2 т. / Авер'янов В. Б. – К. : Юрид. думка, 2007–2009. –
Т.1 : Загальна частина. – 2007. – 591 с.
3. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і державний контроль / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко. – К. : Вища шк. права при Ін-ті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1999. – 48 с.
4. Аверьянов В. Б. Организация аппарата государственного управления: структурно-функциональный аспект / Аверьянов В. Б. – К. : Наукова думка, 1985. – 146 с.
5. Административное право / [под ред. А. Е Лунева]. – М. : Юрид. лит., 1970. – 256 с.
6. Адміністративне право України : підручник / [Битяк Ю. П., Гарашук В. М., Дьяченко О. В. та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
7. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [редкол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін.]. – К. : Юрид. думка, 2004–2005. –
Т. 1: Загальна частина. – 2004. – 584 с.
8. Александров Г. Ф. Аристотель (философские и социально-политические взгляды) / Александров Г. Ф. – М. : Соцэкгиз, 1940. – 274 с.
9. Алексеев Н. Н. Очерки по общей теории государства. Основные предпосылки и гипотезы государственной науки / Алексеев Н. Н. – М. : Моск. науч. изд-во, 1919. – 203 с.
10. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1981–1982. –

Т. 1. – 1981. – 360 с.

11. Алексеев С. С. Проблемы теории права : [курс лекций] : в 2 т. / Алексеев С. С. – Свердловск : Свердловск. юрид. ин-т, 1972– 1973. –

Т. 1. – 1972. – 396 с.

12. Алексеев С. С. Структура советского права / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1975. – 263 с.

13. Алексеев С. С. Теория права / Алексеев С. С. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : БЕК, 1995. – 320 с.

14. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования / Алексеев С. С. – М. : Статут, 1999. – 712 с.

15. Алехин А. П. Административное право Российской Федерации : учебник / Алехин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. А. – М. : Зерцало, 1997. – 608 с.

16. Амстердамський договір: довідкове видання // Європейський Союз : словник-довідник / [ред. М. Марченко]. – [3-є вид., оновл.]. – К. : К.І.С., 2006. – С. 24–25.

17. Андреев О. Реформування дозвільної системи: етапи і проблеми [Електронний ресурс] / О. Андреев // Урядовий кур'єр. – Режим доступу :

http://www.vlasnasprava.info/ua/dozvil/press.html?_m=publications&_t=rec&id=10683.

18. Антонович А. Я. Курс государственного благоустройства (полицейского права) / Антонович А. Я. – К., 1889–1890. – Ч. 1–2.

19. Атаманчук Г. В. Сущность советского государственного управления / Атаманчук Г. В. – М. : Юрид. лит., 1980. – 256 с.

20. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : [курс лекций] / Атаманчук Г. В. – [4-е изд., стереотип.]. – М. : Омега-Л, 2006. – 584 с.

21. Афанасьев В. Г. О содержании (основных функциях) управления социалистическим обществом / В Кн. Научное управление обществом /Под ред. В.Г.Афанасьева. М.: Мысль, 1967. – С. 3–59.

22. Бабаев В. К. Теория государства и права в схемах и определениях / Бабаев В. К., Баранов В. М., Толстик В. А. – М. : Юрист, 1998. – 256 с.

23. Баранов В. М. Система права, система законодательства и правовая система : учеб. пособие / В. М. Баранов, С. В. Поленина. – Нижний Новгород, 2001. – 242 с.
24. Бачило И. Л. О концепции совершенствования системы государственного управления / И. Л. Бачило // Советское государство и право. – 1987. – № 6. – С. 20–28.
25. Бачило И. Л. Функции органов управления / Бачило И. Л. – М. : Юрид. лит., 1976. – 200 с.
26. Башилов А. П. О торговых товариществах / А. П. Башилов // Журнал Министерства Юстиции. – 1894. – Кн. 1, нояб. – С. 1–39.
27. Башилов А. П. О торговых товариществах / А. П. Башилов // Журнал Министерства Юстиции. – 1894. – Кн. 2, дек. – С. 51–83.
28. Берендтс Э. Опыт системы административного права / Э. Берендтс. – Ярославль, 1898. – Вып. 1. – 326 с.
29. Берталанфи Л. фон. История и статус общей теории систем / Л. фон Берталанфи // Системные исследования. – М. : Наука, 1973. – 216 с.
30. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг ; [пер. с англ.]. – [4-е изд.]. – М. : Дело, 1994. – 720 с.
31. Бобровник С. В. Система законодавства України: актуальні проблеми та перспективи розвитку / С. В. Бобровник, О. Л. Богінич. – К. : Наукова думка, 1994. – 124 с.
32. Богуславський М. М. Міжнародне приватне право / Богуславський М. М. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – М. : Міжнар. відносини, 1994. – 416 с.
33. Бойко-Бойчук О. Категорія «державне управління» сутність, місце, визначення / О. Бойко-Бойчук // Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування : матеріали Наук.-практ. конф. за міжнар. участі : у 4 т., 31 трав. 2007 р., Київ / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – Т. 3. – С. 51–54.

34. Большой юридический энциклопедический словарь / [под ред. А. Б. Барихина]. – М. : Книжный мир, 2000. – 720 с.
35. Бондаренко В. Д. Державне управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія (моніторинг наукових досліджень і розробок): [навч. посібник] / Бондаренко В. Д. – Ужгород : Ліра, 2007. – 344 с.
36. Братусь С. Н. О разработке правовых вопросов управления народным хозяйством / С. Н. Братусь, С. С. Алексеев // Правоведение. – 1963. – № 4. – С. 45–50.
37. Бушуев А. Ю. Коммерческое право зарубежных стран / А. Ю. Бушуев, О. А. Макарова ; под общ. ред. В. Ф. Попондопуло – СПб. : Питер, 2004. – 288 с.
38. Вандерборг Р. Торговля и торговая политика / Р. Вандерборг. – СПб., 1902. – 422 с.
39. Варналій З. С. Основи підприємництва : [навч. посібник] / Варналій З. С. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2003. – 286 с.
40. Вдосконалення законодавства в сучасних умовах : зб. наук. статей / [гол. ред. В. Ф. Опришко]. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. – 188 с.
41. Верхован П. Х. Підприємець. Його економічна функція та суспільно-політична відповідальність / Верхован П. Х. – К. : Юрінком, 1994. – 60 с.
42. Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / [за ред. В. Н. Денисова]. – К. : Юстиніан, 2006. – 672 с.
43. Вишняков В. Г. Повышение эффективности работы аппарата управления / В. Г. Вишняков // Советское государство и право. – 1966. – № 3. – С. 40–41.
44. Вінник О. М. Господарське право : [курс лекцій] / Вінник О. М. – К. : Атіка, 2004. – 624 с.
45. Гаджиев Г. А. Защита основных экономических прав и свобод предпринимателей за рубежом и в Российской Федерации / Гаджиев Г. А. – М. : Манускрипт, 1995. – 232 с.

46. Гайдулін О. О. Зближення контрактного права європейських країн : [монографія] / Гайдулін О. О. – К. : Видавець Позднишев, 2009. – 293 с.
47. Гердеген М. Європейське право / М. Гердеген ; [пер. з нім.]. – К. : К.І.С., 2008. – 528 с.
48. Герчикова И. Н. Регулирование предпринимательской деятельности: государственное и межфирменное : [учеб. пособие] / Герчикова И. Н. – М. : Консалтбанкир, 2002. – 704 с.
49. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України: поняття, особливості, види : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Гетьман Євген Анатолійович. – Харків, 2003. – 210 с.
50. Господарське право України : навч. посібник / [за заг. ред. Н. О. Саніахметової]. – Харків : Одиссей, 2005. – 608 с.
51. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
52. Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар / [за заг. ред. Д. М. Притики, І. В. Булгакової]. – К. : Юристконсульт; Юстініан, 2010. – 1088 с.
53. Государственное управление: основы теории и организации : учебник : в 2 т. / [под ред. В. А. Козбаненко]. – [2-е изд., с изм. и доп.]. – М. : Статут, 2002–2002. –
Т. 1. – 2002. – 366 с.
54. Григорець Т. Європейська політика сусідства та потенціал нової посиленої угоди Україна – ЄС як чинники європейської інтеграції України [Електронний ресурс] / Т. Григорець, С. Гуцул. – Режим доступу :
<http://www.niss.gov.ua/Monitor/November/4.htn>.
55. Грицаєнко Л. Л. Інституційний механізм Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Л. Л. Грицаєнко. – К., 2010. – 19 с.
56. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу : [навч. посібник] / Грицяк І. А. – К. : К.І.С, 2006. – 300 с.

57. Гумпилович Л. Общее учение о государстве / Л. Гумпилович ; [пер. И. Неровецкого]. – СПб. : Тип. т-ва «Обществ. польза», 1910. – 516 с.
58. Державне регулювання економіки / [за ред. І. Р. Михасюка]. – Львів : Українські технології, 1999. – 640 с.
59. Державне регулювання економіки : [підручник] / Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. ; за ред. І. Р. Михасюка. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Атіка; Ельга-Н, 2000. – 592 с.
60. Державне управління в Україні : навч. посібник / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1999. – 265 с.
61. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади : навч. посібник / [Нижник Н. Р., Дубенко С. Д., Мельниченко В. І. та ін.] ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 164 с.
62. Державне управління : [навч. посібник] / А. Ф. Мельник, О. Б. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко ; за ред. А. Ф. Мельник. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Знання, 2004. – 342 с.
63. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / [Авер'янов В. Б., Дерещ В. А., Школик А. М. та ін.] ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юстиніан, 2007. – 288 с.
64. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. – К. : Факт, 2003. – 284 с.
65. Державне управління: теорія і практика / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
66. Державний комітет статистики України : Статистичний щорічник України за 2002 р. / [за ред. О. Г. Осауленка]. – К. : Консультант, 2003. – 664 с.
67. Дерюжинский В. Ф. Полицейское право / Дерюжинский В. Ф. – СПб. : Сенат. Тип, 1917. – 510 с.
68. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – [3-є вид., випр.]. – К. : Знання-Прес, 2003. – 214 с.

69. Довідник по ліцензуванню видів господарської діяльності в Україні / [під ред. С. І. Третякова]. – [2-е вид.]. – К. : Держпідприємництво, 2002. – 474 с.
70. Договір про Європейське співтовариство [Електронний ресурс] / Довідник з Європейської інтеграції. – Режим доступу :
http://eu-directory.ru/index.php?act=show&doc_id=1&id=74.
71. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029/print1330186184512983.
72. Дождев Д. В. Римское частное право : учебник для вузов / [под общ. ред. В. С. Нерсисянца]. – [2-е изд., изм. и доп.]. – М. : НОРМА, 2003. – 784 с.
73. Дойников И. В. Предпринимательское (хозяйственное) право / Дойников И. В. – М. : Нолидж, 1998. – 374 с.
74. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека : учебник для вузов / [рук. авт. кол. и отв. ред. Л. М. Энтин]. – [2-е изд., пересмотр. и доп.]. – М. : Норма, 2007. – 960 с.
75. Економічна енциклопедія : у 3 т. / [за заг. ред. Б. Д. Гаврилишина]. – К. : Академія, 2001–2003. –
Т. 1. – 2001. – 848 с.
76. Елистратов А. И. Учебник русского административного права / Елистратов А. И. – М. : Издание Г. А. Лемана и С. И. Сахарова, 1910–1911. – Вып. 1, 2.
77. Європейська політика сусідства: План дій Україна – ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_693/print1330186184512983.
78. Європейський інструмент з демократії та прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://ec.europa.eu/europeaid/where/worldwide/eidhr/working-documents_en.htm.
79. Єфименко А. Гармонізація законодавства України та ЄС у сфері регулювання діяльності та бухгалтерської звітності компаній / А. Єфименко//

Юстиніан : юрид. журн. – 2002. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.justinian.com.ua/article.php?id=819>.

80. Жук Л. А. Господарське право : навч. посібник / Жук Л. А., Жук І. Л., Неживець О. М. – К. : Кондор, 2003. – 400 с.
81. Завірюха Г. С. Дозвільні процедури у сфері підприємницької діяльності (адміністративно-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Г. С. Завірюха. – К., 2011. – 20 с.
82. Заїка Ю. О. Українське цивільне право : [навч. посібник] / Заїка Ю. О. – К. : Істина, 2005. – 312 с.
83. Закон і підприємець (проблеми правового регулювання підприємницьких відносин та систематизації законодавства України про підприємництво) / [наук. ред. В. М. Селіванов]. – К. : Ін-т приватного права і підприємництва, 1998. – 183 с.
84. Законодавство України та міжнародне право (проблеми гармонізації) : зб. наук. праць / [редкол.: В. Ф. Опришко (голова) та ін.]. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. – 299 с.
85. Ивановский В. В. Учебник административного права / Ивановский В. В. – [4-е изд., доп.]. – Казань : Типография Казанского ун-та, 1911. – 506 с.
86. Ионова Ж. А. Правовые проблемы государственной регистрации и лицензирования предпринимательства : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Предпринимательское право; арбитражный процесс» / Ж. А. Ионова. – М., 1997. – 29 с.
87. Иоффе О. С. Развитие цивилистической мысли в СССР / О. С. Иоффе // Избранные труды по гражданскому праву: Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права». – М. : Статут, 2000. – С. 157–329.
88. Історія держави і права України : підручник : у 2 т. / [за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка]. – К. : Ін Юре, 2003–2003. –

Т. 1. – 2003. – 656 с.

89. Каминка А. И. Очерки торгового права / Каминка А. И. – СПб. : Изд-во юрид. кн. склада «Право», 1912. – 437 с.

90. Кант И. Сочинения на немецком и русском языках : в 4-х т. / И. Кант. – М. : Наука, 1993–2001. –

Т. 1: Трактаты и статьи (1784–1796). – 1993. – __ с.

91. Каталог документів з історії Києва XV–XIX ст. / [упоряд.: Г. В. Боряк, Н. М. Яковенко ; відп. ред. Ф. П. Шевченко]. – К. : Наукова думка, 1982. – 203 с.

92. Квачевский А. А. О товариществах вообще и акционерных обществах в особенности / Квачевский А. А. – СПб. : Тип. Правит. Сената, 1880. – 189 с.

93. Кіровська І. А. Розв'язання проблем гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу як передумова інтеграції України до європейських співтовариств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.0011 «Міжнародне право» / І. А. Кіровська. – К., 2007. – 18 с.

94. Коваль Л. В. Адміністративне право : [курс лекцій для студ. юрид. вузів та фак-тів] / Коваль Л. В. – [3-є вид.]. – К. : Вентурі, 1998. – 208 с.

95. Ковальова М. В. Адміністративно-правові режими підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ковальова М. В. – Харків, 2007. – 197 с.

96. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51, 18 груд. – Ст. 1122.

97. Кодифікація приватного (цивільного) права України / [Довгерт А. С., Підопригора О. А., Боброва Д. В., Головатий С. П., Калакура В. Я.] ; за ред. А. С. Довгерта. – К. : Укр. центр правничих студій, 2000. – 336 с.

98. Козлов Ю. М. Управление народным хозяйством СССР. Ч. 1 / Козлов Ю. М. – М. : МГУ, 1969. – 158 с.

99. Коліушко І. Б. Виконавча влада і адміністративне право / І. Б. Коліушко, В. П. Тимошук ; за ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Ін-Юре, 2002. – 668 с.

100. Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні : навч. посібник / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.
101. Колодій А. М. Принципи права України : [монографія] / Колодій А. М. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
102. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [підручник] / Колпаков В. К. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
103. Конституційне право України : підручник для студ. ВНЗ / [за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського]. – К. : Ін Юре, 2002. – 544 с.
104. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30, 23 лип. – Ст. 141.
105. Концепция модернизации хозяйственного законодательства на базе Хозяйственного кодекса Украины : проект // Экономика и право. – 2006. – № 2. – С. 5–16.
106. Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки : Постанова Президії Верховної Ради УРСР від 25 вересня 1990 р. № 277-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 48. – Ст. 632.
107. Копейчиков В. В. Механизм советского государства / Копейчиков В. В. – М. : Юрид. лит., 1968. – 215 с.
108. Коростей В. И. Трансформация системы правового регулирования хозяйственной деятельности: проблемы, реализация, перспективы : [монография] / Коростей В. И. – Донецк : Юго-Восток, 2008. – 321 с.
109. Котюк В. О. Основи держави і права : [навч. посібник для абітурієнтів, студ., учнів серед. шкіл і ліцеїв] / Котюк В. О. – К. : Вентурі, 1997. – 224 с.
110. Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І. В. Кравчук, М. В. Парапан. – К. : Слово, 2004. – 320 с.
111. Кресін О. В. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології / [Кресін О. В., Луць Л. А., Мережко О. О., Лисенко О. М., Савчук С. В.] ; за ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Київський ун-т права; Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2006. – 432 с.

112. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25, 29 черв. – Ст. 131.
113. Крупка Ю. М. Правові й організаційні основи підприємницької діяльності : [навч. посібник для дистанційного навчання] / Крупка Ю. М. – К. : Ун-т «Україна», 2005. – 192 с.
114. Лаврентьев Д. К. Торговое право вексельное и морское. Краткий курс для учащихся и самообразования / Лаврентьев Д. К. – М. : Т-во И. Д. Сытина, 1913. – 423 с.
115. Лазарев Б. М. Аппарат управления общенародного государства / Лазарев Б. М. – М. : Юрид. лит., 1978. – 87 с.
116. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления / Лазарев Б. М. – М. : Юрид. лит., 1972. – 280 с.
117. Лаптев В. В. Акционерное право / Лаптев В. В. – М. : Юрид. фирма «Контракт»; ИНФРА-М, 1990. – 40 с.
118. Лаптев В. В. Введение в предпринимательское право / Лаптев В. В. – М. : Ин-т государства и права РАН, 1994. – 31 с.
119. Лаптев В. В. О предпринимательском законодательстве / В. В. Лаптев // Государство и право. – 1995. – № 5. – С. 49–52.
120. Лаптев В. В. Предпринимательское право: понятие и субъекты / Лаптев В. В. – М. : Юрист, 1997. – 140 с.
121. Ластовецький А. Вдосконалення державного регулювання підприємництва у ракурсі адміністративної реформи / А. Ластовецький // Право України. – 2002. – № 6. – С. 18–24.
122. Ластовецький А. С. Організаційно-правові засади регулювання підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ластовецький А. С. – Ірпінь, 2005. – 220 с.
123. Лихачев Д. С. «Повесть временных лет» // Лихачев Д. Великое наследие: (Клас. произведения лит. Древней Руси). – [2-е изд.]. – М.: Современник, 1979. – 412 с.
124. Ліга закон [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://search.ligazakon.ua/search/law/?s=search&language=2&beginPos=1&countBlock=10&class_code=&dateCreated1_s=&dateCreated2_s=&confirmAboutReleaseUnits=&text_value=%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8+%D0%B7+%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C+%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F&idView=LZ_SUITE_LAW&type_doc=0&names_value=&number_doc=&dateAccept1_s=&dateAccept2_s=&sort=0.

125. Мамутов В. К. Хозяйственное право / Мамутов В. К. – К. : Юринком Интер, 2002. – 906 с.

126. Манжола В. А. Інтеграція України в європейські правові, політичні та економічні системи : [монографія] / В. А. Манжола, В. І. Муравйов, А. С. Філіпенко, А. П. Сапсай, В. В. Копійка ; за ред. Л. В. Губерського. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2007. – 320 с.

127. Мартемьянов В. С. Хозяйственное право : [курс лекций] : в 2 т. / Мартемьянов В. С. – М. : БЕК, 1994–1994. –

Т. 1: Общие положения. – 1994. – 312 с.

128. Марчук В. М. Нариси з теорії права / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва. – К. : Істина, 2004. – 297 с.

129. Матузов Н. И. Теория государства и права / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – М. : Юристъ, 2004. – 512 с.

130. Матюшко П. Підприємства, створені згідно з європейським правом / П. Матюшко // Юстиніан : юрид. журн. – 2003. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.justinian.com.ua/article.php?id=819>.

131. Мачуський В. В. Правове забезпечення підприємницької діяльності : [курс лекцій] / Мачуський В. В. – К. : КНЕУ, 2002. – 348 с.

132. Микієвич М. М. Інституційно-правовий механізм зовнішньої політики Європейського Союзу: сучасний стан та перспективи розвитку / М. М. Микієвич // Вісник Академії адвокатури України. – 2006. – Вип. 3 (7). – С. 90–96.
133. Міністерство юстиції України [Електронний ресурс] / Офіційний портал. – Режим доступу :
<http://www.minjust.gov.ua/0/33414>.
134. Момот А. И. Проблемы сертификации систем качества : [учеб. пособие для вузов] / Момот А. И. – Донецк : ДонГТУ, 2000. – 186 с.
135. Муравйов В. І. Гармонізація законодавства України з правом Євросоюзу / В. І. Муравйов // Україна – Німеччина: розвиток законодавства в рамках європейського права. – К., 2007. – С. 48–59.
136. Мусияка В. Л. Правовые основы предпринимательской деятельности / Мусияка В. Л. – Харьков : Бизнес-информ, 1995. – 88 с.
137. Надолішний П. І. Теорія та історія державного управління : [навч. посібник] / Надолішний П. І. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. – 126 с.
138. Народне господарство Української РСР в 1959 році : Статистичний щорічник / [відп. за вип. П. С. Булгаков]. – К. : Держ. стат. вид-во, 1959. – 732 с.
139. Народне господарство Української РСР : Статистичний щорічник 1957 р. / [відп. за вип. П. С. Булгаков]. – К. : Держ. стат. вид-во, 1958. – 264 с.
140. Народное хозяйство СССР за 70 лет : Юбилейный статистический ежегодник / [отв. за вып. Л. А. Уманский]. – М. : Финансы и статистика, 1987. – 768 с.
141. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / [Знаменський Г. Л., Хахулін В. В., Щербина В. С. та ін.]; за заг. ред. В. К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
142. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. – [6-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юридична думка, 2009. – 1236 с.

143. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / [за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця]. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2006–2008. – Т. 1. – 2006. – 832 с.
144. Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства / Нерсисянц В. С. – М. : Норма, 1999. – 552 с.
145. Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства : [учебник для вузов] / Нерсисянц В. С. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2002. – 539 с.
146. Нерсисянц В. С. Философия права : [учебник] / Нерсисянц В. С. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : НОРМА, 2008. – 835 с.
147. Нижник Н. Р. Українська держава в умовах розвитку / Н. Р. Нижник // Актуальні теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління : матеріали Наук.-практ. конф. за міжнар. участі (м. Київ, 28 травня 2004 р.) : в 2 т. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – Т. 1. – С. 27–30.
148. Ніцький договір та розширення ЄС / [за ред. С. Шевчука]. – К. : Логос, 2001. – 196 с.
149. Овсянко Д. М. Административное право : [учеб. пособие] / Д. М. Овсянко ; [под ред. Г. А. Туманова]. – М. : Юристъ, 1997. – 448 с.
150. Одинцова Г. С. Теорія та історія державного управління : навч. посібник / [Одинцова Г. С., Дзюндзюк В. Б., Мельтюхова Н. М. та ін.] ; за заг. ред. Г. С. Одинцова, О. Ю. Амосова. – К. : Професіонал, 2008. – 288 с.
151. Омельченко А. В. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні : [монографія] / Омельченко А. В. – К. : КНЕУ, 2011. – 309 с.
152. Опришко В. Ф. Конституційні основи розвитку законодавства України / Опришко В. Ф. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. – 212 с.
153. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу: Загальна частина : підручник / Опришко В. Ф., Омельченко А. В., Фастовець А. С. – К. : КНЕУ, 2002. – 460 с.
154. Опришко В. Ф. Проблеми вдосконалення законодавчого регулювання економіки України / В. Ф. Опришко // Правове регулювання економіки : зб.

- наук. праць / [редкол.: В. Ф. Опришко (голова) та ін.]. – К. : КНЕУ, 2000. – Вип. 1. – С. 4–5.
155. Опришко В. Ф. Народнохозяйственный комплекс: управление и право / Опришко В. Ф. – К. : Политиздат Украины, 1983. – 167 с.
156. Орлов Н. Проблемная регистрация предприятия / Н. Орлов // Юридическая практика. – 2002. – № 52 (262), 24 дек. – С. 10–13.
157. Павлова Н. Г. Курс лекций по сравнительному правоведению / Павлова Н. Г. – М. : РУДН, 2009. – 160 с.
158. Пархоменко Н. М. Кодифікація законодавства України на сучасному етапі / Н. М. Пархоменко // Проблеми кодифікації законодавства України : матеріали Наук.-практ. конф., 2003 р., Київ / за заг. ред. В. П. Нагребельного. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – С. 12–16.
159. Перегудов Ф. И. Введение в системный анализ / Ф. И. Перегудов, Ф. П. Тарасенко. – М. : Высшая шк., 1989. – 367 с.
160. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности / Петражицкий Л. И. – СПб. : тип. СПб. акц. общ. «Слово», 1909. – Т. 1. – 656 с.
161. Пилипенко А. Я. Господарське право: курс лекцій / А. Я. Пилипенко, В. С. Щербина. – К. : Вентурі, 1996. – 388 с.
162. Підпригора О. А. Основи римського приватного права : [підручник для студ. юрид. вузів та фак-тів] / Підпригора О. А. – К. : Вентурі, 1997. – 336 с.
163. Підпригора О. А. Римське право : підручник / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. – [2-е вид.]. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 528 с.
164. Підпригора О. А. Цивільне право України. Правові аспекти підприємництва / Підпригора О. А., Сумін В. О., Підпригора О. О. – К. : Юрінформ, 1994. – 106 с.
165. Підприємницьке право : підручник / [за заг. ред. Р. Б. Шишки]. – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ «Еспада», 2000. – 480 с.
166. План дій між Україною та ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_956/print1339003125602277.

167. Плиев Э. Г. Отдельные проблемы гражданско-правового регулирования предпринимательства в России / Плиев Э. Г. – М. : Юристъ, 1998. – 56 с.
168. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13, 8 квіт., № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
169. Поленина С. С. Теоретические проблемы системы советского законодательства / Поленина С. С. – М. : Наука, 1979. – 205 с.
170. Положення про Acqui communautaire [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Єврокомісії. – Режим доступу :
http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/negotiations_croatia_turkey/index_en.htm.
171. Положення про порядок ліцензування підприємницької діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 липня 1998 р. № 1020 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 27, 20 липня. - С.112
172. Попов А. А. Торговое право : [учеб. пособие] / Попов А. А. – Харьков : Каравелла, 1999. – 308 с.
173. Попондуполо В. Ф. Правовой режим предпринимательства / Попондуполо В. Ф. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1994. – 208 с.
174. Порядок митного оформлення товарів (продукції), що підлягають обов'язковій сертифікації в Україні : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 р. № 466 // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 92, 22 трав.
175. Посилення співпраці між Україною та ЄС щодо утвердження верховенства права в Україні: аналітична доповідь та рекомендації / [за заг. ред. І. Солоненко]. – К. : К.І.С., 2006. – 160 с.
176. Послання Президента України до Верховної Ради України від 04 червня 2002 р. // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 100, 4 черв.
177. Право Европейского Союза в вопросах и ответах : учеб. пособие / [Кашкин С. Ю. и др.] ; отв. ред. С. Ю. Кашкин. – М. : ТК Велби: Проспект, 2005. – 304 с.

178. Право Європейського Союзу : навч. посібник / [за заг. ред. Р. А. Петрова]. – [3-є вид., змін. і доп.]. – К. : Істина, 2009. – 376 с.
179. Право Європейського Союзу : підручник / [за ред. В. І. Муравйова]. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.
180. Правовий доробок Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://uk.wikipedia.org/wiki/Доробок_спільноти.
181. Правознавство : підручник / [Демський С. Е., Ковальський В. С., Колодій А. М. та ін.] ; за ред. В. В. Копейчикова. – [5-те вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 736 с.
182. Правознавство : підручник / [Опришко В. Ф., Шульженко Ф. П. та ін.] ; за заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. – К. : КНЕУ, 2003. – 767 с.
183. Предпринимательское право / [под ред. Н. И. Клейна]. – М. : Юрид. лит., 1993. – 480 с.
184. Предпринимательское право в вопросах и ответах : учеб. пособие / [под ред. Н. А. Саниахметовой]. – Харьков : Одиссей, 2001. – 560 с.
185. Предпринимательство в конце XX века / [Дынкин А. А., Стерлин А. Р., Тулин А. Р. и др.]. – М. : Наука, 1992. – 312 с.
186. Про акредитацію органів з оцінки відповідності : Закон України від 17 травня 2001 р. № 2407-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 32, 10 серп. – Ст. 170.
187. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51, 19 груд. – Ст. 384.
188. Про боротьбу із корупцією : Закон України від 05 жовтня 1995 р. № 358/95-ВР // Урядовий кур'єр. – 1995. – № 179–180. – 30 лист.
189. Про власність : Закон України від 07 лютого 1991 р. № 697-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 20, 14 квіт. – Ст. 249.
190. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подальшого вдосконалення порядку ліцензування господарської діяльності :

Закон України від 25 червня 2010 р. № 1571-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 1, 8 січ. – Ст. 6.

191. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців за їх рішенням: Закон України від 19 травня 2011 р. № 3384-VI // Голос України. – 2011. – № 110, 18 черв.

192. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2009 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2012 р. № 148 // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 40, 1 берез.

193. Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2012 році: Послання Президента до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslannya2012-993d0.pdf.

194. Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств: Декрет Кабінету Міністрів України № 24–92 // Голос України. – 1993. – 13 січ.

195. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49, 3 груд. – Ст. 682.

196. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25, 23 черв. – Ст. 195.

197. Про державний суверенітет України: Декларація // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31, 31 лип. – Ст. 429.

198. Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності: Постанова Кабінету Міністрів від 25 травня 1998 р. № 740 // Офіційний Вісник України. — 1998. — № 21 — Ст. 767.

199. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31, 8 серп. – Ст. 263.

200. Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності : пояснювальна записка до проекту Закону України // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2048&skl=5.

201. Про Державну службу статистики України : Указ Президента України від 06 квітня 2011 р. № 396/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 73, 21 квіт.

202. Про державну службу України з питань регуляторної політики та підприємництва : Указ Президента України від 19 грудня 2011 р. № 1168/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 242, 27 груд.

203. Про державну службу : Закон України від 16 грудня 1993 р. № 3723-XII // Голос України. – 1994. – № 2, 5 січ.

204. Про деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. № 1365 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 42, 5 листоп. – Ст. 2763.

205. Про деякі питання впорядкування діяльності консультативно-дорадчих органів при Президентові України : Указ Президента України від 03 травня 2006 р. № 340/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 18, 17 трав. – Ст. 1321.

206. Про доброчесну поведінку осіб, уповноважених на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування : Проект Закону [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=32266.

207. Про дозвільну систему у господарській діяльності : Закон України від 06 вересня 2005 р. № 2806-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48, 2 груд. – Ст. 483.

208. Про економічну самостійність Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 03 серпня 1990 р. № 142-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 34, 21 серп. – Ст. 499.
209. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22 травня 2003 р. № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36, 5 верес. – Ст. 276.
210. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36, 5 верес. – Ст. 275.
211. Про Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 118 // Урядовий кур'єр. – 1996. – 1 лют.
212. Про забезпечення виконання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) : Указ Президента України від 24 лютого 1998 р. № 148/98 // Офіційний Вісник України. – 1998. – № 8, 12 березня. – Ст. 296.
213. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
214. Про запровадження дозвільної системи у сфері підприємницької діяльності : Указ Президента від 20 травня 1999 р. № 539/99 // Офіційний вісник України. – 1999. - № 20, 04 червня. – С.148
215. Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва : Указ Президента України від 22 січня 2000 р. № 89/2000 // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 13, 25 січ.
216. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від від 01 липня 2010 р. № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40, 8 жовт. – Ст. 527.

217. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9, 27 лют. – Ст. 79.
218. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 11 червня 2009 р. № 1506-VI (втратив чинність на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» від 10 березня 2010 р. № 1962-VI) // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 45, 6 листоп. – Ст. 691.
219. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності у будівництві, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури : Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 27 січня 2009 р. № 47 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 20, 27 берез. – Ст. 662.
220. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 31 жовтня 2011 р. № 723 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 99, 29 груд. – Ст. 3650.
221. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва дисків для лазерних систем зчитування, матриць : Наказ Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерство освіти і науки від 03 липня 2002 р. № 71/382 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 30, 9 серп. – Ст. 1438.
222. Про затвердження Ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з торгівлі цінними паперами : Рішення Комісії з цінних паперів та фондового ринку // Офіційний вісник України. – 2006. – № 34, 6 верес. – Ст. 2432.
223. Про затвердження методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки : Наказ Міністерства економіки України від 18 лютого 2009 р. № 123 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=129888&cat_id=32854&treeElems=item_8+item_10+.

224. Про затвердження переліку органів ліцензування : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2000 р. № 1698 // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 228, 7 груд.
225. Про затвердження плану першочергових заходів щодо інтеграції України до Європейського Союзу на 2013 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 39, 27 лютого.
226. Про затвердження Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : Указ Президента України від 31 травня 2011 р. № 634/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 104, 9 черв.
227. Про затвердження Положення про Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2007 р. № 667 // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 84, 16 трав.
228. Про затвердження Положення про Державну реєстраційну службу України : Указ Президента України від 06 квітня 2011 р. № 401/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 73, 21 квіт.
229. Про затвердження Положення про контроль за додержанням порядку проведення державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності органами державної реєстрації : Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва № 62 від 18 квітня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 20. – Ст. 915.
230. Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України : Указ Президента України від 31 травня 2011 р. // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 107, 15 черв.
231. Про затвердження положення про Міністерство юстиції України : Указ Президента України від 06 квітня 2011 р. № 395/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 73, 21 квіт.
232. Про затвердження Положення про порядок здійснення державного нагляду за дотриманням законодавства у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців: Наказ Державного комітету України з

питань регуляторної політики та підприємництва від 13 травня 2008 р. № 54 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 41, 17 черв. – Ст. 1379.

233. Про затвердження порядку ліцензування діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, та внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2000 р. № 1698 і від 04 липня 2001 р. № 756 // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 238, 19 груд.

234. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 24, 2 лип. – С. 3.

235. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12, 23 берез. – Ст. 64.

236. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 30, 23 лип. – Ст. 379.

237. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1999 р. № 810/98 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21, 11 черв.

238. Про заходи, щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09 лютого 1999 р. № 145/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 6, 26 лют. – С. 18.

239. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48, 1 груд. – Ст. 650.

240. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 07 жовтня 2011 р. № 2591-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 9, 4 берез. – Ст. 58.

241. Про Концепцію Загальнодержавної Програми адаптації законодавства України до Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 р. № 228-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3, 17 січ. – Ст. 12.

242. Про Концепцію розвитку внутрішньої торгівлі України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1997 р. № 1449 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1449-97-п>.
243. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2004 р. № 1087-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5, 30 січ. – Ст. 35.
244. Про ліквідацію урядових органів : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2011 р. № 346 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 26, 15 квіт. – Ст. 1054.
245. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01 червня 2000 р. № 1775-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36, 8 верес. – Ст. 299.
246. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50, 10 груд. – Ст. 540.
247. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20, 28 трав. – Ст. 190.
248. Про Національну раду з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Указ Президента України від 30 серпня 2000 р. № 1033/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 35. – Ст. 1481.
249. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09 грудня 2010 р. № 1085/2010 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 234, 14 груд.
250. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності : Закон України від 19 травня 2011 р. № 3392-VI // Голос України. – 2011. – № 108, 16 черв.
251. Про підприємництво : Закон України від 07 лютого 1991 р. № 698-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14, 2 квіт. – Ст. 168.

252. Про підприємства в Україні : Закон України від 27 березня 1991 р. № 887-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 24, 11 черв. – Ст. 272.
253. Про підтвердження відповідності : Закон України від 17 травня 2001 р. № 2406-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 32, 10 серп. – Ст. 169.
254. Про Положення про Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів : Указ Президента від 13 квітня 2011 р. № 465/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 87, 17 трав.
255. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 16 листопада 2000 р. № 1072/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 39, 13 жовт. – Ст. 1648.
256. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Закон України від 10 листопада 1994 р. № 237/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 46, 15 листоп. – Ст. 415.
257. Про реалізацію Закону «Про економічну самостійність Української РСР» : Постанова Верховної Ради УРСР від 03 серпня 1990 р. № 143-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 34, 21 серп. – Ст. 500.
258. Про Рекомендації парламентських слухань «Законодавче забезпечення сучасної економічної політики в умовах конституційної реформи» : Постанова Верховної Ради України від 21 червня 2005 р. № 2681-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 27, 8 лип. – Ст. 368.
259. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15, 9 квіт. – Ст. 232.
260. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39, 3 жовт. – Ст. 261.

261. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності : Закон України від 01 грудня 2005 р. № 3164 -IV // *Голос України*. – 2006. – № 4, 11 січ.
262. Про стандартизацію : Закон України від 17 травня 2001 р. № 2408-III // *Відомості Верховної Ради України*. – 2001. – № 31, 3 серп. – Ст. 145.
263. Про створення Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України : Положення, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 118 [Електронний ресурс]– Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/118-96-%D0%BF>.
264. Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України від 15 січня 1999 р. № 401-XIV // *Відомості Верховної Ради України*. – 1999. – № 11, 19 берез. – Ст. 79.
265. Про схвалення прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2011–2013 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2009 р. № 988 // *Урядовий кур'єр*. – 2009. – № 179, 30 вересня.
266. Про утворення Державного департаменту з питань адаптації законодавства : Постанова Кабінету Міністрів від 24 грудня 2004 р. № 1742 // *Офіційний вісник України*. – 2005. – № 52, 14 січ. – Т. 1. – Ст. 3447.
267. Про утворення Національного антикорупційного комітету : Указ Президента України від 26 лютого 2010 р. № 275 // *Урядовий кур'єр*. – 2010. – № 42, 5 берез.
268. Проблеми господарського законодавства і методика його викладання : зб. наук. праць / [відп. ред. В.К. Мамутов]. – К. : НАН України; Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. – 290 с.
269. Пугинский Б. И. Коммерческое право России / Пугинский Б. И. – М. : Юрайт–М., 2001. – 314 с.
270. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та Європейський адміністративний простір (науково-інформаційне видання) /

- Пухтецька А. А. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – 88 с.
271. Райзберг Б. А. Государственное управление экономическими и социальными процессами : [учеб. пособие] / Райзберг Б. А. – М. : ИНФРА–М., 2006. – 384 с.
272. Ричка В. М. Духовенство в класово-становій структурі давньоруського суспільства / В. М. Ричка // Український історичний журнал. – 1989. – № 6. – С. 76–87.
273. Савельев В. А. Гражданский кодекс Германии / Савельев В. А. – М. : Юристъ, 1994. – 96 с.
274. Саніахметова Н. О. Підприємницьке право : [навч. посібник] / Саніахметова Н. О. – [2-е вид.]. – К. : А.С.К., 2003. – 704 с.
275. Саніахметова Н. О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама : [навч. посібник] / Саніахметова Н. О. – К. : А.С.К., 2001. – 704 с.
276. Свердлык Г. А. Принципы советского гражданского права / Свердлык Г. А. – Красноярск : Изд-во Красноярск. ун-та, 1985. – 200 с.
277. Свобода П. Вступ до європейського права / П. Свобода ; [пер. з чеськ.]. – [Укр. видання у співпраці з Олесем Андрійчуком]. – К. : К.І.С., 2006. – 280 с.
278. Селіванов В. Концептуальні засади Кодексу про підприємництво України / В. Селіванов // Право України. – 1995. – № 2. – С. 3–12.
279. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України. Методологічні аспекти / В. М. Селіванов ; [наук. ред. О. Д. Святоцький]. – К. : Ін Юре, 2002. – 723 с.
280. Система советского законодательства / [под ред. И.С. Самощенко]. – М. : Юрид. лит., 1980. – 326 с.
281. Скаун О. Ф. Общее сравнительное правоведение. Основные типы семьи правовых систем мира : Академический курс : [учебник для студ. вузов] / Скаун О. Ф. – К. : Ін Юре, 2008. – 464 с.

282. Скакун О. Ф. Теория государства и права : [учебник] / Скакун О. Ф. – Харьков : Консум, 2000. – 704 с.
283. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О. Ф. Скакун ; [пер. з рос.]. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
284. Советское право / [под ред. В. Ф. Опышко]. – К. : Вища шк., 1990. – 464 с.
285. Советское хозяйственное право : учебник / [под ред. И. Г. Побирченко]. – К. : Вища шк., 1985. – 335 с.
286. Спиркин А. Г. Философия : [учебник] / Спиркин А. Г. – [2-е изд.]. – М. : Гардарики, 2007. – 735 с.
287. Спільна заява саміту Східного партнерства у Празі від 07 травня 2009 р. [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу :
http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article%3fshowHidden=1&art_id=227410963&cat_id=223345569.
288. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 р. : Міжнародний документ [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/>.
289. Статистична інформація Державної податкової адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.sta.gov.ua/control/uk/doccatalog/list?currDir=234360>.
290. Стучка П. И. Классовое государство и гражданское право / Стучка П. И. – М. : Изд-во Социалист. академии, 1924. – 78 с.
291. Субтельний О. Україна: історія / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1994. – 258 с.
292. Тарасов И. Т. Лекции по полицейскому (административному) праву : в 2 т. / Тарасов И. Т. – М. : Печатня А. И. Снегиревой, 1908–1910. – Т. 2: Общая часть. – 1910.
293. Теоретические вопросы систематизации советского законодательства / [под ред. С. Н. Братуся, И. С. Самощенко]. – М. : Госкомиздат, 1962. – 575 с.

294. Теоретические проблемы хозяйственного права / [под ред. В. В. Лаптева]. – М. : Наука, 1975. – 412 с.
295. Теоретичні та практичні проблеми правового забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку суспільства і держави : [монографія] / [Опришко В. Ф. , Шульженко Ф. П., Гайдулін О. О. та ін.] ; за заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. – К. : КНЕУ, 2006. – 702 с.
296. Теория государства и права : курс лекций / [под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько]. – М. : Юристъ, 1997. – 672 с.
297. Теорія держави і права: Академічний курс / [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
298. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса / Тихомиров Ю. А. – М. : Юринкомцентр, 1998. – 798 с.
299. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Тихомиров Ю. А. – М. : Норма, 1996. – 432 с.
300. Тихомиров Ю. А. Российское гуманитарное право : [учеб. пособие для вузов] / Тихомиров Ю. А. – М. : ПРИОР, 1998. – 303 с.
301. Толстой Ю. К. Кодификация гражданского законодательства в СССР (1961–1965) : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора юрид. наук : спец. 12.712 «Гражданское право и гражданский процесс» / Ю. К. Толстой. – Ленинград, 1970. – 33 с.
302. Толстой Ю. К. О теоретических основах кодификации гражданского законодательства / Ю. К. Толстой // Правоведение. – 1957. – № 1. – С. 42–55.
303. Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина / [упоряд.: В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко ; відп. ред. М. Ф. Котляр]. – К. : Наукова думка, 1990. – 408 с.
304. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 24, 29 черв. – Ст. 1794.
305. Федоров А. Ф. Торговое право / Федоров А. Ф. – Одесса : «Славянская» типография Е. Хрисогелос, 1911. – 896 с.

306. Фемелиди А. М. Репетиториум по торговому праву / Фемелиди А. М. – Аккерман, 1900. – 140 с.
307. Філософія права : навч. посібник/ [за ред. М. В. Костецького, Б. Ф. Чміля]. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.
308. Філософія : навч. посібник / [Надольний І. Ф., Андрущенко В. П., Бойченко І. В. та ін.] ; за ред. І. Ф. Надольного. – К. : Вікар, 1999. – 624 с.
309. Функции и структура органов управления, их совершенствование / [под ред. Г. Х. Попова]. – М. : Экономика, 1973. – 255 с.
310. Халфина Р. О. Право как средство социального управления / Халфина Р. О. – М. : Наука, 1988. – 256 с.
311. Ханик-Посполітак Р. Статут європейської компанії як модель для українського законодавства / Р. Ханик-Посполітак // Юстиніан : юрид. журн. – 2004. – № 9. – С. 23–32.
312. Хозяйственное право / [отв. ред. В. П. Грибанов, О. А. Красавчиков]. – М. : Юрид. лит., 1977. – 357 с.
313. Хозяйственное право Украины : учебник / [под ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного]. – Харьков : Одиссей, 2005. – 464 с.
314. Цветков В. В. Державне управління і політика : монографія / Цветков В. В., Селіванов В. М., Скрипнюк О. В. – К. : Абрис, 2006. – 312 с.
315. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права / Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. – Харків : Право, 2009. – 584 с.
316. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / [за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової]. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2004–2005. –
Кн. 1. – 2004. – 736 с.
317. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435- IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
318. Цивільний кодекс УРСР : Закон УРСР від 18 липня 1963 р. № 1540- VI // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1963. – № 51. – Ст. 731.

319. Цитович П. Очерк основных понятий торгового права / П. Цитович. – К. : Типография И. Н. Кушнерева и К^о, 1886. – 248 с.
320. Цитович П. П. Учебник торгового права / Цитович П. П. – К., 1891. – 316 с.
321. Цытович Н. М. Лекции по полицейскому праву / Цытович Н. М. – К., 1894.
322. Черепнин Л. В. Общественно-политические отношения в Древней Руси и Русская Правда / Л. В. Черепнин // Древнерусское государство и его международное значение. – М. : Наука, 1965. – С. 128–278.
323. Шегада А. Стратегія розвитку підприємництва в умовах перехідної економіки України / А. Шегада, Т. Божидарнік // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 5. – С. 102–105.
324. Шеймин П. Учебник права внутреннего управления (полицейского права) / П. Шеймин. – СПб., 1891–1893. – Вып. 1–5.
325. Шендеровська А. В. Міжнародно-правові засади вступу України до Європейського Союзу : монографія / А. В. Шендеровська, А. Г. Шендеровський. – Умань : Уманське комунальне вид.-поліграф. підприємство, 2009. – 163 с.
326. Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права : в 4 т. / Шершеневич Г. Ф. – СПб., 1908–1908. –
Т. 1. – 1908. – 515 с.
327. Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права : в 4 т. / Шершеневич Г. Ф. – СПб., 1908–1908. –
Т. 2. – 1908. – 624 с.
328. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права / Г. Ф. Шершеневич ; [вступ. ст. Е. А. Суханова]. – [По изд. 1907 г.]. – М. : Спарк, 1995. – 556 с.
329. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права / Шершеневич Г. Ф. – [По изд. 1914 г.]. – М. : Спарк, 1994. – 335 с.

330. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права : в 4 т. / Шершеневич Г.Ф. – СПб., 1908–1908. –
Т. 3. – 1908. – 450 с.
331. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права : в 4 т. / Шершеневич Г.Ф. – М., 1908–1908. –
Т. 4. – 1908. – 596 с.
332. Шульженко Ф. П. Соціально-правова держава: сутність, проблеми політичної модернізації : дис. ... доктора юрид. наук : 23.00.02 / Шульженко Федір Пилипович. – К., 2009. – 412 с.
333. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; [пер. с нем.]. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
334. Щербина В. С. Господарське право України : [навч. посібник] / Щербина В. С. – К. : Атіка, 1999. – 336 с.
335. Щербина В. С. Господарське право : [підручник] / Щербина В. С. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 480 с.
336. Эффективность и качество управленческой деятельности / [под ред. В. В. Цветкова]. – К. : Наукова думка, 1980. – 200 с.
337. Юлдашев О. Х. Проблеми вдосконалення регуляторної політики в Україні : [монографія] / Юлдашев О. Х. – К. : Парламентське вид-во, 2005. – 360 с.
338. Юридическая энциклопедия / [отв. ред. Б. Н. Топорнин]. – М. : Юристъ, 2001. – 1272 с.
339. Юридическая энциклопедия издание / [под ред. М. Ю. Тихомирова]. – [5-е изд., доп. и перераб.]. – М. : Изд. г-на Тихомирова М.Ю., 2001. – 972 с.
340. Юридический словарь : в 2 т. / [гл. ред. П. И. Кудрявцев]. – М. : Гос. изд. юрид. лит., 1956–1956. –
Т. 1: А–Н. – 1956 – 668 с.
341. Юридический словарь : в 2 т. / [гл. ред. П. И. Кудрявцев]. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1956–1956. –
Т. 2: О–Я. – 1956. – 664 с.

342. Юридический энциклопедический словарь / [редкол. : А. Я. Сухарев (гл. ред.), М. М. Богуславский и др.]. – [2-е изд., доп.]. – М. : Энциклопедия, 1987. – 528 с.
343. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 2: Д–Й. – 1999. – 744 с.
344. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 3: К–М. – 2001. – 792 с.
345. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 4: Н–П. – 2002. – 717 с.
346. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 5: П–С. – 2003. – 736 с.
347. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 6: Т–Я. – 2004. – 768 с.
348. Явич Л. С. Общая теория права / Явич Л. С. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1976. – 285 с.
349. Яковлева В. Ф. Гражданско-правовые вопросы специализации промышленности в СССР / Яковлева В. Ф. – Ленинград : ЛГУ, 1968. – 64 с.
350. Baumbach A. HGB: Kommentar / A. Baumbach, K. J. Hopt. – Muenchen : Beck, 1995. – S. 30.
351. Cole A. Business Enterprise in its Social Setting / A. Cole. – Cambridge : Garvard University Press, 1959.
352. Council Regulation (EC) No 1435/2003 of 22 July 2003 on the Statute for a European Cooperative Society (SCE) // OJ L 207. – 18.08.2003. – P. 1.
353. Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European company (SE) // OJ L 294. – 10.11.2001. – P. 1.

354. Council Regulation (EEC) No 2137/85 of 25 July 1985 on the European Economic Interest Grouping (EEIG) // OJ L 199. – 31.07.1985. – P. 1.
355. Le Gallou J.-Y. La vrai bilan du front populaire / Le Gallou J.-Y. // Contrepoint. – 1985. – № 6.
356. Meyer G. Lehrbuch des deutschen Verwaltungsrechtes / G. Meyer. – L., 1893–1894. – T. 1–2.
357. Raz J. The rules of Law its virtue / J. Raz // Law Quarterly Review. – 1977. – № 93. – P. 198–202.
358. Shapero A. Entrepreneurship and Economic Development / A. Shapero. – Milwaukee, WI: Center for Venture Management. – 1975. – Summer.
359. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 // Official Journal of the European Union [Electronic resource]. – Mode of access :
<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>.